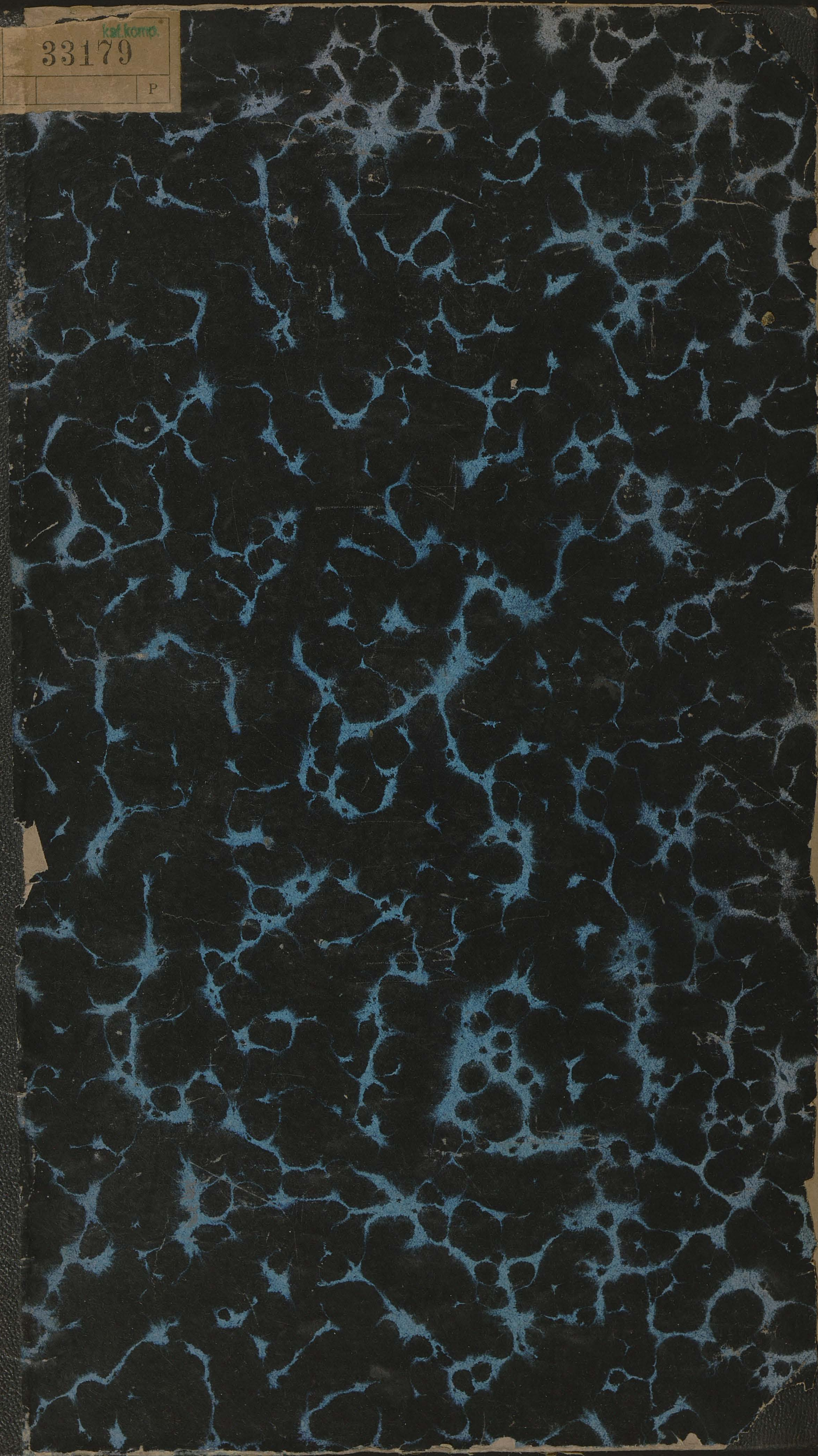

V
B
J
C
33179

USTAWY
KOMMISSYI EDUKACYI NARODOWEY
DLA
STANU AKADEMICKIEGO
I NA SZKOŁY
W KRAIACH RZECZYPOSPOLITEY
PRZEPISANE

---

w WARSZAWIE
ROKU 1783.

PRZEDMOWA

W potrzebie opatrzenia na dal dla młodzi Polſkiey zgodnych nauczycielów, za nayprzyzwoitſzy ſrzodek oſądziliśmy założenie w Koronie i Wielkim Xięſtwie Litewſkim Stanu, z powołania i obrania na ten iedyny koniec poświęconego, aby nieuſtannie doſtarczał w Narodzie ludzi, przez oświecenie, przez cnotę, przez gorliwość zdatnych do dawania publiczney edukacyi. Nauczyciele, ktorzy ſię w rzeczonym ſtanie tworzyć i kſztałcić maią, w tym widoku uważani być powinni, iako iedneyże Rzeczypoſpolitey Obywatele, przeięci świętością zamierzenia ſwego i urzędu tak wielkiey wagi; tym iedynie zabawieni, aby iak naydokładniey, co do wiary Swiętey, czyſtych obyczaiów, miłości Oyczyzny, znaiomości praw narodowych, i nayużytecznieyſzych w ſpołeczności ludzkiey nauk wychowywali i doſkonalili ſynów Obywatelſkich. Na ten koniec Uſtawy ninieyſze przepiſane do wiadomości powſzechney podaiemy, i ogłaſzamy. Znaydzie w nich powſzechność narodowa określone obowiązki, podane ſpoſoby, okazane pobudki, przyrzeczone korzyści i zaſzczyty dla oſób, które na tę przeważną dla kraiu ſwego poſługę poświęcić ſię zechcą. Widzieć będzie w całey oſnowie i w ſzczególnych rozrządzeń związku, iako oſtrożna na wſzyſtkie okoliczności baczność, i daleka od innych powodów chęć poſpolitego dobra, całym poſtępowaniem naſzym kierowały.

Przychodzi to dzieło przed ſąd powſzechności, byle ten, godnemi światłey i przyzwoitey krytyki pobudkami miarkowany, zupełnego rzeczy obięcia, oraz pilnego i bezſtronnego roztrząśnienia nie uprzedzał. W zamiarze bowiem tych uſtaw naſzych, połączone ſą z naycelnieyſzym pożytkiem zaradzenia potrzebom edukacyi, względy na inne korzyści kraiowe. Wzywaiąc młodzież narodową do przyſpoſobienia ſię i poświęcenia na publiczną edukacyą, opatruiąc do tego ſrzodki i pomocy, zagradzamy wyiściu z kraiu tych dochodow, których znaczna część za granice na ſprowadzenie obcych nauczycielów wychodzić zwykła. Jeżeli nie pomyślne czaſów ninieyſzych okoliczności poſpolite z ſtrony Obywatelów zażalenia ſprawuią, iż mało ieſt ſpoſobów umieſzczenia przyzwoicie Szlacheckiey młodzi, tedy otwieraiąc ſtan godny nayzacnieyſzego urodzenia, ſtan, w którym poſługa ieſt publiczna, praca nayużytecznieyſza, opatrzenie na cały bieg życia uczciwe i doſtatnie, podaiemy kondycyą dla wſpółziomków naſzych, równie chwalebną, iak pożyteczną. Chcąc całą młodź ſzlachecką, bez obraźliwey częſtokroć w edukacyi po oſobnych konwiktach różnicy, w iednoſtaynym trybie zatrzymać i określić, zabiegamy przeciwnym równości Obywatelſkiey ſkutkom. Utrzymywanie dzieci w ſzkołach z funduſzu poſpolitego, których urodzeniu nieodpowiada maiątek (pod imieniem konwiktorów ubogiey Szlachty) częścią iuż założone, częścią w nayſzczerſzey chęci zamierzone, podług opiſu tey Uſtawy, zapewni rodzicom nadzieię odbierania gruntownych pociech z potomſtwa ſwego. Takie względy, takie uwagi mieliśmy przed oczyma ſtanowiąc rozrządzenia naſze.

Wam ſzczególnie, których naychwalebnieyſza chęć do poświęcenia lat i ſił na publiczną edukacyi poſługę wiedzie, wam z nayſzczerſzą otwartością przed oczy ſtawiamy te Uſtawy, które obowiązki waſze wymierzaią, i loſu waſzego ſtałość zapewniaią. Z nich zabierać macie ducha powołania waſzego i naſtępnikom go waſzym przeſyłać, w nich rzucone ſą naſiona zdań gruntowney ſprawiedliwości i nayſzlachetnieyſzego czucia. W określonym zgromadzeń waſzych rządzie, w przepiſanych wam prawach, w założonych korzyściach i zaſzczytach poſtrzeżecie, iaki wzgląd miano, aby powinności ſtanu, z należytą człowieka i Obywatela wolnością zgadzały ſię i łączyły, aby doſtoyność publiczney uſługi nieoddzielnie ſzła z oſobiſtym każdego pożytkiem. Po większey części w uſtawach niniejſzych, wſkrzeſzone i do czerſtwości ſwoiey przywrócone ſą ſtarodawne Królow Polſkich ze krwi Piaſtów i Jagiellonów, a mianowicie Kazimierza Wielkiego, Zygmunta I. Zygmunta Auguſta, około ſzkoł kraiowych rozrządzenia, i nadane od nich nauczycielóm przywileie. Nie można wątpić, że wpatrzywſzy ſię w Uſtawę całą, nabierzecie wyſokich myśli, i ſzlachetnych chęci łączenia ſię gorliwością z temi, którzy ią wam, po dokładnym publicznych i waſzych w ſzczególności pożytkow rozważeniu, podaią.

Są w tym zbiorze przepiſów uſtawy fundamentalne i nieodmienne. Pi ſpoſobienie do nauczycielſtwa kandydatów, rząd wewnętrzny, obrady, wybieranie na urzędy w ſtanie całym i w zgromadzeniach, związek tychże z Szkołami Głównemi, ubieganie ſię do głównych katedr drogą wyżſzey zaſługi, zabeſpieczenie wolności, podług opiſu, oddalenia ſię od tego ſtanu, oraz rozrządzenia właſnością ſwoią, zapewnienie płacy i nadgród wyznaczonych; to wſzyſtko do *Wydziału* uſtaw fundamentalnych należy Co ſię zaś przepiſanego ſpoſobu nauk lub innych ſzczególnych okoliczności tycze, iako to z ſamego tylko upodobania nigdy odmieniać ſię nie powinno, tak doſkonalone, i za podanemi od was ſamych radami i uwagami, poprawiane być może. Do czego przełożenie Szkoły Główney, lub kilku przynaymniey *Wydziałowych* Zgromadzeń iednomyślne zdanie, potrzebne będzie.

Przeyrzawſzy pilnie wſzyſtkie uchwały i przepiſy, mówić będziecie wſpółobywatelom waſzym, cokolwiek człowieka pobożnym ku Bogu, oświeconym i cnotliwym w całym życiu, a zatym ſprawiedliwym i czułym względem bliźnich, dobrym Oyczyzny ſynem, ſzlachetnym w zdaniach, poſłuſznym prawu, znaiącym ſwobody ſwoie, około właſnego dobra opatrznym, czynić może; cokolwiek do wychowania zdrowego, mężkiego, od wymyſłów płochych dalekiego ſłuży, to ieſt, cokolwiek do uſzczęśliwienia oſobiſtego i powſzechnego prowadzi, to wſzyſtko w tym zbiorze zalecono, radzono, i nakazano ieſt.

Skutek ten pracy i pieczołowitości naſzey, z którą włożone na nas od Stanów Rzeczypoſpolitey obowiązki wykonywać uſiłuiemy, podaiąc powſzechności Narodowey, mamy ſobie za nayścisleyſzą powinność oddać z naywiękſzą czułością winny hołd wdzięczności Nayiaśnieyſzemu STANISŁAWOWI AUGUSTOWI, którego opieką i powagą naywyżſza nad edukacyą zwierzchność na wzór innym Narodom, i wzięty iuż w niektórych przykład, uſtanowiona, oycowſkim JEGO zamyſłom dogadzaiąc, zamierzonych na przyſzłość pociech i popraw nadzieie wzbudza i ſpełnia. A iako ſami tych wiernych chęci daninę przed Tron Królewſki zanoſiemy, tak do ich uczestnictwa wſpółobywatelów pod haſłem miłości dobra publicznego wzywamy.

USTAWY
KOMMISSYI EDUKACYI NARODOWEY
Dla
STANU AKADEMICKIEGO I NA SZKOŁY
W KRAIACH RZECZYPOSPOLITEY
PRZEPISANE

Zamyślaiąc Kommissya Edukacyi Narodowey opatrzyć raz na zawsze szkołom Rzeczypospolitey osoby do instrukcyi publiczney sposobne z pewnym iednych po drugich następowaniem, zakłada Stan Nauczycielski, ktory *Stanem Akademickim* nazywać się będzie. Przepisuie mu obowiązki i śrzodki do tego celu nayskutecznieysze, powinności przepisane z nienaruszeniem wolności człowieka i obywatela iako nayprzyzwoiciey miarkuiąc. W tym społeczeństwie utrzymywany i nieprzerwanie przesyłany być ma skład ducha i prawideł edukacyi. Stanowi temu i przez powałanie a posługi iego, i przez wybor a doświadczenie osob, i przez pożytki, ktore z nich Oyczyzna odbierać ma, wszelką cześć, wysokie poważenie, i okazanie wdzięczności Kommissya zaręcza.

ROZDZIAŁ I
STAN AKADEMICKI

1mo. Stan Akademicki składać się będzie z Szkoł Głownych, zawieraiących wszelakie nauki, Rządcow i Nauczycielow w nichże; ze Zgromadzeń Akademickich *Wydziałowych i Podwydziałowych*, a zatym ze wszystkich w tym społeczeństwie rządzących, uczących, posługi duchowne dla uczniow odprawuiących, i z tych, ktorzy w takowych posługach zasłużonemi będą. Ci zaś, co tylko w Szkołach Głownych stopnie Doktorskie otrzymaią, ustawom na Stan Akademicki przepisanym nie podlegaią.

2do. Rządu stanu Akademickiego ogólne określenie (ktorego części w swoich mieyscach wyszczególnione będą) takowe iest: Ustawy i rozrządzenia tyczące się powołania i powinności nauczycielskiey, Kommissya Edukacyi Narodowey, iako naypierwsza w tey części rządu kraiowego zwierzchność, wydawać ma władzą. Tey zwierzchności wszyscy do posługi edukacyiney od niey użyci, podług opisu praw, podległość winni.

3tio. Dozor ustaw i władzy wykonywaiącey, oraz dostarczania i odmian przełożonych, nauczycielow, i innych osob w nagleyszych przypadkach poruczony będzie Rektorowi i Radzie Szkoły Głowney. Takowe Szkoły dwie ustanowione są: pierwsza Koronną w Krakowie, druga Litewska w Wilnie.

4to. Do Szkoły Głowney Krakowskiey wszystkie nauczycielow osoby w szkołach Koronnych, do Szkoły Głowney Wileńskiey wszystkie w szkołach Litewskich należeć będą. Związek ten między Szkołami Głownemi z iedney, a zgromadzeniami szkolnemi z drugiey strony zależeć będzie na tym: *naprzod*, iż Kandydaci do nauczycielstwa przy Szkole Głowney zostawać będą; *powtore*, iż wszyscy po zgromadzeniach Akademickich nauczyciel społubiegania się do katedr Szkoł Głownych mieć będą prawo; *potrzecie*, iż Wizytatorowie do zgromadzeń Akademickich od Szkoły Głowney wysyłani będą; *poczwarte*, iż wszystkie raporta szkolne do Szkoły Głowney odsyłane być powinny; *nakoniec*, iż Rektor Szkoły Głowney władzą sądzenia osob stanu Akademickiego, podług opisu w Roz. II. *Szkoły Głowne*, mieć będzie.

5to. Dzielić się cała społeczność Stanu Akademickiego będzie na różne wydziały pewnym okręgiem kraiu określone. Wydział każdy zawierać ma: *naprzod*, zgromadzenie *Wydziałowe* maiące Rektora, Prefekta, sześciu Nauczycielow, Kaznodzieię, Kandytatow do Stanu Akademickiego wybranych, i Zasłużonych; *powtore* zgromadzenia *Podwydziałowe*, ktore się składaią z Prorektora, Nauczycielow, Kaznodziei i Zasłużonych, a ktore iedno społeczeństwo *Wydziałowe* pod pierwszeń-

ftwem Rektora czynią. Ofobna takowych wydziałow tablica oznaczy fzkoły do każdego *Wydziału* należące. Związek między niemi wzaiemny i granice podległości opiszą fię w Rozdziale VI. *Zgromadzenia Akademickie*, i w Roz: VIII. *Rektor Wydziałowy, Prorektor.*

Każde zgromadzenie Akademickie *Wydziałowe* będzie zgromadzeniem ofobnym, i drugiemu w niczym niepodległym; wfzyftkie iednak podległe będą fwoiey Szkole Glówney w rzeczach, które fię tu wyżey w Artykule *3cim* i *4tym.* wyraziły.

6to. Takowy związek, takowa w przyłączeniu ofnowa między Szkołą Glówną a fzkołami *Wydziałowemi*, podług opifu w tym i naftępuiącym Rozdziale, fkłada i gruntuie Hierarchyą Stanu Akademickiego.

7mo. Chcący wniść w ftan Akademicki ma być przypufzczony za kandydata w zgromadzeniu Akademickim *Wydziałowym*: z tamtąd podług opifu w Rozdziale V. *Kandydaci do Stanu Akad*: odefłanym będzie do Szkoły Glówney, gdzie, fkończywfzy przepifany bieg nauk, i wziąwfzy edukacyą nauczycielfką, przyiętym zoftanie do rzeczonego ftanu, z obowiązkiem oduczenia lat fześciu z powinności, utrzymywany nakładem pofpolitym. Wfzyftkie obowiązki, które na fiebie zaciągaią obieraiący ftan Akademicki, kładną fię pod Rozdziałem V. *Kandydaci*

8vo. Każdy Akademik podległy będzie bliżfzym i wyżfzym zwierzchnościom w obrębach władzy każdey na fwym mieyfcu określić fię maiących. Dla tego wfzyftkim przyimuiącym ftan Akademicki zbiór ustaw ukazany, a od nich przeczytany być powinien, niżeli przyftąpią do opifu, którym fię wchodzący w ftan Akademicki obowiązywać maią. Opis ten położony ieft w Rozdziale V. *Kandydaci.*

9no. Każdy Akademik pofiadać będzie mogł ruchomy i nieruchomy maiątek, i onym podług woli fwoiey, ftofownie do praw kraiowych i przywileiów Szkołom Glównym flużących, rozrządzać. Ktoryby iednak, w przedfięwziętym ftanie Akademickim do śmierci przetrwawfzy umarł bez teftamentu, pozoftałe po nim fiążki, koperfztychy, narzędzia Matematyczne, Fizyczne i tym podobne flużące do nauk fprzęty, Zgromadzeniu Akademickiemu zoftaną, a Szkoła Glówna rozrządzi, gdzie takowych rzeczy udzielenie potrzebnieyfze iey zdawać fię będzie: inny iego maiątek cały, komu podług prawa należy, doftać fię powinien. Po śmierci tych, ktorzyby odebrawfzy kofztem fundufzowym edukacyą nauczycielfką, fześciu lat z powinności nieoduczyli, Sukcefforowie przy odebraniu maiątku kofzt wyłożony na edukacyą powrócić powinni będą. Gdy który z Akademików czyniąc dyfpozycyą maiątku fwego, legować co z niego będzie na fundufz edukacyi, legacya taka w całości utrzymana być ma; i Szkoła Glówna w miarę wyświadczonych dobroczynności wdzięczną i chwalebną pamiątkę dla czyniących legacye przyzwoitym fpofobem zachowa. Approbacya teftamentów po zmarłych Akademikach i fprawienie fię z urzędu exekutorfkiego, podług danych przywileiów konftytucyami potwierdzonych, przed Rektorami Szkół Glównych ufkutecznianą być ma.

10mo Każdemu Akademikowi po oduczeniu *fześciu* lat z powinności (która to powinność z mocy umowy i ofobiftego obowiązku przyimuiącego ftan Akademicki kandydata wypływa;) wolno będzie odftąpić rzeczonego ftanu, byle za wczefnym na rok cały fzkolny Rektora *Wydziałowego* i Szkoły Glówney uwiadomieniem.

11mo. Po wypełnionych fześciu latach oduczenia z powinności w tym *Wydziale*, z którego był kandydatem, albo w innym, do którego był władzą Kommifsyi przeniefiony, wolno będzie każdemu zoftać w rzeczonym ftanie, lub go odftąpić: równie iako i w dalfzym lat nauczycielfkich ciągu, na woli będzie każdego to uczynić, zapowiedziawfzy zawfze rokiem pierwey na początku roku fzkolnego Rektorowi i całemu zgromadzeniu, iż dłużey w nim trwania nie ma woli.

12mo. We wfzyftkich pofiedzeniach, obradach, odprawach publicznych, żadnego innego między ofobami ftanu Akademickiego nie będzie pierwfzeńftwa, prócz dawności w tymże ftanie, wyiąwfzy tych, którym z urzędu zwierzchności, albo z prawa prezydowania pierwfze mieyfce należy.

13tio Gdzie będą szkoły publiczne Zakonnikom pozwolone, te, co do przepisów edukacyi i instrukcyi, co do rządu szkolnego, co do wizyt od Szkoły Głowney wysyłanych, ustawom i rozrządzeniom Kommissyi, dozorowi Szkoły Głowney, bliższemu wglądaniu i wizytowaniu Rektorów *Wydziałowych* podległemi być powinny. W szkołach Zakonnikom pozwolonych na Prefektury y Professorstwa ci tylko dawani być mają, którzy przez lat trzy przynaymniey w Szkole Głowney brali nauki, i maią świadectwa odbytych w niey doświadczeń i examinów, iakie uczącym się w Szkole Głowney Kandydatom są przepisane. Gdyby zaś Kommissya i Szkoła Głowna z osob zakonnych upatrzyła które maiące zdatność do nauczycielstwa, za zniesieniem się o to z zwierzchnością przyzwoitą, może ich wezwać do stanu i zgromadzeń Akademickich, a przyięci dawszy submissyą przepisaną, i odbywszy przez lat sześć w Szkołach Akademickich nauczycielską pracę, będą przypuszczeni do praw i przywileiów stanu Akademickiego, to iest do urzędów szkolnych, do pensyi dorobkowey, i do pensyi zasłużonych po wyuczeniu lat ustawami przepisanych.

ROZDZIAŁ II

SZKOŁY GŁOWNE.

Szkoły Głowne, iedna Koronna w Krakowie, druga Litewska w Wilnie, iako są przywileiami Królów nadane, y prawami Rzeczypospolitey potwierdzone, a we wszystkich prerogatywach między sobą porównane, tak przy tychże przywileiach, prawach i prerogatywach (ile które z nich iurysdykcyi i władzy Kommissyi Edukacyi poźnieyszemi konstytucyami ustanowioney nie są przeciwne) zostawać maią.

1mo. Kommissya Edukacyi Szkoły Głowne w troiakim sposobie chce mieć użytecznemi: w *pierwszym* uważaiąc ie, iako Towarzystwo ludzi rożnemi naukami zaleconych, a czyniących iedno zgromadzenie; z których każdy, oprócz obowiązków do katedry swoiey przywiązanych względem dawania lekcyi publicznych, znaydzie w szlachetności swoiego serca i gorliwości dla kraiu silną pobudkę do rozszerzenia w nim światła, i potrzebnych wiadomości, iużto przez wydawanie pism w rożnych materyach Fizycznych lub Moralnych, iużto przez odkrywanie prawd użytecznych, i wyszukiwanie rozmaitych kraiowych produkcyi, oraz wydoskonalenie sposobów przydatnego onych użycia. Te i tym podobne prace niemaią żadnych dla siebie przepisanych ustaw; Kommissya Edukacyi zostawuie ie gorliwości osobistey każdego, a w miarę zasług w tym rodzaiu, i publiczney z nich użyteczności, pomoc, zaletę i nadgrodę zaręcza. *W drugim* sposobie względem obowiązku dawania w Szkołach Głownych wyższych nauk i umieiętności wszystkim stanom przyzwoitych, Kommissya Edukacyi, zapatruiąc się na nieiednostayne mieyscowe między Szkołami Głownemi okoliczności, podług nich, nieiednostayny, ale, iaki gdzie iest przyzwoitszy i potrzebnieyszy, osobny poda układ nauk. Podział umieiętności i nauk w Szkołach Głownych traktować się zwykłych, podług bliższego między sobą związku na dwa *Collegia* rozkłada. *W trzecim* sposobie naycelnieyszey dla kraiu użyteczności uważa Kommissya Szkoły Głowne, iako maiące powierzony sobie rząd całego Stanu Akademickiego, dozor instrukcyi publiczney, i dostarczenie Professorów do szkoł kraiowych; i w tym względzie wkłada na nie obowiązek nayściśleyszy przestrzegania bliższego exekucyi tego wszystkiego, co w zbiorzeननieyszych ustaw iest przepisano pod Rozdziałami: *Stan Akademicki, Konkurs do Katedr Szkoł Głownych, Wizyta Zgromadzeń Akademickich, i Szkoł Narodowych, Obrady Zgromadzeń Akademickich, Zgromadzenia Akademickie, Sąd, Kary, i Nadgrody.*

Podług tego więc zamiaru, porządku, i podziału, skład i rząd wewnętrzny Szkoł Głownych, zwierzchność i władza im służąca z mocy teraźnieyszych ustaw nad osobami do Stanu Akademickiego i szkoł publicznych należącemi, nie mniey podległość ich iuryzdykcyi Kommissyi Edukacyi niżey opisuią się.

2do Zgromadzenie całe Szkoły Głowney składać się będzie: *naprzod* z osób iey urzędowych, iakie są, Rektor, dway Prezesowie *Collegiorum*, i Sekretarz; *po.*

wtóre z Profeſſorów zaſłużonych; *potrzecie* z Profeſſorów aktualnie uczących, y w równym z niemi ſtopniu około nauk pracujących, iacy ſą: Aſtronom Obſerwator, y Bibliotekarz; *poczwarte* z Towarzyſzow, to ieſt, Doktorów wyborem Szkoły Głowney do Towarzyſtwa ktòreykolwiek nauki przyiętych; *popiąte* z Viceprofeſſorów, to ieſt tych, którzy mieyſce Profeſſorów w potrzebie zaſtępuią, i tych, którzy innemi zabawami w pomocy naukom zaięci w ſtopniu z Viceprofeſſorami ſą porownani.

3tio. Szkoła Główna ma mieć ſwoią Radę, ktorey Kommiſſya daie władzę przyzwoitą, iaka do dozoru wykonania uſtaw całego Stanu Akademickiego i innych rozrządzeń Kommiſſyi, do rządu wewnętrznego Zgromadzenia Szkoły Główney, i do dyrekcyi nauk ieſt potrzebną. Rościąga ſię iey zwierzchność w mierze uſtawami ninieyſzemi opiſaney do wſzyſtkich zgromadzeń w ſzkołach kraiowych, które każdey Szkole Główney przez oſobny wydział od Kommiſſyi ſą podane, równie iak i do innych oſòb, które bądź z praw i przywileiów Szkołom Głównym nadanych, bądź też ninieyſzemi uſtawami za rozrządzeniem Kommiſſyi rządowi i iuryzdykcyi ſą poruczone. Z tego powodu nietylko zgromadzenie całe Szkoły Główney, ale też wſzyſtkie ſzkoły kraiowe, *Wydziałowe*, *Podwydziałowe*, *y Zakonne* w rzeczach temi uſtawami opiſanych do Rady Szkoły Główney udawać ſię, i iey rezolucyom z temi uſtawami zgodnym podlegać ſą obowiązane.

4to. Seſſye Rady Szkoły Główney będą ordynaryine, i extraordynaryine. Ordynaryine odprawiać ſię maią trzy razy na mieſiąc w dni święte, i wolne od lekcyi, o których Rektor oſoby zaſiadaiące na piſmie obwieści: *pierwſza* w materyi rządu i dozoru tak ogolnego Stanu Akademickiego, iako też wewnętrznego Szkoły Główney; *druga* w materyi nauk i inſtrukcyi publiczney; *trzecia* w materyach ekonomicznych i prawnych. Extraordynaryine ſkładane być mogą każdego czaſu, dla okoliczności i przypadków prędkiey potrzebuiących rezolucyi.

5to. Rada Szkoły Główney zamyka ſię w oſobach, które głos i mieyſce na Seſſyach maią, a te ſą: Rektor, dway Prezeſowie *Collegiorum*, Sekretarz, Profeſſorowie zaſłużeni a od prac wolni, Profeſſorowie aktualni; i którzy ſą w ſtopniu Profeſſorſkim. Na Seſſyach ekonomicznych Prokurator, Piſarz ſądowy, y Regent Archivi *cum voce informativa* znaydować ſię maią. Towarzyſze i Viceprofeſſorowie tylko na Seſſyach w materyi nauk mieyſce i głos mieć będą.

6to. Żeby Rada zupełną i rezolucye iey ważnemi były, z większey połowy oſób mieyſce i głos w Radzie maiących, według materyi, ktòra ſię traktuie, zebraną być powinna. Rektor Szkoły Główney, a w nieprzytomności iego Prezes ktòregokolwiek *Collegium*, podług ſtarſzeńſtwa w uczeniu prezydować ma. Sekretarz naprzeciwko Prezyduiącego ma mieyſce na wſzyſtkich Seſſyach, oprocz ekonomicznych, na których Prokurator toż mieyſce zaſtąpi. Profeſſorowie zaſłużeni pierwſi po Prezeſach zaſiadać będą, po nich Profeſſorowie aktualni, nieprzywiązuiąc ſię do wyżſzości mieyſc, iako w ſtopniach ſobie równi. Na Seſſyach w materyi nauk, po Profeſſorach Towarzyſze, i Viceprofeſſorowie mieyſce wezmą. Wſzyſtkie propozycye, ktòreby iednomyślnością głoſów konkludowane być niemogły, będą rezolwowane większością głoſów. Po głośnych wotach wolno każdemu z zaſiadaiących proſić o ſekretne. Rektor lub Prezyduiący w każdym przypadku, procz oſobiſtey kreſki, rowność wotów rozwiązywać będzie.

7mo. Seſſye tak ordynaryine, iako extraordynaryine tym porządkiem odbywane będą. Rektor otworzy Seſſyą, Sekretarz przeczyta, podług rodzaiu materyi traktować ſię maiącey, protokół oſtatniey Seſſyi; z którego, ieżeli ſię okażą intereſſa zaległe, a rezolucyi potrzebuiące, te naprzód rezolwowane będą. Po nich materye y propozycye, które na tey Seſſyi traktowane być maią przez Rektòra, lub kto na iego mieyſcu prezyduie, do rezolucyi porządkiem podawane będą: a iak te odeydą, wolno każdemu mieyſce i głos maiącemu w Radzie, w materyi, którą potrzebną być upatrzy, podać propozycyą. Wſzakże podaiący w przód, nim ią wnieſie do Rady, powinien mieć roztrząśnioną prywatnie z trzema przynaymniey oſobami Rady, i przy wnieſieniu pokazać świadectwo podpiſane od nich: iako propozycya, którą podawać ma, ieſt uznana przez nich za potrzebuiącą rezolucyi. Jeżeli propozycya ieſt złożona, i zawiera w ſobie kilka podań, na każde podanie oſo-

bne

bne wota iść maią. Jeżeli propozycya odwołuie ſię do proiektu, proiekt będzie przeczytany, a kiedy iednomyślnością nie będzie przyięty, Prezyduiący wyznaczy oſoby do roztrząśnienia, z którego zdanie na naſtępuiącą ſeſsyą przynieſione będzie, i proiekt albo zgodnie albo przez wota na każdą w nim propozycyą i podanie, w całości lub częściach przyięty, albo odrzucony zoſtanie. Do każdego proiektu, propozycyi i podania przymowić ſię wolno przed podaniem propozycyi *ad vota*; lecz kiedy *ad vota* przyidzie, te tylko w iednym ſłowie, *affirmative* lub *negative* dawane być maią. Do wotów ſekretnych kałkuły dwóch kolorów, lub kartki iedną ręką piſane, iedna *affirmative* druga *negative* przez Sekretarza wotuiącym rozdane będą. Każdy w zakrytym od widoku mieyſcu, iednę kartkę lub kałkuł wrzuci w naczynie wotow decyduiących, drugą w naczynie *nullitatis*. Wota z naczynia wyimowane i liczone będą przez Prezyduiącego w przytomności nayſtarſzego w uczeniu Profeſsora, i oſoby, która wnioſła propozycyą. Większość głoſów Prezyduiący deklarować będzie. Porządek wotowania, bądź głośnego bądź ſekretnego z dołu zaczynać ſię ma, a kończyć ſię na Prezyduiącym. Konkluzye rady bądź iednomyślnością, bądź większością wotów publicznie, lub ſekretnie decydowane, nie ſchodząc z ſeſsyi Sekretarz, a w materyach prawnych i ekonomicznych Regent Archivi w protokół wpiſze. Prezyduiący po głośnym przeczytaniu w przytomności wſzyſtkich, protokół na ſeſsyi podpiſywać będzie.

8*vo*. Ufaiąc Kommiſsya gorliwości oſób w Szkołach Głównych pracuiących, iż nietylko nauki rozkrzewią w Narodzie uczeniem w katedrach, lecz oraz nowych dzieł pomnożeniem, a użytecznych wynalazków odkryciem, poſtanawia, iako ſię wyżey rzekło, co mieſiąc ſeſsye w materyi nauk. Na tych ſeſsyach ſtanowiono być ma do których katedr w Szkole Główney potrzebne ieſt ogłoſzenie propozycyi dla konkuruiących, i czyniony być ma examen otrzymuiących wygraną lub *acceſsit*, iako w Rozdziale III: *Konkurſa do katedr*, ieſt przepiſano. Władza przyimowania Towarzyſzow, oraz obowiązek utrzymowania korreſpondencyi z zagranicznemi Akademiami i innemi w materyach uczonych do tychże ſeſsyi należeć będzie. Składać ſię będą ze wſzyſtkich oſob należących do zgromadzenia Szkoły Główney. Może Szkoła Główna w ciągu tych ſeſsyi poſtanowić dni pewne na publiczne poſiedzenia, podczas których czytane będą dzieła uczone, wynalazki właſne lub obce, pochwały zasłużonych w nauce oſób; byle to wſzyſtko, co na publiczney ſeſsyi ma być czytane, wprzody prywatne Seſsye iednomyślnością, lub większością głoſów przyięły. Sekretarz Szkoły Główney i na tych ſeſsyach w ſwoich obowiązkach zaſiadać ma.

9*no*. Na ſeſsyach w materyi rządu i dozoru ogólnego Stanu Akademickiego, oraz wewnętrznego Szkoły Główney, czytane będą rezolucye, iakie od Kommiſsyi Edukacyi do Szkoły Główney doydą, oraz raporta i liſty od ſzkoł kraiowych przeſyłane, lub od Szkoły Głowney do nich poſłanemi być maiące. Roztrząſane będą potrzeby edukacyi publiczney, iakie ſą: dokładność wykonywania urzędowych Profeſsorſkich i innych powinności, zaradzenie potrzebne każdemu przeciwko onymże wykroczeniu, pilność i baczność w formowaniu i uczeniu kandydatów, dawanie o nich ſprawy przez dozorców, donieſienie o promocyach do ſtopni doktorſkich i innych; oſob do beneficiow, urzędow, lub poſługi Szkoły Główney należących wybieranie.

10*mo*. Na ſeſsyach ekonomicznych czytany naprzod będzie dziennik przychodów i rozchodów kaſsy całego mieſiąca, i rachunek zamknięty przez Prezyduiącego podpiſany; potym korreſpondencya teyże kaſsy z kaſsą generalną Warſzawſką, i expedycyą ſądową Kommiſsyi Edukacyi, tudzież z Plenipotentami od Szkoły Główney przy teyże Kommiſsyi lub gdziekolwiek poſtanowionemi. Naſtąpią materye dochodzenia zatrzymanych intrat, całości dobr, ktore *immediate* do Szkoły Głowney ſą przywiązane, utrzymywanie fabryk i inne materye ſtoſuiące ſię do rządu ekonomicznego, do rachunków percept i expens. Aſsygnacye na wydatki od całey Rady uznane, tudzież rachunki od niey roztrząśnione, i kwity wydane, Rektor lub Prezyduiący podpiſywać ma, przydaiąc do podpiſu te ſłowa: *za uznaniem Rady*.

11*mo*. Trzy będą protokóły do zapiſywania konkluzyi Rady; *pierwſzy* na materye rządu i dozoru powſzechnego Stanu Akademickiego, oraz rządu wewnętrznego Szkoły Główney; *drugi* na materye inſtrukcyi publiczney i nauk.

Te dwa protokóły Sekretarz Szkoły Głowney trzymać będzie. *trzeci* na materye prawne i ekonomiczne trzymać będzie Regent Archivi.

12do. W materyach, gdzie roſtropność radzi, aby rezolucye w ſekrecie trzymane były, oſoby Radę ſkładaiące do ſekretu pod uczciwością i odpowiedzeniem u ſądu Akademickiego za niedotrzymanie ſekretu ſą obowiązane, i w takowych przypadkach extrakty rezolucyi z protokołòw bez pozwolenia Rady wydawane być niemogą, W innych materyach extrakty rezolucyi rekwiruiącym pod pieczęcią Szkoły Głowney wydawane być powinny, za dołożeniem ſię Rektora.

13tio Pieczęć Szkoły Głowney Koronney będzie Orzeł z dwoma berłami i cyfra *S. A.* teraz panuiącego Kròla, napis koło pieczęci takowy: *Schola Princeps Regni.* Pieczęć Szkoły Głòwney w Litwie będzie takaż ſama, z rożnicą, iż na mieyſcu O rła, Pogonia być powinna i napis do koła: *Schola Princeps Magni Ducatus Lithvaniæ.* Przy Sekretarzu Szkoły Głowney będzie pieczęć, przy którym też zoſtawać maią Akta konkluzyi we wſzyſtkich materyach, wyiąwſzy ekonomiczne.

14to Podług podziału nauk na Fizyczne, i Moralne dwa będą *Collegia*; do pierwſzego należeć będą nauki Teologiczne, Prawne, Hiſtoryi, Krytyki, Literatury i tym podobne, do drugiego nauki Matematyczne, Fizyczne, Hiſtoryi naturalney, Medycyny, i tym podobne,

15to. Każde *Collegium* mieć będzie ſwego Prezeſa i Sekretarza, Profeſsorów, Viceprofeſsorow, Towarzyſzów i Pomocnikòw. Prezes *Collegii* co cztery lata z ſamych tylko Profeſsoròw ma być obierany; i na dalſzy czas potwierdzonym być może. Sekretarz *Collegii* może być obierany nietylko z Profeſsorów, ale też z Viceprofeſsorów, i po czterech leciech może być potwierdzony. Profeſsor iednego *Collegium* może być Towarzyſzem i Profeſsorem drugiego, lecz tylko tey lekcyi, która ieſt za dodatkową płacę. Prezeſem być niemoże tylko tego *Collegium*, gdzie daie lekcyą za pryncypalną płacę. Każde *Collegium* mieć będzie dwoiakie obrady, *iedne* dla wyboru i rozſełania propozycyi do konkurſu, oraz ſądzenia o dziełach odpiſuiących na nie, podług opiſu w Rozdziale III: *Konkurſu do Katedr w Szkołach Głòwnych*; dla examinowania żądaiących doktoryi, dla naradzenia ſię w materyach tyczących ſię rządu i karności *Collegii*, na których Profeſsorowie tylko i Viceprofeſsorowie zaſiadać będą; *drugie* obrady ściągaiące ſię do nauk, do wykonania lub poprawy przepiſów około ſpoſobu dawania onych, i do rzeczy tym podobnych; na takich poſiedzeniach mieyſce mieć będą Towarzyſze *Collegiorum*. Gdy obrady *Collegii* złożone będą dla elekcyi Sekretarza, i dla ſądzenia konkuruiących, na tych Rektor Szkoły Głòwney przytomny prezydować będzie; na innych zaś obradach *Collegiorum* znaydować ſię nie ieſt obowiązany.

Każde *Collegium*, gdy będzie w zupełney liczbie, ułoży ſobie uſtawy około nauk wydziału ſwego i ſpoſobu dawania onych, około kondycyi dla maiących odbierać doktorſkie, lub inne ſtopnie; które to uſtawy, gdy na Radzie Szkoły Głòwney roztrząśnione, i za zdaniem teyże Rady do Kommiſsyi podane otrzymaią od niey potwierdzenie, mieć będą moc uſtawy.

Jakie przez rok examina, i doświadczenia uczniow Szkoły Głowney, czyto prywatne, czy też publiczne, a iakie na końcu popiſy być maią, to każde *Collegium* każdego roku przy otwarciu ſzkoł ułoży wedle liczby uczniow i innych okoliczności, i ten układ Radzie Szkoły Głòwney do potwierdzenia poda: przyimowanie zaś uczniow na lekcye Szkoły Głowney należeć będzie do Prezeſow; co iednak nikomu nie zagradza wolności znaydowania ſię na lekcyach publicznych. Obowiązkiem tych Prezeſow będzie raz przynaymniey w każdym mieſiącu bywać na lekcyach publicznych ſwego *Collegium*.

Extrakty z kſiąg i protokółów każdego *Collegii*, świadectwa publiczne w materyach nauk i obyczaiòw, oraz patenta na doktorye wydawane będą z podpiſem Prezeſa i Sekretarza, z pieczęcią Szkoły Głòwney. W patentach na Doktorye położony być ma tytuł Rektora i Rady Szkoły Głòwney. Sekretarz Akta *Collegii* trzymać powinien, podzielone na naſtępuiące kſięgi; w *pierwſzey* ma ſpiſywać uſtawy *Collegii* od Kommiſsyi potwierdzone; w *drugiey* ma każdego roku dokładnie opiſywać, *naprzod* ſtan *Collegii*, iako ſkładaiący ſię z Prezydenta, Profeſsorów, Viceprofeſsorow, Sekretarza, Towarzyſzow i uczniow. Tych wyrazi urodzenie, oyczyznę, wiek, ſtopnie nauk w przód nabytych i ſzkoły do których chodzili, oraz zaświadczenia przełożonych ſzkolnych, lub

innych osób im dane; *powtóre* układ materyi maiących się dawać w każdey nauce, porządek lekcyi pryncypalnych i dodatkowych, rozłożonych na dni i na godziny z wyrażeniem Professorów, przez których maią być dawane; *potrzecie* na końcu każdego roku *judicia* Prezesa i Professorów dokładnie wyrażone w tabeli na to ułożoney, o każdym z uczniów względem dowcipu, applikacyi, i postępku w naukach, oraz względem obyczaiów i innych przymiotów. Ma ieszcze mieć Sekretarz inne dwie księgi, czyli dwa protokoły, wedle dwoiakiego rodzaiu obrad, których konkluzye osobno zapisywać będzie. Tam gdzie pisać będzie o examinowaniu żądaiących Doktorstwa stopniów, ma wyrazić dokładnie urodzenie, wiek, oyczyznę, stan, nauki i wszystkie przymioty konkuruiących o rzeczone stopnie. Toż rozumieć o osobach przychodzących przez konkurs do osiągnienia placów Viceprofesorow. Te wszystkie księgi maią być podpisywane na końcu roku szkolnego od Rektora Szkoły Główney i Prezesa *Collegii*.

Nadto, powinności każdego Sekretarza *Collegiorum* będą następuiące: 1mo każdy z nich pomagać będzie Sekretarzowi Szkoły Główney, maiącemu pisać historyą teyże Szkoły Główney, oraz wszystkich nauk i wynalazków, do zebrania, ułożenia i dokładnego traktowania tych materyi, które są właściwemi obiektami nauk dawać się zwykłych w ich *Collegiach*; 2do każdy z nich wykona to wszystko względem inwentarza domu, lub mieszkań w których *Collegium* iest umieszczone, co się przepisuie w Rozdziale *IX. Dom*; a z exemplarzow inwentarza podpisanych od Rektora Szkoły Główney i Prezesa, ieden zachowa w swoim archiwum, drugi odda Prezesowi, trzeci złoży w archiwum Szkoły Główney; każdego zaś roku przy lustracyi zesłaney od Rady Szkoły Główney zapisze w rzeczonych exemplarzach, co przybyło lub ubyło.

16to Rada Szkoły Główney w materyach wszystkich, tak co do rządu, iako też do nauk należących, i w rzeczach ekonomicznych może zlecać obradom *Collegiorum* roztrząśnienie, i ułatwienie onychże w rozmaitych potrzebach, iakowe są: przygotowanie proiektów do rezolucyi Rady Szkoły Główney, układy i roztrząśnienie dzieł rożnych, dozór i examina kandydatów, dochodzenie przyczyn *phænomenów* Fizycznych, opisanie onychże i publikowanie; rozwiązanie kwestyi Teologicznych, Prawnych, i innych, oraz dawanie odpowiedzi na zapytania przyzwoicie Szkole Główney uczynione. W tych iednak i tym podobnych okolicznościach, gdy Rada *in pleno* uzna potrzebę, może wyznaczać partykularne delegacye z mniey lub więcey osób złożone, przepisuiąc instrukcye, i czas do wykonania dzieła zamierzaiąc, którym też exekucyą rozrządzeń swoich, bliższego i ustawicznego baczenia potrzebuiących powierzyć może. Rektor osoby nominować będzie, a wyznaczeni na takowe delegacye lub inne posługi wymawiać się od nich niepowinni, chyba w przypadku słabości zdrowia.

17mo Co do wewnętrznego i mieyscowego w zgromadzeniu Szkoły Główney rządu, Rada, bądź *in pleno*, bądź przez *Collegia*, ułoży porządek i bieg nauk, powinności Professorow, Viceprofessorow, pomocników i innych osób naukami zaiętych. Ustanowi examina i wizyty w czasie dawania publicznych lekcyi, także po wszystkich mieyscach, gdzie się nauki traktuią, iakoto w obserwatoryach, salach Fizyki, Mechaniki, Anatomii, Historyi naturalney, w ogrodach Botanicznych, Bibliotekach generalney i partykularney każdey nauki, a to dla dozoru i porządku lekcyi, dla oszczędności w expensach, ochędostwa i porządku wszędzie potrzebnego. Przepisze dozor kandydatow w exekucyi tego, co w Rozdziale: V *Kandydaci do Stanu Akademickiego*, iest zawarto. Obrządek dawania stopni i promocyi do doktorowania z Teologii, Prawa, Medycyny, nauk Fizycznych i Wyzwolonych postanowi, ułatwiaiąc z iedney strony przystęp do nich przez oszczędzenie wydatków dla staraiących się, z drugiey strony zabiegaiąc spowszednieniu tychże stopniow, przez pilne i ścisłe examina osób do otrzymania ich prezentuiących się. Ułoży także porządki obierania i przyimowania Towarzyszów przytomnych i nieprzytomnych, ażeby z przytomnych Szkoła Główna miała pomocników mieyscowych pracy swoiey w naukach, z nieprzytomnych zaś korrespondentów dla wzaiemney kommunikacyi nowych wynalazków. Akty publiczne Szkoły Główney, które w dni uroczyste obrządkiem kościelnym, lub sposobem popisów i publicznych posiedzeń odbywane być zwykły, Szkoła Główna w przyzwoitym zachowa porządku. Przepisze utrzymywanie i dozor kościołów, domów i bu-

dowli wſzyſtkich, ktòre do niey należą, co do oſtrożności od ognia, ratunku w czaſie pożaru, beſpieczeńſtwa od wſzelkich ſzkodliwych przypadków. Ułoży także Rada cały i mieyſca poſiedzeń i konwerſacyi, ile iakich dla rozmaitych oſòb zgromadzenie Szkoły Głòwney ſkładaiących potrzeba, iużto dla pożytecznego w towarzyſtwie obcowania, iużto dla utrzymania ducha iedności i użytecznęy gorliwości w naukach; a takowe przepiſy i rozrządzenia ſwoie Rada Szkoły Głòwney poda Kommiſsyi, które od niey potwierdzone wſzyſtkich do wykonania obowiązywać będą.

18vo Elekcya Rektora takowym ſpoſobem odprawić ſię powinna. Na ſeſsyi ordynaryiney, ktòra na początku mieſiąca Lipca przypadać będzie, gdy iuż czteroletni czas rządom Rektora upłynie, zaradzać będzie Szkoła Głòwna o przyſzłey elekcyi Rektora. Tym końcem uſtawy o Rektorze Szkoły Głòwney na tey ſeſsyi czytane bydź powinny. A że nietylko oſoby Radę Szkoły Głòwney ſkładaiące, ale nawet wſzyſtkie ſtany ſzczególniey do iuryzdykcyi Szkoły Głòwney należące do elekcyi wchodzą; przeto ułatwiaiąc trudności, któreby pochodziły z wielkiey liczby uczniow maiących prawo wotowania na elektorow przyſzłego Rektora, Rektor Szkoły Głòwney wyda obwieſzczenie do uczniów Szkoły Głòwney, i uczniow ſzkoły *Podwydziałowey* przy Szkole Głòwney będącey, aby na następuiący akt elekcyi wybrali z pomiędzy ſiebie oſoby reprezentuiące, dzieląc uczniow Szkoły Głòwney na *Collegia*, a uczniow Szkoły *Podwydziałowey* na klaſsy. Po obwieſzczeniu Rektorſkim, pierwſzego dnia rekreacyi uczniowie każdego *Collegium* wybiorą iednomyślnością, lub większością głosòw cztery oſoby reprezentuiące, a klaſsa każdà ſzkoł *Podwydziałowych* przy Szkole Głòwney będących wybierze po dwie oſoby. Wybrani będą mieli prawo wchodzenia w elekcyą przyſzłego Rektora z mocą wotowania na elektorów. Dnia 20. Czerwca ſtany Szkoły Głòwney będą zgromadzone na iedno mieyſce. Stany zaś ſkładaiące ſzkołę Głòwną ſą te. *1mo.* Uczniowie ſzkoły *Podwydziałowey* przy Szkole Głòwney będącey w oſobach od ſiebie wysłanych; *2do* Uczniowie Szkoły Głòwney w oſobach od ſiebie wysłanych; *3tio.* Kandydaci do Stanu Akademickiego; *4to.* Rektorowie Wydziałowi, którzyby ſię na ow czas znaydowali, Prorektor i Profeſsorowie ſzkoły *Podwydziałowey*; *5to.* Profeſsorowie, Viceprofeſsorowie i Zaſłużeni w Szkole Głòwney. Zgromadzonym prezydować będzie naymłodſzy z Profeſsorów Szkoły Głòwney; ten wybierać będzie z każdego ſtanu kandydatòw po pięciu, z ktòrych wybrani być maią ci, ktòrzy znowu obiorą Rektora w ten ſpoſob. Dawſzy Prezyduiący pięciu kandydatów loſem wyciągnionych z iednego ſtanu, wypiſze ich na tablicy; wſzyſtkie Stany Akademickie wybiorą z nich iednomyślnie, lub więkſzością głoſów iednego. Takim ſpoſobem poſtąpi ſię względem inſzych ſtanów. W ten czas owi pięciu wybrani pòydą do inney ſali, i tam obiorą iednomyślnością, lub więkſzością głoſòw przez ſekretne kreſki pięciu elektoròw z pomiędzy oſob maiących mieyſce w Radzie Szkoły Głòwney. Gdyby w wyborze elektorow pierwſzych *paritas votorum* trafiła ſię, Prezyduiący Aktowi *paritatem* rozwiązywać będzie. Ci elektorowie, po ogłoſzeniu ſwoim przed ſtanami przez prezyduiącego, udadzą ſię znowu do oſobney ſali, gdzie iednomyślnością, lub przez ſekretne kreſki wybiorą Rektora z liczby Profeſsoròw uczących lub zaſłużonych i w ſtopniu Profeſsorſkim będących. Obranego Rektora Prezyduiący przed ſtanami ogłoſi, a elektorowie przeſzłą zaraz z podpiſami ſwemi donieſienie Kommiſsyi o wybraniu onego; ktòrego gdy Kommiſsya potwierdzi, przyſzle mu dyploma podpiſane ręką Prezyduiącego i wydane z kancellaryi ſwoiey. Jeżeliby zaś wybrany Rektor nie mogł być od Kommiſsyi potwierdzonym dla przyczyn, ktòre Kommiſsya za ſprawiedliwe uzna, powtòrna elekcya z iey nakazu naſtąpić powinna; a Rektor dawny tym czaſem rząd utrzymywać będzie. Jednakże Kommiſsya w takim przypadku raz tylko zoſtawuie ſobie wolność nieprzyięcia wybranego. Lubo elekcya Rektora przypada dnia 20. Czerwca, dla nadchodzących iednak wakacyi, i przeſłanych w tey mierze do Kommiſsyi expedycyi, inweſtytura i obięcie rządòw niemoże pierwey naſtąpić, aż dnia pierwſzego Października; dla tego Rektor Szkoły Głòwney poprzedzaiący, rządy aż do pierwſzego Października zaſtępować będzie. Pod czas inweſtytury Rektora czytane będzie publicznie dyploma poſtanowienia onego na urzędzie Rektorſkim, po ktòrym dawnemu Rektorowi da *manum ſtipulatam*, i w te ſłowa obowiązki ſwoie zaſzlubuie. „ Przyrzekam, że uſtawy

„ wy Szkoły Głòwney i całego Stanu Akademickiego we wſzyſtkim zacho„ wam, że w ſądach iuryzdykcyi moiey podług prawa i ſprawiedliwości „ uſtaw na Stan Akademicki przepiſanych, przywileiow i ſtatutow Szkoły „ Głòwney ſądzić będę, że na niedbałych, przeſtępuiących uſtawy, i w czym„ kolwiek wykraczaiących kary w tychże uſtawach przepiſane uznawać bez „ względu będę, że Kommiſsyi Edukacyi podług przepiſu uſtaw teraźniey„ ſzych podległym będę, że o pomnożenie edukacyi w kraiu, o dobro Szko„ ły Głòwney, i całego Stanu Akademickiego ſtarać ſię będę. „

19no. Urząd Rektora czteroletni, potwierdzony przez nowe elekcye może być tyle razy, ilekroć Radzie Szkoły Głòwney zdawać ſię będzie, zawſze za potwierdzeniem i daniem patentu od Kommiſsyi. Procz wyż wyrażonych obowiązkòw Rektor prezydować będzie na ſeſsyach Rady Szkoły Głòwney i obradach *Collegiow*, one podług potrzeby i okoliczności zwoływać. W przypadkach nagłey rezolucyi potrzebuiących, w ktòrychby Rada tak prędko zgromadzoną być niemogła, Rektorowi wolno dawać rezolucye, o ktòrych na pierwſzey ſeſsyi Radzie donieſie z przełożeniem powodow. Przy rozpoczęciu iuryzdykcyi ſądowey, Rektor dwòch lub iednego Surrogata do ſądzenia ſpraw, i Piſarza aktów ſądowych wyznaczy, także dwoch Bedellòw mieć będzie: Regenta zaś dla dozoru i porządku Archivi obieranie do Szkoły Głòwney należeć ma, ktòry extrakty w intereſsach ekonomicznych i prawnych wydawać powinien, i zoſtawać będzie przy ſwoim urzędzie bez odmiany, chybaby przez wykroczenie przeciwko obowiązkom, lub przez niedbalſtwo na nią zaſłużył. Prokuratora Rada podług uznaney w tym potrzeby na urzędzie potwierdzić, lub odmienić może. W przypadku śmierci Rektora Szkoła Głòwna do obierania nowego nieprzyſtąpi, aż dnia 20. Czerwca: tym czaſem ieden z Prezeſow ktòregokolwiek *Collegium*, ſtarſzy w uczeniu, z tytułem Prorektora mieyſce Rektorſkie zaſtąpi. Prawa ſądzenia i rządzenia też ſame ſłużyć mu będą co i Rektorowi, inweſtytury iednak przyiąć niemoże, i na aktach publicznych czarney togi z mucetem fioletowym używać będzie.

20mo Prezeſowie *Collegiow* obierani na Radzie *in pleno*, i od Kommiſsyi patentowani będą. Każdy na obradach ſwoiego *Collegii* w niebytności Rektora prezydować, porządku i dokładności onychże ma przeſtrzegać. W naukach do *Collegium* ſwoiego przyłączonych mieć będzie naybliżſzy dozor lekcyi, examinow, popiſow, i innych aktów publicznych. Promowuiących ſię na doktorye i inne ſtopnie Radzie donoſić, i w protokòł oſobny examinów zapiſywać, oraz patenta i zaświadczenia tymże wydawać będzie.

21mo. Sekretarz Szkoły Głòwney na Radzie obrany i od Kommiſsyi patentowany ſprawować będzie ten urząd pòty, póki go albo dobrowolnie nie złoży, albo z przyczyn ważnych od Kommiſsyi nowa elekcya zalecona nie będzie. Trzymać będzie dwa protokóły, o ktòrych ſię wyżey namieniło, utrzymywać korreſpondencye wſzyſtkie Szkoły Głòwney zagraniczne i kraiowe w materyach nauk: zmarłych w Szkole Głòwney nauczycielòw w poſługach około nauk ſławnych życie i dzieła opiſywać, i one na publicznych poſiedzeniach teyże Szkoły czytać: hiſtoryą Szkoły Głòwney piſać, umieſzczaiąc w niey porządek nauk każdego roku, oraz ſzczególnieyſze wynalazki i odmiany: utrzymywać porządnie archivum piſm uczonych, ktòre bądź w Szkole Głòwney wychodzić, bądź ze ſzkoł narodowych, lub od kogożkolwiek z zagranicznych przyſyłane będą: trzymać porządnie kſięgi, *iedng*, w ktòrą wpiſywać ſię będą kandydaci przyſtępuiąc do Stanu Akademickiego, *drugą* do wpiſywania uczniow Szkoły Głòwney, *trzecią*, w ktòrą z raportòw ſzkòł wſzyſtkich wpiſywani bedą Profeſsorowie i uczniowie do iuryzdykcyi Szkoły Głòwney należący. Sekretarz przeſtrzegać będzie porządkow i zwykłych ceremonii podczas aktow publicznych; przeto wcześnie przed każdym aktem znoſić ſię powinien z Rektorem i Prezeſami *Collegiow*, pilnuiąc, ażeby ſię wſzyſtko działo podług uſtaw Kommiſsyi, i z naywiękſzą przyſtoynością.

22do Kommiſsya w czaſie i okolicznościach od ſiebie upatrzonych będzie wyſyłać wizyty do Szkoł Głòwnych, wybieraiąc do tego oſoby z grona ſwoiego: oraz wizyty extraordynaryine, bądź do ſzkoł wſzyſtkich, bądź do niektórych, gdzie i kiedy potrzebę tego uzna, wyznaczać będzie. Corocznie raport generalny o ſtanie nauk w Szkołach Głòwnych, i innych w Koronie

i Litwie będących do Kommiſsyi ma być przyſyłany, przy ktòrym Rektor i Rada Szkoły Główney, gdzie w exekucyi uſtaw uzna potrzebę nowych roz- rządzeń, Kommiſsyi przełożenie na piſmie uczyni, żadnych bez wiadomości Komiſsyi nie ſtanowiąc przepiſòw i odmian. Wypis konkluzyi wſzyſtkich z pro- tokòłòw Rady Szkoły Głòwney, podobnież raz do roku do Kommiſsyi odſyłany będzie. W ſprawach większey wagi, iakie ſą: oddalenie od Stanu Akademickiego, zawieſzenie od urzędu, katedry, lub penſyi, i inne; te podług Rozdziału: XXIV. *Sąd, kary, nadgrody*, do ſądu Rektora przychodzić będą, i tam wyrok odnioſą. Strona z dekretu nieuſpokoiona może po rewizyą onegoż udać ſię do Kom- miſsyi Edukacyi. Rektor Szkoły Głòwney, iako ma władzę ſądzenia oſob do Stanu Akademickiego i iuryzdykcyi ſwoiey należących, tak ſam z urzędu ſwoiego iuryzdykcyi Kommiſsyi Edukacyi podległym ieſt, i w przypadku wy- kroczenia do niey zapozwanym być może.

23tio Wſzyſcy Profeſsorowie i Viceprofeſsorowie, iako też oſoby urzę- dowe od Kommiſsyi patenta otrzymywać powinny. Odbieraiący patent od Kommiſsyi okaże go Rektorowi Szkoły Głòwney, od ktòrego wezwany na ſeſsyą da *manum ſtipulatam* na to: że prawa i przywileie Szkoły Głòwney zachowa, że wiernie pracować będzie, i że ſekretu obrad nie wyda.

24to Penſye dla oſob Szkoły Głòwney wyznaczone będą naſtępuiące: naprzod, *penſye Profeſsorſkie* przywiązane do katedr pryncypalnych *Collegiorum*; po- wtòre, *penſye urzędowe*; to ieſt przywiązane do urzędòw Szkoły Głòwney; po- trzecie *penſye dodatkowe* przywiązane do tych lekcyi, ktòre niemaiąc oſobney katedry, za dodatkową płacę dawane będą; poczwarte, *penſye Viceprofeſsorſkie*; po- piąte, *penſye zaſłużonych* w Szkole Głòwney, ktòrzy oduczywſzy lat 16. mieć będą dwie trzecie części *penſyi Profeſsorſkiey* do końca dni ſwoich. A ieżeliby kto z nich chciał daley zoſtać przy ſwoiey katedrze ma otrzymać na to od Kom- miſsyi pozwolenie. Zaſłużeni duchowni, ktòrzy otrzymaią w beneficyach nadgrodę ſwoich zaſług, penſyi brać nie będą.

ROZDZIAŁ III

KONKURSA DO KATEDR w SZKOŁACH GŁOWNYCH

1mo, Sami tylko Akademicy w ſzkołach narodowych uczący, i to po wy- uczonych ſześciu latach z powinności, do ubiegania ſię o katedry w Szkole Głòwney wzywani będą, wyiąwſzy: *naprzod*, katedry w Szkole Le- karſkiey, do ktorych ogólnie wſzyſcy w tey ſztuce biegli w konkurs wcho- dzić mogą; wyiąwſzy *powtore* przypadki nadzwyczayne, w ktòrychby ſię zdarzyło, żeby kto nie będąc w Stanie Akademickim żądał od Kom- miſsyi być przypuſzczonym do konkurſu o katedry w *Collegium Physicum* za- warte: taki, ieżeli od niey pozwolenie otrzyma, będzie mògł drogą zwy- czayną konkurſu i ſądu do tegoż *Collegium* być przyiętym. Te konkurſa będą na Viceprofeſsora ktoreykolwiek katedry w Szkole Głòwney, to ieſt maiącego zaſtępować w potrzebie Profeſsora co do lekcyi iego, a w czaſie naſtępować po nim na katedrę.

2do. Konkurſa odprawiane będą tym ſpoſobem. Rektor z Radą Szkoły Głòwney na ſeſsyi nauk większością głoſòw poſtanawiać ma, do ia- kiey katedry naypotrzebnieyſzy ieſt Viceprofeſsor. Wtedy ten Profeſsor, ktòremu oſądzony ieſt potrzebny Viceprofeſsor, poda cztery propozycye w materyi nauki ſwoiey, z ktòrych iednę, maiącą ſię podawać do odpiſania przez konkurs, wybierać będą na obradzie, w przytomności Rektora, Prezes i Profeſsorowie wſzyſcy tego *Collegium*, dla ktòrego Viceprofeſsor ieſt potrze- bny: a gdyby ſię żadna z podanych nie podobała większey liczbie tychże oſòb, natenczas inne cztery propozycye większością głoſòw między ſobą ułożone podadzą: z tych zaś iednę wybiorą iednomyślnością lub większością głoſòw przez ſekretne kreſki. W przypadku ròwności w liczbie głoſòw, przy Re- ktòrze moc rozwiązania zoſtanie.

3tio Trzy lata całe odprawa konkurſu trwać będzie. W pierwſzym ro- ku w przeciągu trzech pierwſzych mieſięcy ſzkolnych uczyniony być po-

winien wybor propozycyi do ogłoſzenia, i zaraz naſtąpi donieſienie o tym do Kommiſsyi z podpiſem Rektora, Prezeſa i Sekretarza *Collegii.* We dwa mieſiące potym ogłoſzona będzie propozycya z podobnym, iak ſię rzekło, podpiſem, Rektorom wydziałowym w Koronie i Litwie; a Rektorowie rozeſzlą onę zaraz po zgromadzeniach i ſzkołach ſwoiego wydziału. Przy propozycyi ma być wymieniono, do iakiey katedry ieſt konkurs o Viceprofeſsorſtwo. Toż ogłoſzenie na cały kray drogą gazet publicznych uczynione będzie Propozycye ogłoſzone zapiſywane będą w protokòle na to oſobnym, w ſwoim *Collegium*, z podpiſem trzech wzwyż wzmiakowanych oſob: a za naſtąpionym rozeſłaniem, w protokòle każdgo zgromadzenia Akademickiego w Koronie i Litwie z podpiſem Rektora lub Prorektora i dwóch nayſtarſzych w uczeniu Profeſsorów. W ciągu drugiego roku chcący wchodzić w konkurs wygotuią i przeſzlą piſma ſwoie do Szkoły Głòwney ſpoſobem niżey opiſanym, tak, aby wſzyſtkie doſzły na dzień otwarcia ſzkoł w trzecim roku. We dwa mieſiące od tego dnia zaczną ſię roztrząſać przyſłane odpiſy.

4to. Odpiſuiący na propozycyą do konkurſu podaną odeſłać ma dzieło ſwoie do Prezeſa w ogłoſzeniu propozycyi podpiſanego, nie wyrażaiąc w nim ani mieyſca ani imienia ſwego, lecz ie w karteczce zapieczętowaney do piſma przyłączy, a tak na tey karteczce, iako i na czele dzieła ma być iaki napis łacińſkim lub Polſkim ięzykiem położony. Inaczey przyſłane odpiſy przyięte niebędą.

5to. Jeśli z tych odpiſòw nie będzie ſię znaydowało dwòch przynaymniey na propozycyą na początku przypadaiącego terminu ſądzenia, ma być ſąd zawieſzony; o czym uwiadomienie do Kommiſsyi poſłane będzie: i na ten czas Szkoła Głòwna powinna zaraz powtòrne teyże ſamey propozycyi uczynić ogłoſzenie w przeciągu wyznaczonych na ſąd dwòch mieſięcy, rok cały na odpiſanie naznaczyć, a po upłynionym roku, we cztery mieſiące ſąd odpiſów zakończyć.

6to. Sąd przyſłanych piſm odprawi ſię tym ſpoſobem. Zgromadzeni na obradę Rektor Szkoły Głòwney, Prezes *Collegii* ze wſzyſtkiemi Profeſsorami ſkładaiącemi to *Collegium*, ktòre podawało propozycye: z tych każdy koleią brać będzie wſzyſtkie przyſłane dzieła konkurſowe, ktòre, gdy każdy z oſobna przeczyta, na drugiey obradzie poda na piſmie zdanie ſwoie. Naſtąpi potym obranie trzech Profeſsorow, ktòrzy, w umòwionych między ſobą godzinach, znioſą wſzyſtkie zdania, i krótko ie zebrawſzy na trzeciey *Collegii* ſeſsyi przełożą. Dawać potym będą wſzyſcy zaſiadaiący kreſki ſekretne, ktòrych iednomyślność, lub więkſza liczba ſtanowić będzie wygraną. Po zakończonym ſądzie Rektor odpieczętuie kartkę przyłączoną do tego piſma, i imie otrzymuiącego wygraną, oraz otrzymuiącego *acceſsit*, ogłoſi. Jeżeli ſię znaydzie drugi odpis, ktòry po pierwſzym za naylepſzy oſądzony będzie, otrzyma *acceſsit*. W przypadku ròwności kreſek Rektor Szkoły Głòwney rozwiązywać ią będzie, inne zaś kreſki zapieczętowane do piſm konkuruiących przyłączone na teyże ſeſsyi ſpalone być maią.

7mo. Po naſtąpionym ſądzie zaraz w protokòle *Collegii* zapiſana będzie wygrana z wyrażeniem imienia wygrywaiącego, zgromadzenia, w ktòrym zoſtaie, dawności w uczeniu, i do iakiey katedry na Viceprofeſsora otrzyma wygraną. Toż ſię zapiſze w zględem otrzymuiącego *acceſsit*.

8vo. Przyzwie potym Rektor Szkoły Głowney tego, ktòrego piſmo otrzymało wygraną. Ten przybywſzy do Szkoły Głòwney odprawi examen, aby dokładniey upewnić ſię można, czyli ma tyle biegłości w nauce, ile do napiſania wygrywaiącego dzieła potrzeba było. Examen tym ſpoſobem naſtąpi: Rektor i Prezes tego *Collegium*, o ktòrego katedrę konkurs odprawuie ſię, na ſeſsyi nauk *in pleno* podadzą materye konkuruiącemu Akademikowi, ſtoſuiąc ſię do rzeczy, w ktòrey dał odpis na propozycyą podaną do konkurſu, i ogòlnie do nauki, o ktòrą idzie. Na te materye iednomyślnością, lub więkſzością głoſow od zaſiadaiących przyięte na piſmie odpowiadać ma. Czas i mieyſce od wſzelkiego podeyrzenia beſpieczne i ſtrzeżone do przygotowania odpowiedzi wyznaczone mu będą. A gdy ten czas przyidzie, ſeſsya nauk powtornie złożona będzie, i piſmo roztrząſane: po ktòrym roztrząſaniu decyzya przez ſekretne kreſki naſtąpi więkſzością głoſow . Jeżeli przez taką więkſzość głoſow examinowany za autora pierwſzego odpiſu uznany zoſtanie, donieſienie o tym Kommiſsyi uczynione będzie, gdyby zaś z examinu pokazało ſię , iż

Cji

nie był zdolnym do napisania konkursowego dzieła, które za naylepsze osądzone było, tedy Kommissyi o tym doniesiono być ma, a ten, który otrzymał w tymże konkursie *accessit*, rownie, iak pierwszy, przywolany, examinowany i sądzony będzie. Ten, ktorego zwyż wyrażony sąd na Viceprofessora przyimie, przy Szkole Głowney zaraz zostanie; a gdyby żaden z odpisow nie otrzymał *accessit*, wtedy postąpić się ma podobnie, iak w przypadku, wyżey pod artykułem 5tym. opisanym.

9no. Gdyby w iedney Szkole Głowney zbywało razem na Professorze i Viceprofessorze, na ten czas taż Szkoła Głowna doniesie Kommissyi o takowym niedostatku, ktora swoią powagą przeniesie z drugiey Głowney Szkoły gotowego tamże Viceprofessora na wakuiącą katedrę, a tego, ktory wraz z nim otrzymał *accessit*, na pozostałą tamże Viceprofessoryą, po uczynionym przez examen sądzie opisanym wyżey w artykule 8, przyiąć rozkaże. W przypadku zaś, gdyby ani Viceprofessora ani otrzymuiącego *accessit* nie było, Kommissya czas konkursu do katedry wakuiącey przyspieszyć zaleci, a Szkoła Głowna temu niedostatkowi doczesnie zaradzi, pokąd dzieło konkursu uskutecznione nie zostanie. Po dokończonym konkursie przychodzący na Viceprofessora, nim otrzyma patent od Kommissyi, powinien być wprzod doktorowany w tey umieiętności, do ktorey iest wezwany.

ROZDZIAŁ IV

WIZYTA ZGROMADZEŃ AKADEMICKICH I SZKOŁ NARODOWYCH.

1mo. Ponieważ wykonanie ustaw Stanowi Akademickiemu i zgromadzeniom szkolnym przepisanych iednostayne i trwałe być nie może bez dozoru i bliższego wglądania, za nayprzyzwoitszy do tego śrzodek Kommissya sądzi coroczne szkoł kraiowych wizyty, i aby sposobem niżey podanym odprawowane były, stanowi.

2do Wizyty będą dwoiakie, *iedne* ktore w pierwszym pulroczu szkolnym każdy Rektor w swoim wydziale wykona, podług obowiązku w Rozd: VIII. *Rektor*; *drugie* ktore Wizytatorowie generalni od Szkoły Głowney wysłani do wszystkich zgromadzeń Akademickich i szkoł w ręku Zakonnikow będących odprawią.

3tio. Rada Szkoły Głowney *in pleno*, tak, iak na sessyą nauk zgromadzona wybierać będzie co dwa lata w miesiącu Styczniu Wizytatorow generalnych z osob tych wszystkich, ktore maią prawo zasiadania na teyże sessyi. Rektor Szkoły Głowney, lubo ma prawo z urzędu swoiego wizytować szkoły każdego czasu tak Akademickie iako i Zakonne, na Wizytatora iednak obranym być niemoże, rownie iak i inne osoby urzędowe Szkoły Głowney. Elekcya odprawi się iednomyślnością lub większością kresek sekretnych. W przypadku rowności głosow Rektor Szkoły Głowney onę rozwiąże. Po zakończeniu tey elekcyi Rektor z Radą Szkoły Głowney każdemu Wizytatorowi wydzieli zgromadzenia i szkoły, oraz mianować będzie Substytutow dla każdego Wizytatora w przypadku śmierci lub zachorowania przed swym wyiazdem na wizytę. Takowy cały układ ma być w protokole Szkoły Głowney zapisany, i w doniesieniu do Kommissyi o wybranych Wizytatorach i Substytutach wyrażony.

4to. Zlecenia Wizytatorom dane procz ogolnych, ktore w tym Rozdziale znayduią się, będą szczegolne do osobnych zgromadzeń i szkoł stosowane, ile tego potrzeba wyciągać będzie; do ktorych ułożenia ostatnie Rektorow wydziałowych i Wizytatorow raporta służyć maią: dla czego Wizytator odbierze kopią raportu ostatniey wizyty poprzednika swego, i Rektorow wydziałowych, ktorzy na końcu miesiąca Lutego do Szkoły Głowney odsełać nie powinni.

5to. Obrani Wizytatorowie wezmą na miesiąc przed wyiazdem swoim płacę dodatkową Wizytatorom służącą, ktorą Kommissya wyznaczy.

5to.

6to. Swiatło i doświadczenie obieraiących Wizytatora dostatecznie okazywać im będą, iakich przymiotow, iakiey rostropności i sprawiedliwości, iakiey ludzkości i łagodności w obyczaiach ten być powinien, któremu poruczyć się ma tak ważny i tak wiele powinności obeymuiący urząd.

7mo. Wizytatorowie od Szkoły Główney naznaczeni wyieżdżać naypoźniey powinni ostatnich dni Kwietnia, (wolno im będzie prędzey, owszem powinni, gdy interessa wyciągać tego będą) a kończyć wizytę swoią w Lipcu przed zaczęciem wakacyi.

8vo. Gdyby przypadaiąca choroba nie pozwoliła będącemu iuż w drodze Wizytatorowi zwiedzieć zlecone sobie szkoły, na mieyscu swoim wyprawić ma ze Szkoły Główney wyznaczonego Subftytuta: ieżeliby zaś tego nie mógł uczynić dla krótkości czasu lub odległości mieysca od Szkoły Główney, natenczas wyszle, podług własnego wyboru Rektora, albo którego z Zasłużonych lub Professorów naystarszych w uczeniu zgromadzenia Akademickiego wydziałowego, opatrzywszy go ugodnie kosztem potrzebnym na wizytowanie ze swoiey płacy dodatkowey; o czym doniesie zaraz Kommissyi i oraz Szkole Główney z wyrażeniem osoby na swoie mieysce wyznaczoney. Podobnie w zachodzącey trudności doiechania do którey podwydziałowey szkoły, Wizytator tym, iak wyżey sposobem, subdelegować może, o czym w raporcie swoim Szkołę Główną uwiadomi.

9no. Ziechawszy na mieysce Wizytator obwieści całe zgromadzenie na obrady, i zapisze otwarcie wizyty w protokóle sporządzonym, podług *Wzoru I.*

10mo. Podać sobie każe zbiór ustaw na Szkoły Narodowe, protokół wizyt i inne, które w Roz. VIII. *Rektor, Prorektor,* przepisane są. Księgi podane przeyrzy, aby łatwiey mógł wchodzić w roztrząsanie rzeczy tyczących się rządu i nauk.

11mo. Potym porządkiem zacząwszy od Rektora, przyzywać będzie każda zgromadzenia osobę, przyzwoite o rządzie domowym, o prowadzeniu nauk, o powinnościach każdego urzędu i osoby, i o innych potocznych rzeczach a związek z temi maiących, wybadywania czynić, i odpowiedzi dla pamięci zapisywać u siebie będzie. Te przy rozmowie z każdą osobą wżaiem znosić, i we wszystkim z wielką bacznością, z powagą i łagodnością, z winnym każdemu poszanowaniem postępować powinien. Należyty sekret, wzgląd na sławę cudzą, wstręt niepotrzebnego donoszenia, niepotrzebney ciekawości, iako nayściśley zachowa, nic iednak z obowiązków urzędu swego nie spuszczaiąc.

12do. Weyrzy w obyczaie przełożonych, nauczycielow, kandydatów, dyrektorów, uczniów; wywiadywać się będzie, czyli nabożeństwo przepisanych czasów i godzin odprawiane bywa.

13tio. Roztrząśnie stan domu, kassy prowincyonalney, fabryk, biblioteki, *musæum.* Znosić będzie inwentarze i regestra w każdym rodzaiu tegoroczne z przeszłorocznemi, które wszystkie podpisywać ma, gdy ie dokładne znaydzie; wyiąwszy regestr wydatków spólney zgromadzenia kassy, w które wzierać nie ma, chybaby kto z owego zgromadzenia o to dopraszał się: weyrzy oraz we wszystkie księgi domowe, które w archiwum swoim Rektor trzymać powinien, i one podpisze, czyniąc, ieżeli potrzeba wyciągać będzie, przyzwoite przestrogi. Przeyrzawszy rachunki kassy remanent pieniężny przeliczy, regestr *sartorum tectorum* zweryfikuie na mieyscu; tak co do reparacyi iuż uskutecznioney, iako co do przysposobionych materyałow, w proporcyi do ustanowioney na każde mieysce summy przez Kommissyą, i kopią tegoż regestru przez siebie, Rektora Wydziałowego lub Prorektora podpisaną Szkole Główney odda, lub odeszle: Kwestye od kassy generalney sobie pod ne, tyczące się interessow pieniężnych i fundussu, na mieyscu wyexaminuie, i o tym iey doniesie.

14to. Na tych wizytach podczas examinów uważać będzie, czyli pisma i odpowiedzi uczniów zgadzaią się z temi pismami i ćwiczeniami szkolnemi, które, według ustawy w Roz. XV. *Klassy i Nauki* w Art: 9. nauczyciele zachowywać maią.

15to. Prócz examinów, z iak naywiększą dokładnością każdą klassę wizytować będzie, uważaiąc iako naypilniey z odpowiadania uczniów, tak zdatność i sposob uczenia z strony Professora, iako przymioty dowcipu i postępek z strony ucznia. Przed wizytą szkół przeyrzeć powinien, co na każdą

klaſsę i na każdego nauczyciela w uſtawach i kſiążkach elementarnych ieſt przepiſano, aby nic w tey mierze pamięci iego nie uſzło.

16to. Upewnić ſię o ſpoſobności i pilności kandydatow powinnością iego będzie. A gdy ſię który z uczniów z chęcią przyięcia Stanu Akademickiego oświadczy, znioſſzy ſię Wizytator z Rektorem, Prefektem lub Prorektorem, i z Profeſsorami wſzyſtkiemi, ieśli za nim dobre świadectwa co do przymiotow, obyczaiow i nauki dane będą, zapiſze go do raportu, rownie iako i tych, ktorychby rzadkim umyſłu przymiotem i wyżſzym dowcipem obdarzonych znalazł.

17mo. Oświadczy uczniom i dyrektorom, iż ktoby z nich życzył ſobie mowić z Wizytatorem, ma wolność mowienia i przekładania żądań ſwoich.

18vo. Szczegolniey weyrzy w edukacyą i utrzymywanie młodzi ubogiey Szlachty koſztem poſpolitym od Kommiſsyi, albo iakimkolwiek funduſzowym podeymowaney, aby ſię o należytym dochodow użyciu, o potrzebach i wygodach teyże młodzi upewnił. Do niego należyć ma przyimować zalecenia ubogich uczniow na konwiktorow funduſzowych, ktorych Kommiſsya nominować będzie.

19no. Do Wizytatorów także należeć będzie, ieśli ſą iacy w mieyſcu wizyty iego nauczyciele i nauczycielki trzymaiące u ſiebie młodź w ſpolnym pożyciu na edukacyi, poznać ich ſtan, rząd, zdatność oſob, ſprawowanie ſię co do religii, obyczaiow, nauki; i o tym punkt w donieſieniu ſwoim umieścić powinien. Względem tey rzeczy rządzić ſię ma prawidłami przepiſanemi dla Rektora w Rozdz: VIII. Art: 22. Nie ma ſię żadną miarą wdawać w prywatne i ſzczegolne w domach obywatelſkich edukacye.

20mo. Wywiadywać ſię będzie, ieżeli w owych wydziałach, ktore wizytuie, nie znayduią ſię iakie ſzkoły, ktoreby bez pozwolenia Kommiſsyi otwarte były, i albo ſam do nich doiechawſzy, albo przełożonego tamtych ſzkoł przyzwawſzy do ſiebie, wnidzie w roztrząśnienie rzeczy, i iak naywcześniey będzie mogł, Kommiſsyi donieſie. Gdzie Kommiſsya konkordaty z Biſkupami o obligacye duchowne uczyniła, i gdzie *Collegia* i domy niektorym Zakonnikom pod ſzczegulnemi warunkami ſą pooddawane, tam będzie obowiązkiem Wizytatora zweryfikować, czyli, tak konkordatom z Biſkupami uczynionym, iako też obowiązkom przez Zakonnikow na ſiebie przyiętym zadoſyć ſię dzieie: o czym w raporcie doſtatecznie informować ma.

21mo. Może po drodze zwizytować kilka ſzkoł parafialnych i wieyſkich, weyrzyć w ſpoſob inſtrukcyi onychże, z łagodnością zalecaiąc w czym oſądzi godne poprawy. A z duchownemi mieyſca paſterzami, z dziedzicami i ich namieſtnikami poſtępuiąc ſobie ze wſzelką ludzkością i roſtropnością, oświadczać powinien tym, ktorzy ſię do założenia i utrzymywania ſzkoł rzeczonych przyłożyli, ſzacunek i wdzięczność imieniem Kommiſsyi i oyczyzny, innych zaś do podobnego dobrodzieyſtwa publicznego zachęcać, oraz zalecać, aby ſię z Rektorem Wydziałowym lub Prorektorem około ſpoſobu prowadzenia nauk znoſić chcieli.

22do. Kiedy który z uczniów z iednych ſzkoł do innych, lub z iedney kondycyi do ſzkoł przenoſząc ſię, należytego świadectwa nie będzie mogł okazać Prefektowi, a w tym przypadku uda ſię do Wizytatora; ten naprzod ſtarać ſię będzie zaſiągnąć wiadomości o przyczynach nie danego świadectwa, potym wſzelkie okoliczności zważywſzy, gdy ſłuſzność i roſtropność dozwoli, może udaiącemu ſię dać liſty do Prefekta z zaleceniem przyięcia iego, i nakazaniem pilnieyſzey baczności na ſprawowanie ſię dalſze. Tego iednak dobrodzieyſtwa użyczać nie ma tym, ktorzyby publicznie ze ſzkoł rugowani byli, iako ieſt w Roz. XXIV. *Kary.*

23tio. W przypadkach ſpraw iakowych do niego wytaczaiących ſię, ktorych inaczey, tylko formą ſądową, zakończyć nie będzie można, ſąd złoży iako ſędzia delegowany od Rektora Szkoły Głowney, przybrawſzy i zaproſiwſzy do ſpolnego ſądzenia iedną oſobę duchowną, drugą z obywatelow oſiadłych, zaufaniem publicznym i ſzacunkiem ze ſprawiedliwości zaſzczyconą. Gdyby zaś uproſić niemogł, ſam do ſądzenia przyſtąpi. Sąd ſię zaś odprawi porządkiem i ſpoſobem w oſobney na to ordynacyi przepiſanym. Staraniem iednak Wizytatora iak naywiękſzym będzie, aby ſię ſpory ſądem polubowym czyli kompromiſsem kończyły. Od ſądu Wizytatorſkiego appellacya do Re-

ktorów Szkoł Głównych iść może, lub do Kommissyi. Do niego też należeć będzie weyrzenie w to wszystko, co się tycze kar, nagród nadzwyczaynych, podług opisu w Roz. XXIV. *Sąd, Kary, Nadgrody.*

24to. Przed zakończeniem wizyty znowu przywoła osoby, z któremi mówić w osobności uzna potrzebę, i napomnienia tyczące się każdego sekretnie uczyni: ogólne zaś zalecenia w osobno na to przygotowaną księgę wpisze, podług *Wzoru II.*

25to, Akt całey swoiey wizyty w każdym zgromadzeniu z opisaniem codziennych robót od zaczęcia aż do końca wizyty wciągnie w protokół zgromadzenia, własną ręką podpisze, a wypis tegoż aktu weźmie od Rektora, Prefekta, i wszystkich Professorow podpisany, a potym wyięty wraz z rapor. tem Szkole Głowney za powrotem do niey odda.

26to. Ze wszystkich punktów zlecenia sobie danego, ze wszystkich dzie iów wizyty ułoży tyle raportow, ile zgromadzeń wizytował, podług *Wzoru III.* do tych ustaw przyłączonego, tak co do sposobu pisania, iako co do miary papieru. Tym kształtem ułożone doniesienie za powrotem swoim przeczyta na o bradzie Szkoły Głowney, na którey wyciągnione będą z raportu ogólnego punkta ważnieysze, iako to, *n. p.* osobliwszych zasług osob Akademickich lub uczniow, znakomitszych przypadkow lub nagleyszego zaradzenia od powagi i opieki Kommissyi potrzebuiących, oraz uwagi nauczycielow względem ksiąg elementarnych, iako tymże przepisano iest w Roz. XIV *Nauczyciele.* ten wypis przez Sekretarza Szkoły Głowney podpisany do Kommissyi odesłany będzie.

27mo. Wizytator w każdym zgromadzeniu mieć będzie mieszkanie dla siebie i stoł spolny, płacąc od iedzenia podług ustanowioney w tymże zgro madzeniu taxy na osobę.

ROZDZIAŁ V

KANDYDACI DO STANU AKADEMICKIEGO.

Z ważności obowiązków stanu nauczycielskiego, który ma tworzyć i kształcić dobrych obywatelów w oyczyźnie, miarkować łatwo można, iaka być powinna przezorność w wybieraniu kandydatów, iaka troskliwość i wierność wćwiczeniu i doświadczaniu onych, iakie nakoniec upewnienie się w przyimowaniu do Stanu Nauczycielskiego. Następuiące przepisy kierować maią postępowanie Szkół Głównych, i zgromadzeń Akademickich w tym wyborze, doświadczaniu i przyimowaniu kandydatów, a oraz tym samym, którzy powołanie swoie do tey usługi publiczney oświadczać będą, powinności i obowiązki ukażą.

1mo Nie tylko w każdym wydziale maią być przyimowani kandydaci, podług potrzeb zgromadzeń, lub rozporządzenia Rektora Szkoły Głowney, nastąpić mogącego z niedostatku kandydatów w innych wydziałach, ale też Szkoły Główne z uczniów swoich ofiaruiących się do stanu nauczycielskiego, stosownie do potrzeby ogólney szkoł, tychże kandydatow przyimować będą mogły.

2do Gdy który z uczniow po zakończonym nauk biegu w szkołach o sześciu klassach z chęcią przyięcia tego stanu oświadczy się, wtedy Rektor w potrzebie przyięcia obradę z osób zgromadzenia wydziałowego *vocis passivæ* złożywszy, wyznaczy examinatorów trzech z liczby nauczycielów i zasłużonych, którzyby owego żądaiącego wybadywaniem doświadczali, znosząc i porownywaiąc dawne nauczycielów i Prefektów o zdatności iego, obyczaiach, i postępku w nauce świadectwa i raporta; a na drugim podobnymże posiedzeniu zdania examinatorów przeyrzane będą, wraz z przeszłemi rzeczonemi świadectwy. Któ. ry z examinowanych nie otrzyma dwóch examinatorów zdania o większey nad mierność zdatności, ten oddalonym zostanie; o tych zaś, którzy takowe zdania otrzymaią, ieszcze sąd zgromadzenia *vocis passivæ* nastąpi, i większość kresek o ich przyięciu stanowić będzie: o czym ma być doniesiono Szkole Głowney, która podobnież postępować ma względem wyboru, przyimowania i examinu uczniów swoich na kandydatów, zaradzaiąc o tym na

sessyach ściągaiących się do rządu i dozoru całego stanu Akademickiego.

3tio Sądzący o przyięciu ucznia za kandydata, oprócz względu na cnoty i obyczaie, na sposobność i korzyści w naukach, mieć baczność ieszcze powinni, aby wolny był od słabości trwaiącey, niedołęztwa, od trudności w mowieniu, i znaczney odrazy co do postawy, a nie ma być młodszy od lat osimnastu.

4to Przyięty na kandydata weźmie zaraz suknię Akademicką; do społecznego zaś życia w zgromadzeniu należeć niebędzie, aż po odbyteyprzez lat cztery edukacyi w Szkole Główney i otrzymanych tamże stopniach promocyi do stanu Akademickiego przywiązanych.

5to Kandydat z Wydziału będzie odesłany pod czas wakacyi do Szkoły Główney, tak, aby na mieyscu stanął przed zaczęciem roku szkolnego Nim odiedzie zapisze się w księdze Rektorowi wydziałowemu przy dwóch świadkach sposobem następuiącym: „ Niżey na podpisie wyrażony, przyimuiąc „ dobrówolnie Stan Akademicki, to iest stan publicznego nauczycielstwa, za„ pisuię się na nauczyciela do wydziału N. z zaręczeniem, iż gdy w „ przeciągu pierwszego roku bawienia się mego przy Szkole Główney, od „ niey przy rzeczonym stanie utrzymany, a potym przez lat trzy w przepi„ sanych naukach doskonalonym zostanę, do wydziału N powrócę, i tam „ urząd nauczycielski przez lat sześć z powinności sprawować będę; chyba „ gdybym rozkazem Prześwietney Kommissyi do innego wydziału był prze„ niesiony. Dalsze zaś lata dobrowolnego uczenia, lubo od moiey woli, co „ do trwania w stanie nauczycielskim, zależeć będą, gdy iednak od stanu A„ kademickiego oddalić się zechcę, na rok wprzód o tym Szkole Główney „ doniosę. W przypadku nie dotrzymania tego, poddaię się sądowi Szkoły „ Główney i Prześwietney Kommissyi Edukacyiney" Rektor wydziałowy da kandydatowi extraktem akt przyięcia iego na kandydactwo, i list do Rektora Szkoły Główney z wyrażeniem wieku, kondycyi, oyczyzny, dowcipu, nauk i obyczaiów: co za przybyciem swoim w ręku Rektora Szkoły Główney razem z metryką złoży.

6to Rektor doniesie Radzie Szkoły Główney o przybyłym kandydacie, a po przeczytaniu przyięcia i świadectwa, Sekretarz przybyłego kandydata na sessyą wprowadzi, i w metrykę uczniów Szkoły Główney zapisze. Rada po wysłuchanym oświadczeniu kandydata, do których nauk szczególniey przykładać się pragnie, zważywszy iego ochotę, sposobność, oraz potrzeby szkół, i porównywaiąc z tym wszystkim świadectwa o nim złożone, wyznaczy mu lekcye, na które chodzić ma w przeciągu roku swey proby; podług zaś podziału nauk, odeśle go do Prezesów, którzy na obradach *Collegiorum* okażą mu porządek lekcyi iego, oraz powinności ściągaiące się do examinów i popisów, aby wiedział, iak się ma do nich przykładać.

7mo Szkoła Główna, maiąc wzgląd, iż na wydoskonaleniu kandydatów zależy iey honor, całość Stanu Akademickiego, dostarczenie zdatnych Professorow, i przyszłe na katedry Szkoły Główney następowanie, przykładać powinna wszelkiey usilności, nietylko względem gruntownego ćwiczenia ich w naukach, ale też względem wkładania do pracy, bogoboyności i dobrych obyczaiow: na ten koniec wysyłać będzie częste wizyty do ich mieszkań, wyznaczać im zdatnych korrepetytorów, wprawiać do praktyki nauczycielskiey przez dyrekcye prywatne, lub zastępowanie w potrzebie nauczycielow w szkołach przy Szkole Główney będących, wzywać ich pewnych czasów na konwersacye Akademickie, i wszędzie dawać pilną baczność na ich postępki i zabawy. Obowiąże Szkoła Głowna Sekretarza, lub iednego Professora gorliwego i wymownego, aby raz w miesiąc czytał im część Ustaw Kommissyi, zastanawiaiąc ich nad ważnością powołania nauczycielskiego, i pewnością promocyi przywiązaney iedynie do gruntownego nauk posiadania i cnotliwych obyczaiow, przezcoby nabywali ducha stanu swoiego i chęci do pełnienia obowiązkow nauczycielskich. Ci zaś, ktorzy na tę do Stanu Akademickiego probę przyięci będą, powinni się częstym rozważaniem przekonać, na iak ważną posługę powołani są, iako od ich zdatności kształcenie cnotliwych i oświeconych obywatelów zawisło, a zatym za nayściśleyszy sumnienia obowiązek poczytaią, z usilnością i gorliwością

ścią nieſtrudzoną przyſposabiać ſię do wykonania obowiązków ſwoiego ſtanu, do wydoſkonalenia ſię w pobożności, naukach i ſpoſobie edukowania.

8vo Po ſkończonym roku doświadczenia, Profeſsorowie, których lekcyi Kandydat ſłuchał, złożą na piśmie świadectwa o iego pilności i poſtępku, a Prezeſowie dadzą zdanie o popisach i examinach. Sekretarz Szkoły Głowney przygotuie wypisy z aktów wizyt mieſięcznych od Szkoły Głowney do kandydatów wyſyłanych; co wszyſtko na Radzie ma być przeczytano: po czym wyznaczeni będą examinatorowie do generalnego examinu, których zdania porównywaiąc z świadectwami wyżey rzeczonemi, ſama Rada Szkoły Głowney o przyięciu, lub oddaleniu kandydata iednomyślnością lub większością głosów ſtanowić będzie. Sekretarz Szkoły Głowney doniesie o przyięciu lub odrzuceniu kandydata Rektorowi tego wydziału, do którego ieſt zapiſany.

9no Przyięty Kandydat otrzyma pierwszy ſtopień promocyi w umieiętnościach i naukach wyzwolonych, i będzie zapisany w księgę nauczycielów ſtanu Akademickiego, czyniąc wprzod uroczyſte zaręczenie przy dwóch świadkach w naſtępuiący ſposób: „ Niżey na podpiſie wyrażony, „ przyimuiąc dobrowolnie Stan Akademicki, to ieſt ſtan publicznego nau- „ czycielſtwa, poddaię ſię wszyſtkim uſtawom i rozrządzeniom temuż ſta- „ nowi od Prześwietney Kommiſsyi Edukacyi Narodowey przepisanym, „ które to uſtawy ukazane mi były, a przezemnie czytane i rozważane: „ one ze wszelką dokładnością zachowywać przyrzekam. A mianowicie „ obowiązuię ſię: *1mo*, iż oducżę w tym wydziale, do którego zapisałem ſię, lat „ ſześć z powinności, a to w tey klaſsie, do którey wybrany będę, chybabym „ powagą Prześ. Kommiſsyi do innego wydziału był przemieſiony, odbieraiąc „ płácę coroczną, iaka ieſt oduczaiącemu lat ſześć z obowiązku wyznaczo- „ na; *2do* iż ſposób uczenia od Prześ. Kommiſsyi Edukacyiney przepisa- „ ny zupełnie wykonam, i tey zwierzchności w udziale iey władzy będę „ posłusznym; *3tio*, iż zachowuiąc ſobie wolność odſtąpienia od ſtanu na- „ uczycielſkiego, wprzód tego nie uczynię, poki lat ſześciu z powinności nie „ oduczę, i wcześnie na rok o takowym odſtąpieniu do zwierzchności o- „ ſtrzeżenia nie zaniosę; w przypadku uchybienia którego z rzeczonych o- „ bowiązków, nieposłuszeńſtwa, lub iakiegokolwiek przeciw karności wy- „ kroczenia, poddaię ſię ſądowi Szkoły Głowney i Prześ. Kommiſsyi Edu- „ kacyiney. Prócz tego przyrzekam, iż iakikolwiek bym potym życia ro- „ dzay przedſięwziął, na iakimkolwiek ſtanął ſtopniu, utrzymywać zawsze „ i pomnażać będę dobro edukacyi i ſtanu Akademickiego. Na co wſzyſtko „ przy daniu poczciwego ſłowa i ręki W. Rektorowi Szkoły Głowney, „ w przytomności świadków NN, podpisuię ſię. Dan &c. Na tym akcie podpiszą ſię dway zacni świadkowie w księdze na ten koniec ſporządzoney; wypis zaś aktu podwoyny od kandydata i świadków podpisany, ieden w archiwum Szkoły Głowney zoſtanie, drugi do ſzkoły wydziałowey, gdzie był przyięty kandydat, przeſłany być powinien.

10mo Kandydat, otrzymawszy pierwszy ſtopień promocyi w Szkole Głowney, ma ſię doſkonalić w naukach ſobie przepisanych, podlegaiąc dozorowi nauczycielów co do lekcyi, i Prezeſom *Collegiorum* co do examinow i popisów, podług rozrządzenia, które Szkoła Głowna na ten koniec ułoży.

11mo Po ſkończonych czterech latach ſwoiey przy Szkole Głowney bytności otrzyma ſtopnie doktorſkie w umieiętnościach i naukach wyzwolonych, gdy przez poſtępek, nie naganne obyczaie i dobrze odbyty examen godnym ſię być okaże.

12do Jeżeli kandydat, odbywszy przy Szkole Głowney lat cztery, otrzyma pozwolenie dłuższego bawienia ſię przy teyże ſzkole, może zoſtać z penſyą w czwartym roku bytności ſwoiey przy Szkole Głowney braną.

13tio Kandydat przy Szkole Głowney będący weźmie ze ſkarbu Kommiſsyi w pierwszym roku złotych trzyſta, w innych trzech leciech po czteryſta; potrzeby zaś ſtołu i mieſzkania dla kandydatów, podług mieyſcowych okoliczności, każda Szkoła Głowna ułoży. Powróciwszy do ſwego wydziału kandydat, nim zacznie uczyć z powinności, oprocz wſpólnego ſtołu, ktory w

E

zgromadzeniu mieć będzie, taką pensyą odbierze, iaką brał ostatniego roku przy Szkole Głowney.

14to Gdyby który z uczniow chciał być kandydatem o własnym koszcie, Szkoła Głowna ma go przyiąć do Stanu Akademickiego, pod warunkami wyżey opisanemi, wkładaiąc na niego obowiązek oduczenia lat sześciu z powinności; z tą iednak różnicą, iż drugiego roku uczenia z powinności pensyą dorobkową brać zacznie. Wszakże, ieżeli takowy kandydat przyięty iest z pomiędzy uczniów Szkoły Głowney i ze świadectwa Professorów okaże się, iż słuchaiąc lekcyi publicznych, był wydoskonalony w naukach stanowi nauczycielskiemu potrzebnych, ma tylko odbyć rok proby między kandydatami, z obowiązkiem odprawienia examinów przywiązanych do promocyi Akademickich.

15to Każdy kandydat, ieżeli na dłuższe bawienie się nie zyskał pozwolenia, powrócić powinien do wydziału, w którym był przyięty, a to do zgromadzenia, ktore mu Szkoła Głowna wyznaczy. A poki ten nie nastąpi na iakie wakuiące mieysce nauczyciela, póty to zgromadzenie wydziałowe od przyięcia nowego kandydata wstrzyma się, chybaby ie Szkoła Głowna o wcześnieyszey potrzebie przyięcia obwieściła, kandydat zaś zastępować w potrzebie nauczyciela będzie. W niedostatku nauczyciela w innym wydziale może być władzą Kommissyi na tamto mieysce przeniesiony.

16to Zgromadzenie na obradzie zwykłym stanowienia sposobem osądzi, do którey nauki użyty ma być kandydat, a zatym, iaka i innych nauczycielów zayść powinna odmiana, gdy się ta potrzebną okaże; a to maiąc wzgląd na zdatność każdego. W przypadku równey zdatności dwóch lub więcey, na dawność w uczeniu wzgląd mieć należy.

17mo Jeżeli kandydat, powróciwszy do wydziału swoiego i tam lat sześć na zastępowaniu nauczycielów przepędziwszy, nie mogł być umieszczony na Professorstwie w swym lub innym wydziale, tedy, otrzymawszy od zgromadzenia świadectwo dobrego sprawowania się, będzie miał porachowane wyż rzeczone lata za te, które z powinności oduczyć był obowiązany.

ROZDZIAŁ VI

ZGROMADZENIA AKADEMICKIE

1mo Zgromadzenia Akademickie *Wydziałowe* składać się będą z Rektora, Prefekta, Kaznodziei, sześciu Professorów, i Zasłużonych, ieżeli się znaydować będą; także, ieżeliby który z nauczycielow popadł w kalectwo z okazyi prac do stanu przywiązanych, albo z przypadku, ma prawo zostawania na zawsze w zgromadzeniu z opatrzeniem spolnego z innemi życia, lub też, ieżeli chce wyniść ze zgromadzenia, ma prawo odebrania tych korzyści, które w takim przypadku wyznaczone są w Rozdziale XXIII. *Płaca*: należeć iednak będzie do Wizytatora zapewnić się, czy tego gatunku kalectwo nie nastąpiło z winy osoby; w którym razie, gdyby zachodziło podeyrzenie, Szkoła Głowna wątpliwość wszelką o należytość płacy rozsądzi. Będą także w zgromadzeniach Akademickich *Wydziałowych* Substytuci z Kandydatow.

2do Zgromadzenia *Podwydziałowe* składać się będą z Prorektora, Kaznodziei i Professorow. Jeżeliby który Zasłużony Stanu Akademickiego obrał sobie mieszkać w takim zgromadzeniu, wolno mu będzie.

3tio Takowe zgromadzenia będą pod dozorem Rektora wydziału, podług opisu o władzy i obowiązkach Rektorskich w Roz: VIII. *Rektor*.

4to. Każdy Akademik, który oduczy lat sześć z powinności, może się przenieść z iednego zgromadzenia do drugiego: ieżeli od tego przyięcie, od tamtego dobre świadectwo otrzyma z podpisem Rektora i tych osób zgromadzenia, które maią prawo być na urzędy wybieranemi, to iest osób *vocis passivae* (obacz o tych Roz: VII. *Obr. Zgr. Akad.* Art: 2.) byle wprzód sześcią miesiącami i bez przerwy biegu przedsięwziętey nauki, o chęci przeniesienia się, Rektora wydziałowego i zgromadzenie uwiadomił, za poprzedzaiącym zawsze zezwoleniem

Szkoły Główney. Także każdy władzą teyże Szkoły Główney z iednego zgromadzenia w swoim wydziale będzie mogł być przeniesionym do drugiego, gdy tego słuszne przyczyny wyciągać będą, z iednego zaś wydziału do drugiego samey Kommissyi rozrządzeniem przeniesiony być może.

5to Spolność każdego zgromadzenia Akademickiego, ktòra iest iednym z obowiązkow tego stanu, zależy na iednakowym ubiorze Akademickim, na mieszkaniu w iednym domu, i na spòlnym stole. Wreszcie każdy przy wolnym swoiey własności używaniu zostanie.

6to Ubior, ktòrego nauczyciele przy dawaniu lekcyi i innych odprawach szkolnych używać maią, taki będzie: Nauczyciel oduczaiący lat sześć z obowiązku nosić będzie togę mnieyszą; ci ktorzy po sześcioletnim biegu w Stanie Akademickim zostaną, nosić będą togę większą. Procz szkół, ubior Akademików kierycki będzie.

7mo. Nikomu w zgromadzeniu Akademickim mieszkać nie będzie wolno, oprócz wyżey wyrażonych osób, i potrzebney czeladzi. Akademicy w swoich stancyach uczniów trzymać niemogą, ani tychże stancyi komukolwiek naymować. Ktoby chciał prywatney podiąć się edukacyi powinien wyniść ze zgromadzenia,

8vo. Ponieważ tak spólne zgromadzenia, iako szczególne każdego urzędu obowiązki doznawałyby przeszkody, gdyby się osoby Akademickiego stanu podeymowały urzędu, spraw i posług z ich powołaniem niezgodnych, czuwać będą zgromadzenia na to, aby się nikt nie zaprzątał takowemi zleceniami, ktòreby go od pełnienia podiętych około edukacyi i rządu domowego powinności odrywały.

9no. Nikomu z osób zgromadzenia, ani Rektorowi niebędzie noszone iedzenie do stancyi ze spòlnego stołu, chyba w chorobie: kiedy zaś który ze zgromadzenia osobno ieść zechce, nie będzie mógł nic potrącić kassie spòlney. Co się tycze zapraszania gości od osob zgromadzenia, ieżeli zaproszony ma być u spolnego stołu, lub osobnego w stancyi, zapraszaiący zapłaci za iednę osobę podług taxy domowey. Ci zaś, ktòrzy z urzędu swogo, albo ze zlecenia zgromadzeń wyiadą na inne mieysce, w proporcyą dni oddalenia się swego i taxy stołowey kwotę pieniężną z kassy spolney odbiorą.

10mo. Rządzący stołem i innemi spòlnemi potrzebami oraz czeladzią, nazywać się będzie Prowizor domu. Zgromadzenie wybierać będzie co pòłroku Prowizora z pomiędzy siebie, wyiąwszy przypadki, w ktòrychby odmiana predsza potrzebna była; a potwierdzać może póki zechce tego, który się z rządu podoba. Ten Prowizor co pòłroku zdawać będzie sprawę na obradzie domowey z zawiadywania swego; chybaby zgodnie całe zgromadzenie rychleyszego teyże sprawy zdania wyciągało.

11mo. Spòlne mieszkanie i stół prowadzi za sobą potrzebę spòlney kassy, każde więc zgromadzenie będzie mieć spòlną kassę na utrzymywanie stołu, czeladzi, szafarza, cerulika, balwierza; prócz tego na sprzęty stołowe, kuchenne, opał, światło, oraz na wygodę chorych Akademików

12mo. Do tey spòlney zgromadzenia kassy, ile w nim osób będzie, tyle na każdą po złotych sześćset piędziesiąt rachuiąc wyznacza się: coby zaś zgromadzenie od zwyż wyliczonych wydatków oszczędziło sobie, tym na końcu roku podług woli swoiey rezporządzić może.

13tio. Ponieważ na potrzeby zgromadzenia oddziela się pensyi spòlney po złotych sześćset piędziesiąt, co nadto wezmą nauczyciele, iest ich pensyą ręczną i zostaie do ich wolnego rozrządzenia na inne potrzeby. Tę ręczną pensyą dwiema ratami odbierać będą, raz pierwszego dnia Października, drugi raz piętnastego Lipca.

14to. Kassa spòlna zgromadzenia złożona będzie u Rektòra lub Prorektora pod kluczami ich i dwòch Professorów nayStarszych w uczeniu. Te klucze odmienne będą. Nie sam Rektor albo Prorektor, ale całe zgromadzenie zawiadywać będzie dochodem spólnym, a zatym na posiedzeniach domowych miesięcznych wglądać w regestra Rektora i innych wydatkiem pospolitym szafuiących.

15to. Gdzieby Kommissya zgromadzenie *Wydziałowe* lub *Podwydziałowe* przedsięwzięła założyć, kwotę przyzwoitą na zakładowe potrzeby wyznaczy.

16to. Utrzymywanie w całości wſzelkich budynków, opatrzenie bibliotek w kſiążki, *musæa*, w inſtrumenta, odwożenie i przywożenie kandydatow, do oſobnych Kommiſsyi wydatków należeć będzie. Obacz Rozdziały IX. *Dom*, i X. *Płaca*.

ROZDZIAŁ VII

OBRADY ZGROMADZEŃ AKADEMICKICH.

1mo Cokolwiek należy do utrzymania domowego porządku, opatrzenia ſpólnych potrzeb, wykonania rozrządzeń i przepisów zwierzchności, tego wszyſtkiego ogólnieyſzy dozór należy do całego zgromadzenia, tak aby i w zachodzących okolicznościach zaradzenie przezornieysze było, i rząd nie podlegał woli własney iednego. Każde zatym zgromadzenie podług opisów naſtępuiących obrady ſwoie ſkładać będzie.

2do Akademicy względem obrad dwoiako uważani być powinni, pierwſi, ktorzy i wotować mogą na elekcyach, i na których wota dawać można; drudzy, co tylko wotować mogą. pierwſi zowią ſię *vocis activæ & paſsivæ*, drudzy *activæ* tylko; w ciągu iednak tych uſtaw pierwſi nazywać ſię zawsze będą *vocis paſsivæ*.

3tio Akademicy, ktorzy, odebrawszy od Kommiſsyi edukacyą nauczycielſką, nie wyuczyli z powinności lat ſześciu, ſubſtytuci, którzy po odbytey edukacyi nauczycielſkiey znayduią ſię przy zgromadzeniu, Akademicy popadli w kalectwo nieodeymuiące używania rozumu, na elekcyach tylko wotować mogą. Jnni Zaſłużeni albo pracuiący Akademicy wotować na elekcyach i obierani na urzędy być mogą.

4to. Dwa cele będą obrad zgromadzeń Akademickich: ieden, obieranie urzędników, drugi, rząd wewnętrzny i wykonanie uſtaw zwierzchności.

5to. Obrady dla wybierania urzędników ſkładane zwać ſię będą, *Obrady Wydziałowe*, te zaś, ktore za cel mieć będą rząd wewnętrzny, *Obrady domowe*.

6to. Oſoby Stanu Akademickiego maiące prawo obierania na przełożeńſtwa i inne urzędy, przez znaiomość rzeczy, oświecenie i doświadczenie ſwoie nie będą potrzebować, aby im przypominano, iakich przymiotów, iakiey cnoty i wiadomości, iakiey ludzkości i łagodności w obyczaiach wybierani do każdey poſługi być powinni.

7mo Takowe Obrady *Wydziałowe* zwyczayne, co cztery lata odprawować ſię będą. Czas i porządek onych w taki ſię ſpoſób przepisuie. Siódmego dnia po zaczętych wakacyach Akademicy zgromadzeń *Podwydziałowych* ziadą ſię na mieyſce zgromadzenia *Wydziałowego*. Wſzyſcy Akademicy maią prawo na takie obrady iechania, ale nie wszyscy do tego obowiązanemi ſą. Gdyby żaden dobrowolnie iechać nie ofiarował ſię, w ten czas większością głosów iednego z pomiędzy ſiebie obranego zgromadzenie wyſzle; w przypadku równości kresek rozwiązanie przy Prezyduiącym zoſtanie. Prorektor zaś iechać na obradę *Wydziałową* obowiązany ieſt, chyba by z przyczyny choroby inny uproszony był albo obrany. Na *wydziałowych* obradach naydawnieyszy z Zaſłużonych, a kiedy takowy ſię nie znaydzie, naydawnieyszy z uczących Profeſsorów prezydować będzie, z mocą rozwiązania równości głosów. Obrada zacznie ſię od obrania Sekretarza, którym być może każdy Akademik po wyuczeniu lat ſześciu z powinności. Daley czytane będą rozrządzenia przeſzłey obrady, i naſtąpi roztrząśnienie, iak zachowane były. Zgromadzeni zaraz po obraniu Sekretarza podawać mu powinni materye do naradzenia ſię dalſzego, ktòre maią naſtąpić po elekcyach, a między temi pierwſze będą, ktòre na oſtatniey obradzie podane nierozwiązanemi zoſtały, chybaby inne za nagleyſze uznane były. Nieodwłocznie przyſtąpią do elekcyi przełożonych i innych urzędników. Po ſkończonych elekcyach wezmą do roztrząśnienia, i rozwiązania materye podane od zgromadzonych tyczące ſię wykonania uſtaw Kommiſsyi, obowiązków Stanu Akademickiego, i każdego z oſobna urzędu, zgoła rządu i karności tak ſzkolney iak i domowey. Cokolwiek, tak względem elekcyi, iak podanych materyi Obrady większością głosow uchwalą

łą, Szkole Główney doniesiono będzie, i za iey potwierdzeniem moc obowiązuiącą wszystkie owego wydziału zgromadzenia otrzyma. Sekretarz obrad zapisze wszystkie onychże dzieie w protokół na to sporządzony, a Prezyduiący z zasiadaiącemi podpisze. Te obrady przez dni trzy tylko trwać maią, przeto elekcyą urzędników naypierwey odprawić należy. Materye, na których roztrząsanie i rozwiązanie czas nie wystarczy, do przyszłych obrad odłożone, i iako się rzekło, zaraz po elekcyach roztrząsane będą. Kopia tego całego aktu, która do Szkoły Główney przesłana być ma, od Prezyduiącego i od osób zasiadaiących podpisana być powinna. Rektor i Prorektor zdaiąc urzędy swoie powinni dać zupełną informacyą następcom o rządzie domu, szkoł, o osobach ich zwierzchności, i o wszystkim, co służyć może do ich obiaśnienia, i ułatwienia im sprawowanie ich urzędu. Podobnie inni zdaiący urzędy swoie, stosownie do szczególnych każdego obowiązków, powinni wchodzących na ich mieysce informować. W przypadku śmierci Rektora lub Prorektora w ciągu lat ich urzędowania, obacz Art: 2gi w Roz: VIII. *Rektor*,

8vo Przybyli na obrady *wydziałowe* płacić będą od stołu na osobę podług ustanowioney w tymże domu taxy, a to ze spólney kassy tego zgromadzenia, z którego są wysłani.

9no Obrady domowe odprawiać się maią na końcu każdego miesiąca; trwać dłużey obrada domowa nad trzy godziny nie powinna. Celem ich będzie, naprzód weyrzenie w gospodarstwo domowe co do wydatków spólnych, opatrzenie potrzeb i wygód; potym roztrząśnienie, ieżeli co względem wykonania ustaw szkolnych prędkiey poprawy i zaradzenia potrzebuiącego przypadnie. Co do pierwszego, zgromadzenie nie ma obowiązku donoszenia Szkole Główney ani wydziałowemu Rektorowi, chybaby niemożność ułatwienia między sobą tego wyciągała; co do drugiego punktu, albo z Rektorem wydziału, albo z Szkołą Główną podług okoliczności znosić się będzie powinno. Obrady szkolne osobnych dni będą składane, iako niżey w Roz: VIII. *Rektor*, *Prorektor*.

10mo Gdyby Rektor lub Prorektor widział konieczną a zwłoki nie cierpiącą potrzebę uchwalenia nowey iakiey ustawy, albo zaradzenia wynikaiącey nieprzyzwoitości w okolicznościach tyczących się swego domu lub szkoł swoich, albo w przypadku śmierci Akademika, około zastąpienia wakuiącego mieysca, zwoła obradę nadzwyczayną domową, o którą prosić każdemu *vocis passivæ* wolno będzie, a zwołania oney Rektor lub Prorektor odmówić nie może: tey uchwała, byleby przepisom Kommissyi i Stanu Akademickiego przeciwną nie była, obowiązywać będzie wszystkie tegoż domowego posiedzenia osoby do przyiazdu Wizytatora w zgromadzeniu *wydziałowym*, a w *podwydziałowym*, do wizyty Rektora, lub Wizytatora. Gdy wizytuiący lub osoby na obradach zasiadaiące na rzeczoną uchwałę przystaną, rzecz do Szkoły Główney doniesiona będzie, a tey potwierdzenie nada takowey uchwale moc obowiązania wszystkich owego zgromadzenia osób w podobnych przypadkach. Gdy rzecz będzie o wakuiące przez śmierć lub inny przypadek mieysce lub urząd w zgromadzeniu, doniesienie o tym do Rektora *Wydziałowego*, a od niego do Rektora Szkoły Główney uczynione być powinno. Co wszystko wciągniono być ma w protokół obrad domowych, z podpisem wszystkich Akademików w zgromadzeniu będących.

11mo. Protokóły do zapisywania dzieiów obrad będą te: ieden na obrady czteroletnie wydziałowe; drugi na obrady domowe, co do rządu ekonomicznego tak zwyczayne iak nadzwyczayne przy Prowizorze domu; trzeci obrad domowych co do spraw szkolnych, który koleią nauczyciele trzymać powinni. Patrz *Wzory* IV. V. VI. Nad to będzie księga porządku na zapisywanie corocznie osob zgromadzenia, zawieraiąca imiona, oyczyznę wiek, lata usługi, płacę, &c. podług *Wzoru* VII. Procz tego Rektor w piszewtęż księgę porządek wszystkich Zromadzeń swego wydziału. Te książki w Archiwum domu składane, i na każdey wizycie pokazane wizytuiącemu będą

12mo. Nie koniecznie każdy Akademik na obradach domowych znaydować się iest obowiązanym; do zupełney iednak na też obrady liczby posiedzenie z trzech przynaymniey składać się powinno. Rektor lub Prorektor każdą w zgromadzeniu osobę o następuiącey obradzie i o godzinie obrady na piśmie obwieści. To pismo od Prowizora, ieżeli wsprawach tyczących się rządu

F

domowego wnętrznego, ieżeliby w sprawach szkolnych, przez Professora maiącego trzymać protokoł każdemu ukazane być ma.

13tio. Cokolwiek na domowych obradach sposobem zwyż przepisanym uchwalono będzie, wszystkich acz nieprzytomnych zarówno obowiąże.

14to. Na zwyczayne obrady dzień świąteczny lub wolny od szkoł wybrany przez Rektora lub Prorektora być powinien.

15to. Na pieczęci zgromadzenia *wydziałowego* będą dwa berła z cyfrą Królewską w literach S. A. z napisem wkoło: *Zgromadzenie Akademickie Wydz. i łowe. N;* Na pieczęci zgromadzenia *podwydziałowego* będą dwa berła z cyfrą Królewską w literach S. A. z napisem wkoło: *Zgromadzenie Akademickie z Wydziału N.*

ROZDZIAŁ VIII

REKTOR WYDZIAŁOWY, PROREKTOR

Jako Rektor naybliżey udzieloną sobie od Kommissyi bierze władzę doglądania edukacyi narodowey, tak i naymocniey przekonanym być powinien o ważności tey sprawy, i naydokładniey oświeconym w postępowaniu na urzędzie sobie poruczonym. Sam przeięty gorliwością o prawdziwe dobro oyczyzny wynikaiące z edukacyi iey synów, sam iako nayusilniey zaprzątniony opatrywaniem tego wszystkiego, cokolwiek do rzeczonego celu służy, wszystkie zgromadzeń sobie powierzonych osoby ożywiać i kierować przykładem i nieosłabionym swoim dozorem będzie. Obowiązki iego nayceluieysze ściągaią się do tego, aby edukacya i instrukcya sprawowana była podług przepisów ustanowioney od Rzeczypospolitey na to zwierzchności; aby młodzi obywatele przez przyzwoite oświecenie, przez ustawiczną, w dobre obyczaie wprawę przysposabiali się do własnego i powszechnoś i narodowey uszczęśliwienia. Drugi obowiązków iego podział zawiera to wszystko, cokolwiek do rządu w swym wydziale i domu, do związku między ni m a Szkołą Główną i Kommissyą należy. Przepisy zatym dla Rektora i Prorektora z przyzwoitym onych do okoliczności zgromadzeń mni yszych przystosowaniem będą.

1mo. Rektor obierany będzie z tych tylko, którzy lat ośm, Prorektor z tych, którzy lat sześć dobrowolnie uczyli. Urząd ich iest czteroletni. Potwierdzani przez elekcyą być mogą. Lata Rektorstwa i Prorektorstwa w bieg dwudziestoletnich zasług nauczycielskich liczone będą. Płaca ich urzędowa i dorobkowa, iak w Roz. XXIII. *Płaca.*

2do. W przypadku śmierci, albo złożenia tak Rektora, iak Prorektora doniesiono Szkole Główney o tym być powinno, a Rektor Szkoły Główney z Radą swoią wyznaczy Substytuta na Rektorstwo lub Prorektorstwo do czasu zwykłych czteroletnich Obrad *Wydziałowych*; względem iednak Rektora ma się wprzod znieść z Kommissyą. Ci namiestnicy Rektorow i Prorektorow też władzą i korzyści mieć będą, które do tych urzędow są przywiązane. Nim zaś rzeczone wyznaczenie namiestników od Rady Szkoły Główney nastąpi, w zgromadzeniach *Wydziałowych* przy naystarszym w uczeniu władza zastępnicza zostanie.

3tio. Nie wolno będzie oddalać się od zgromadzenia swego w własnych potrzebach Rektorowi nad dni sześć, Prorektorowi nad cztery dni w miesiącu. Ktoby z nich miał wymagaiący interes dłuższego na czas oddalenia się, ma się udać o wyraźne pozwolenie do Rektora Szkoły Główney, a mieysce iego tym czasem w zgromadzeniach większych zastąpi Prefekt, w mnieyszych zaś naydawnieyszy z nauczycielów. Oddalaiącym się dłużey nad ten przepis zgromadzenie, przy odebraniu ręczney płacy co puł roku, wytrąci tyle dwa razy z ich całey płacy roczney, ile na każdy dzień przypada roku szkolnego. Wytrąconą płacę obróci, na co mu się zdawać będzie. Mogą na wakacye wyieżdżać, lecz powinni uprosić na swoie mieysce którego z Professorow lub Zasłużonych.

4to. Obeymuiąc urząd złoży wprzód sessyą z osobami domowemi, ukaże im patent Kommissyi na swcie Rektorstwo: toż potym publiczną w sali szkół odprawi ceremonią przy zgromadzonych wszystkich osobach szkol-

nych, zasłużonych i innych gościach, na którey rzeczony patent będzie przeczytany, a sam Rektor akt ten przystosowaną mową zakończy.

5to. Naypierwszym i nayusilnieyszym staraniem iego będzie mieć nieustanną baczność na dopełnienie od wszystkich osób swego zgromadzenia powinności imże przepisanych; na sprawowanie się tak tychże osób iako uczniów co do pobożności i obyczaiow; przewidywać wszelkie okazye i kiego zgorszenia i nieprzyzwoitości, aby wczesnym zabieżeniem raczey przeszkodzić onym, niżeli być przywiedzionym do smutney potrzeby karania, lub niepewney poprawy.

6to. Co sobota, wyiąwszy przypadki nadzwyczayne i nagleysze, odbierać będzie od Prefekta sprawę względem obeyścia się nauczycielów, uczniów, dozorców domowych; często o tym znosić się z samemi nauczycielami, i coby z kluby wypadło, iak nayprędzey temu zaradzać: napomnienia osobne w potrzebie nauczycielom i metrom dawać ma, nim do publicznych przymuszonym będzie.

7mo. Składać co miesiąc powinien obrady szkolne z Prefektem i nauczycielami; a gdyby potrzeba tego wyciągała, i Prefekt albo który z nauczycielów o to dopraszał się, częściey nawet nadzwyczayne; na których opatrywać maią, cokolwiek się do rządu i karności szkolney, do sposobu uczenia ściąga. Na tych posiedzeniach może publiczne napomnienia dawać, zachowuiąc rostropność i łagodność, kiedy osobne przestrogi powtórzone skutku nie otrzymały.

8vo. Na obradach co trzeci miesiąc czytane być maią przepisy dla Rektora, Prefekta, nauczycielów, kandydatów, zasłużonych i kaznodziei, zgoła wszystkie tych ustaw rozdziały z porządku przypadaiące.

9no. Ma osobliwiey przestrzegać, aby w ukaraniu tak szkolnym iak domowym sprawiedliwość i pomiarkowanie iako nayściśley zachowane było, stosuiąc się do opisów w Rozdziale XXIV. *Sąd, Nadgrody Kary.*

10mo. Co miesiąc każdą klassę wizytować, zdatność i pilność nauczycielów miarkować, uczniów pilnieyszych pochwalać, opieszałych zachęcać będzie. Powinien także znaydować się na examinach miesięcznych, podług opisu w Roz. XVII. *Examina i Popisy*; a zawsze upatrywać ma wcześnie sposobność młodzi do stanu nauczycielskiego, dla lepszey znaiomości na potym, gdy się który z niey dobrowolnie z chęcią do rzeczonego stanu odezwie. Gdyby który z uczniów znalazł się, po użytych różnych sposobach, albo wcale nie zdatny do nauk, albo niepoprawny co do obyczaiów, tedy za spólną z Prefektem i Professorami radą przełoży to rodzicom albo opiekunom owego młodzieńca, i do odebrania go ze szkół przywiedzie.

11mo. Na publicznych popisach rocznych rozdawać będzie nadgrody uczniom, którzy się na examinach, podług zdania examinatorów, godnemi onych pokazali; a odbieraiących nadgrody w raporcie swoim do Szkoły Główney wymieni.

12mo. Rektor raz na rok raporta o uczniach od Prefekta i nauczycielów sobie podane, i o osobach zgromadzenia od siebie ułożone, w Lipcu przyśle do Szkoły Główney, lub Wizytatorowi, gdy się na ów czas znaydować będzie, odda, podług *Wzorów* VIII. IX. X. Rownie postąpi z raportami przesłanemi ze szkoł swoiego wydziału. Co się tycze raportu o osobach zgromadzenia, ten tylko do Szkoły Główney w swoim czasie odesłany być ma, nie wciągaiąc go w protokół do nowy raportów.

13tio. Rektor spólnie z Prefektem, albo Prorektor z naydawnieyszym z Professorów ugadzać maią metrów iezyków cudzoziemskich lub rysunku, stosuiąc się w tym punkcie do opisu w Roz. XV. *Klassy i nauki.* pod artykułem: *ięzyki i inne poboczne nauki*; przestrzegaiąc, aby z nich nie wynikała przeszkoda do nabywania istotnieyszych umieiętności.

14to. Ma okazywać oycowską opiekę około młodzi ćwiczącey się w szkołach, nie psuiąc w niczym winney od nichże Prefektowi i nauczycielom podległości. Nawiedzać będzie chorych, pociechę, pomoc i zaradzenie podług sposobności im świadczyć, ubogich bogatszym zalecać i sposoby utrzymywania się obmyślać tym zwłaszcza, którzy się, co do obyczaiów i nauk, lepiey sprawuią.

15to. Uczniow funduſzowych, którzy z ubogiey Szlachty koſztem po- ſpolitym utrzymywani będą, dozor i zawiadywanie ſzczególniey do Rektora lub Prorektora należy. Co w przyięciu, żywieniu, odzieniu, i w inne potrze- by opatrywaniu onych zachować ma, przepiſano będzie w Roz. XIX. *Uczniowie funduſzowi*

16to. Nie ma żadnym ſpoſobem nikomu tamować wolności udawania ſię do Szkoły Główney i do Kommiſsyi; przeciwny temu poſtępek za przeſtępſtwo poczytany i ſądzony będzie.

17mo. Pieczęć zgromadzenia *wydziałowego* przy Rektorze będzie, *pod- wydziałowego* przy Prorektorze. Patenta wychodzącym ze ſzkoł lub innym tego żądaiącym wydawane będą pod tąż pieczęcią, z podpiſem w zgro- madzeniach *wydziałowych* Rektora i Prefekta, *podwydziałowych* Prore- ktora i naydawnieyſzego z nauczycielow.

18vo. Patenta Prefektów lub liſt Wizytatora, które przychodzący do ſzkòł przynoſić i w ręku Prefekta ſkładać maią, Rektorowi pokazane i roz- trząſane być powinny.

19no. Rektor corocznie wizytować powinien zgromadzenia Akademi- ckie ſzkoły Zakonne w ſwoim wydziale. Na tych wizytach podobnie, iak ſię w Rozd: IV. *Wizyta Zgromadzeń Akademickich i Szkoł Narodowych* przepiſało, poſtępo- wać ma, tak, ażeby wizyta iego oſtatnich dni Lutego zoſtała zakończona, i do Szkoły Główney raport o niey był nieodwłocznie przeſyłany.

20mo. Prorektor w przypadkach wyciągaiących zaradzenia Rektora, u- dawać ſię ma przez liſty do niego.

21mo. Rektor ſtarać ſię ma wiedzieć o ſzkołach parafialnych w ſwoim wydziale, i one podług ſpoſobności wizytować, ſtoſuiąc ſię do Roz. IV. *Wizyta*; i co ſię niżey opiſze w Roz. XXII. *Szkoły Parafialne*. Każdy zaś Prore- ktor w pewnym okręgu, o który ſię z Rektorem umowi, wizytować ie powinien.

22do. Rektor i Prorektor, owſzem oſoby wſzyſtkie edukacyi poświęco- ne, rządząc ſię roſtropnością i gorliwością o dobro ſpòł obywatelow ſwo- ich, radami i przeſtrogami wſpierać maią rodziców około powierzenia dzie- ci tym, którzy ſię ich ćwiczenia i uczenia podeymuią w ſpółeczeńſtwie ſtołu i mieſzkania; co *penſyami i konwiktami* zowią. Otworzą ſzczerze rodzicom lub opiekunom chcącym panienki oddawać miſtrzom lub miſtrzyniom na pen- ſye: iak ciężko ieſt zdatne do tak ważney ſprawy, iaka ieſt edukacya, oſo- by znaleść; iak częſto tey poſługi podeymuią ſię tacy miſtrze i miſtrzynie, które z właſney edukacyi, z oboiętności w religii, z niedoſtatku znaiomości świata, z przeſzłey kondycyi i ſtanu, z podłych a czaſem i gorſzących oby- czaiów, z niedobrego w ſtadle pożycia, z pogardy kraiu i obywatelów, z zaniedba- nia zupełnego podiętych obowiązków, które z powodu ſamego zyſku przyi- muią, korzyſtaiąc z niewiadomości rodziców, ſzkodliwemi niezmiernie by- waią na całe życie dla poruczoney ſobie młodzi: iako przez braknienie do- brych metrow ięzykow obcych, tańcu muzyki &c. śmieſznemi wychowani- ce ſwoie czynią, niepoſtrzegaiących rodziców i krewnych łudzą. Powiedzą im: że odſyłanie do ſtołecznego miaſta na penſye pſuie w większey części obywatelek dolę na dalſzy bieg życia, kiedy przyuczone do blaſku powierz- chownego, do popiſywania ſię z talentami, do rozrywek, przeiażdżek, wido- wiſk, do ſądzenia o ludziach z pozoru i ze ſtroiu, nabrawſzy chęci wyró- wnywania w zbytkach i naśladowania bogatſzych, potym loſem ſwego ſta- nu maiące wiek trawić na wſiach, znayduią w ſkażoney imaginacyi i w zbałamuconym ſercu źrzodła nieſmaków, nudów i przykrości niezbytych; wpadaią w nieſzczęście albo płochego wyboru małżonkow, albo złego w małżeńſtwie pożycia. Przełożą: iż lepiey, aby dzieci nieumiały, kiedy inaczey być niemoże, ięzyków, i niemiały inſzych powierzchownych talentów, a gruntownie wychowane w religii, cnocie, obyczaiach, goſpodarſtwie, robotach ſtanowi ſwoiemu przyzwoitych, ſtały ſię potym dobremi żonami, matkami, paniami domu: że ten iſtotny ieſt cel edukacyi córek, tak w ſtołecznym mieście, ia- ko i po woiewodztwach; że takie wychowanie rodzice, a ſzczególniey matki przez ſię ſame obowiązane ſą dawać; że ſię uczyć maią wykonywania tey powinności nieoddzielney od rodzicielſtwa; że oni ſą w odpowiedzi Bogu, dzieciom, oyczyźnie, ieśli tego nie umieią, albo niechcą czynić.

A kie-

A kiedy zbieg różnych okoliczności to sprawi, iż przyidzie do otwarcia takowych pensyi w mieyscu wydziału Rektora, wtedy zniesie się on naprzód z rodzicami, i doyrzy, aby żadna osoba nie otwierała pensyi bez pewnych świadectw o religii, obyczaiach i zdatności swoiey; poltara się być przekonanym przez się samego, co takowy mistrz lub mistrzyni umie: zwyż wyrażone przestrogi, i te, które się pod Roz: XXV. *Edukacya Fizyczna* zawieraią, przełoży, a za poddaniem się onych ustawom przepisanym na Pensye, rzecz do Kommissyi doniesie końcem otrzymania pozwolenia. Dogląda będzie, żeby nauki przyzwoite dawane były, zacząwszy od dobrego czytania i pisania po Polsku, oraz rachunkow, żeby uczono robot ręcznych przyzwoitych: względem sposobu nauk zaleci książki szkołom podane, a mianowicie moralney nauki i historyi zwłaszcza narodowey; zakaże romansów, prócz Telemaka; wyciągać będzie podania sobie regestru ksiąg. Co do edukacyi moralney i obchodzenia się względem instrukcyi, poda za prawidło przepisy dla nauczyciela moralney nauki, dla Professorow w ogolności, dla dyrektorów, z przyzwoitym do okoliczności płci, wieku i kondycyi przystosowaniem. Zaleci i dopilnuie, aby młode panienki wprawiano do szczerości, zamiłowania prawdy, i do kochania oyczyzny swoiey; aby przygotowywano do tych obowiązków, które tę płeć w dalszym wieku czekaią, być dobremi, iako się rzekło, żonami, matkami, paniami &c. do tego wszystkiego przykładem swoim mistrzynie przodkować maią. Zakaże, aby nigdy w iednym domu dzieci różney płci nie były trzymane; aby nie więcey nad ośm osób na edukacyą przyimowano, i to nie dłużey, iak do lat czternastu wieku; aby do kompanii i obcowania nie przypuszczano chyba krewnych i osóby znaney stateczności, a to zawsze w przytomności mistrzyni. Sam Rektor wizytować takowe Pensye będzie, maiąc oko z naywiększą przystoynością i delikatnością, aby się wszystko porządnie i obyczaynie działo, aby instrukcya szła pożytecznie. Względem pensyi mezkich i konwiktów ogólny rozkaz ogłosi, aby uczniowie do szkół na nauki chodzili.

23tio. Co się tycze dozoru i rozrządzenia domu, zawiadywania kassą Prowincyonalną, w następuiących się osobnych rozdziałach wyrazi.

24to. Z tego wszystkiego corocznie raz raporta do Szkoły Główney przeszle, oraz, aby od Prefekta i nauczycielów, podług opisu każdego z nich powinności, iemu do przesłania oddawane były, dopilnuie. Prorektorowie zaś do Rektora *Wydziałowego* swoie raporta odsyłać maią.

25to. Książki elementarne tak Rektor, iako i Prorektor na szkoły swoie przysłane odbierać będzie od tego, ktory zostanie na to umocowany od Kommissyi. Jeżeli się tey będzie podobało wydzielić część iaką książek dla ubogich uczniów, wtenczas Rektor, za spolnym zniesieniem się z Prefektem i nauczycielami, uczniom za prawdziwie ubogich uznanym, podług rozrządzenia Kommissyi, też książki darem od Kommissyi rozda. Ze sprzedanych ksiąg zda rachunek temu, który na to będzie miał prawo.

26to. Skład papierów i ksiąg czyli Archiwum domu w naybacznieyszym dozorze mieć będzie; to Archiwum nieoddzielnie od pomieszkania iego złożone być powinno.

27mo. Księgi, które trzymać Rektor obowiązany iest, są te: *1mo.* Ustawy Kommissyi Edukacyi Narodowey. *2do.* Protokół wizyt przez generalnego Wizytatora lub przez Rektora *Wydziału* odprawionych *Wzor I.* *3tio.* Księga przestrog i zaleceń zostawionych Zgromadzeniu przez Wizytatora. *Wzor II.* *4to.* Księga kopii raportow wizyt *Wydziałowych* do Szkoły Główney posełanych, nie wciągaiąc iednak w nią zd ń, które w nich dane były teyże Szkole Główney o osobach zgromadzeń *Wzor III.* *5to.* Dzieie obrad *Wydziałowych. Wzor IV.* *6to.* Dzieie obrad domowych co do rządu ekonomicznego *Wzor V.* *7mo.* Dzieie obrad domowych co do spraw szkolnych *Wzor VI.* *8vo* Księgi porządku na zapisywanie corocznie osob Zgromadzenia, zawieraiąca oyczyznę ich, wiek, lata usługi, płacę &c. *Wzor. VII.* *9no.* Księga informacyi przy zdawaniu urzędow zostawionych, patrz pod *Wzorem. VIII.* *10mo.* Księga kopii raportow do Szkoły Główney o uczniach i dyrektorach. *Wzory IX X.* *11mo.* Jnwentarze domu, kościoła i szkoł, katalog biblioteki, *Musæi*, *Wzor XI. XII. XIII.* *12mo.* Księga rachunkow do kassy generalney. *Wzor XIV.* inna księga rachunkow *sartorum tectorum* &c. do Szkoły Główney. *13tio* Zapisy przychodzących i

odchodzących uczniow z wyrażeniem roku i dnia ich przyścia, oyczyzny, wieku, sposobu sustentacyi, oraz roku odeyścia, z opisaniem ich przymiotów. *Wzor XV.* 14*to.* Opis dzienny osobliwszych dzieiów i przypadkow mieysca. *Wzor XVI.* 15*to.* Zbior raportow dyrektorow o uczniach danych Prefektowi. *Wzór XVII.* 16*to.* Księga zdań zapisanych o postępku uczniow podczas examinów i popisów, ktora ma służyć do układania raportu maiącego się posełać do Szkoły Głowney *Wzor* XVIII. Także zbior zdań nauczycielskich danych Rektorowi lub Prorektorowi do tychże raportow z szczegulnych każdego lekcyi. 17*mo.* Opis wynalazkow iakich doświadczeń ważnych, przez ktorego z nauczycielow, lub kogokolwiek w okolicznym kraiu uczynionych *Wzor* XIX. ten należeć będzie do nauczycielow podług rodzaiu każdego nauki, ktorą w szkołach daie 18*vo.* Księga szkoł parafialnych. 19*no.* Księga zapisuiąca anniwersarz i msze za dobrodzieiow funduszu edukacyinego. Naostatek iakiekolwiek papiery, listy, kopie tyczące się Kommissyi, kassy, szkoł, gdy ie osądzi za ważne i w czasie mogące być potrzebne, złoży w tym archiwum. Wszystkie te księgi prócz dzieiow i raportow *wydziałowych,* Prorektor będzie miał w swoim archiwum złożone. Tenże sam porządek ma się rozciągać na szkoły Zakonneprzy których wszystkie księgi tyczące się rządu szkolnego, podług wzorów, znaydować się powinny.

ROZDZIAŁ IX

DOM

1*mo.* Pod imieniem domu rozumie się mieszkanie zgromadzenia, kościoł, szkoły, biblioteka, *Musæum,* wszystkie budynki domowe tak przyległe domowi, iako i oddalone, ogrody, place, apteka i drukarnia.

2*do.* W każdym domu być powinien u Przełożonego abrys z plantami i rozmiarem kościoła, szkoł, wszystkich innych budynków i placów podpisany od Wizytatora, i na każdey wizycie ukazywany z temi, ktoreby nastąpiły, odmianami.

3*tio.* Inwentarz domu, co do wszystkich iego części wewnętrznych i zewnętrznych iak naydokładniey wyszczegolniony ze sprzętami sal, izb, komorek, kuchni, piwnic, porządnie pod swemi artykułami ułożony podług *Wzoru* XI. podwóyny być powinien: ieden ręką Wizytatora podpisany zostanie przy Rektorze, lub Prorektorze, drugi od Rektora, Prefekta i naydawnieyszego z Professorów, a w zgromadzeniach mnieyszych od Prorektora i dwóch Professorów naydawnieyszych podpisany Wizytator raz pierwszy odbierze, i w kassie generalney Kommissyi złoży, następnie zaś corok, to tylko Wizytatorowi na piśmie podawane będzie, cokolwiek do inwentarza przybyło lub ubyło. Ten inwentarz iako i inne, Rektor, Prorektor, i każdy urzędnik, ktory iaką część zawiadywania domu ma sobie powierzoną, następuiącym na urząd z okazywaniem rzeczy w nim zawartych oddawać będzie.

4*to.* Gdzie się znaydzie apteka do Kommissyi należąca, prócz opisania iey w inwentarzach, iak się rzekło, dany ieszcze będzie regestr aptekarzowi wraz z kontraktem lub pozwoleniem Kommissyi od Rektora podpisany, a wzaiem od aptekarza podobny z iegoż podpisem w ręku Rektora złożony będzie. Tymże sposobem między Rektorem a Prefektem drukarni podwóyne inwentarze drukarni do Kommissyi należącey być powinny.

5*to.* Regestr ksiąg i rzeczy w bibliotece Prefektowi szkoł od Rektora, a w zgromadzeniach mnieyszych naydawnieyszemu z nauczycielów od Prorektora z wzaiemnemi podpisami oddany być ma. Regestr zaś zbioru narzędzia fizycznego &c. oraz ciekawości naturalnych, ma być od Rektora lub Prorektora nauczycielowi Fizyki oddany, a narzędzia matematycznego nauczycielowi matematyki. obacz Roz. XIII. *Prefekt Szkoł* i Rozdział XV. *Klassy i nauki.*

6*to.* Każdemu ze zgromadzenia wyznaczy Rektor lub Prorektor stancyą, maiąc wzgląd na wiek, zasługę i powinności urzędu każdego. Dopilnuie, aby u drzwi każdey izby ze strony korytarza była przybita tabliczka, dla wygody maiących co do mówienia z osobami w zgromadzeniu zostaiącemi. Ta-

bliczka w ten ſpoſob będzie: na papierze, ktorym okleiona być ma, wyrażą ſię mieyſca, gdzie ſię na ten czas mieſzkaiący znaydować może; każde mieyſce iedne pod drugim np. *w kościele, w ſzkole, w domu, w bibliotece, wyſzedł, powróci zaraz &c.* Dziurki przy każdym wierſzu, w którym mieyſca rzeczonym ſpoſobem wypiſane ſą, ſłużyć będą na to, aby w nich znaczyć podług okoliczności, zatykaiąc kołeczek przy tabliczce zawieſzony.

7mo. Nie dopuści Rektor, lub Prorektor, aby oſoby zgromadzenia trzymały u ſiebie młodź na nauce, iako ieſt w uſtawach zgromadzeń Akademickich zakazano.

8vo. Część domu zoſtaiąca od potrzeby mieſzkania i innych wygod zgromadzenia, za znieſieniem ſię Rektora lub Prorektora z architektem Kommisſyi, oddzielona być ma murem lub innym ſpoſobem tak, aby inſzy wchód miała: i tę Rektor lub Prorektor obcym naymować może.

9no. Trzymany będzie odźwierny w domu; temu Rektor lub Prorektor zaleci, aby wniścia ludziom podeyrzanym nie pozwalał, aby żądaiącym widzenia ſię z którą oſobą zgromadzenia uſłużnym i ludzkim ſię ſtawiał, oſoby, których kto żądać będzie, pierwey oſtrzegał, i czyli chcą przyiąć gościa w ſwey izbie, czyli znióść do niego, wypytywał. Aby to oſtrzeżenie wygodniey i bez oddalenia ſię odźwiernego od wniścia domu czynione było, do każdego piętra dzwonki będą, któremi tenże znak dawać ma tylokrotym zadzwonieniem, ilą liczbą naznaczona ieſt izba oſoby, o którą proſzą. Tenże odźwierny trzymać będzie dzwonek domowy pod zawiadowaniem Rektora.

10mo. Ochędoſtwo w domu, nie ſpuſzczaiąc ſię na poſługaczow, ſam z iak naywiękſzą pilnością przeſtrzegać ma, na wſzyſtkie mieyſca często dawać baczność.

11mo. Takie między ſtróżami rozrządzenie uczyni, aby, dla beſpieczeńſtwa od ognia i złego człowieka, koleią po całych nocach czuwali.

12do. Ogólnie dozor czeladzi Rektor z Prowizorem mieć będzie, którey także mieſzkanie wyznaczy.

13tio. Co do Kościołów przy ſzkołach znayduiących ſię należy, inwentarz kościelny opiſuiący wſzyſtkie w nim ruchomości i ſprzęty zakryſtyi, ſkarbcu, ołtarzów, podwoyny być powinien, ieden przy Rektorze lub Prorektorze z podpiſem kaznodziei, a przy wizytach Wizytatora zoſtanie; drugi z podpiſem Rektora lub Prorektora oddany kaznodziei będzie. patrz *Wzor* XII.

14to. Kaznodziei dozor naybliżſzy kościoła poruczony być ma. Jego powinnością będzie w kościele, zakryſtyi, kruchcie &c. porządek i ochędóſtwo utrzymywać; wcześnie potrzeby kościoła opatrywać i Przełożonemu zgromadzenia o nich donoſić; zakryſtyana ugadzać i iego poſług pilnować; przypadkowych, ieśli iakie będą, dochodow kościelnych regeſtr trzymać, i one na potrzeby tegoż kościoła, z dołożeniem ſię Rektora lub Prorektora, obracać. Przy zakryſtyi być powinna kſięga pod dozorem kaznodziei, w którą wpiſywane będą anniwerſarz i mſze maiące ſię z obowiązku odprawiać, podług opiſu w Rozdziale XI. *Nabożeńſtwo.*

15to. Co do ſzkół, równie inwentarz budynków, izb, ſal, i ſprzętów w nich zawartych ſporządzony i na dwie ręce ſpiſany być powinien, ieden z podpiſem Wizytatora i Prefekta ſzkoł, a naydawnieyſzego z nauczycielów w zgromadzeniach mnieyſzych, złożony u Rektora lub Prorektora; drugi z podpiſem Rektorſkim, Prefektowi lub naydawnieyſzemu z nauczycielów w zgromadzeniach mnieyſzych oddany. Patrz *Wzor* XIII.

16to. Dozór bliżſzy około porządku, całości i ochędoſtwa w ſzkołach, należy do Prefekta w zgromadzeniach więkſzych, w mnieyſzych do Prorektora, iako ſię obſzerniey opiſze w Rozdziale XIII. *Prefekt.* On za ſpólną z nauczycielami umową opatrzy ſług ſzkolnych; ſkładkę na opał i poſługę ſzkolną odbierać pod regeſtrem, a co od tey potrzeby zoſtanie, równie znióſłſzy ſię z nauczycielami remanentem zapiſywać w regeſtrach, i ſkładać będzie, a to końcem w naſtępuiącym czaſie zapobieżenia przez oſzczędzenie takowych pieniędzy niedoſtatkowi ſkładki na opał przeznaczoney.

17mo. Słudzy ſzkolni mogą być wzięci zpomiędzy ubogich uczniów, którzy ſię tego podiąć zechcą, za pewną płacę z Prefektem umówioną.

18vo. Do Rektora i Prorektora należy ogólne doglądanie około utrzymywania wszystkich budynków i naprawy w nich potrzebney, w czym ma się rządzić według następuiących przepisów. Wyznaczona od Kommissyi kwota na utrzymywanie w całości domu przy nich zostawać będzie. Pod imieniem utrzymywania całości domu, kościoła, szkoł, zawiera się *naprzód:* poprawienie, które wcześnie być powinno, coby się w nich nadpsuło, a mianowicie opatrywanie i poprawa dachów każdey iesieni. Gdyby się pokazywała potrzeba wielkiey i nadzwyczayney poprawy, tedy Rektor lub Prorektor rozpoczynać iey nie ma, aż pierwey Szkołę Główną uwiadomi, przyłączaiąc świadectwa rzemieślnikow o tey potrzebie. Nie wolno mu będzie nad kwotę wyznaczoną, ani z kassy prowincyonalney, ani z swoich pieniędzy, z upominaniem się powrotu, wydawać, wyiąwszy bardzo nagły przypadek grożący znacznym nadwerężeniem albo upadkiem: co gdy się zdarzy, iak nayprędzey, tak o potrzebie, iak o uczynionym wydatku do Szkoły Główney doniesie; to zaś pod utratą własnego wydatku, a powróceniem rusżonych pieniędzy z kassy. Nie będzie mu także wolno przełamywać lub znosić mury bez poradzenia się architekta, i pozwolenia Kommissyi. Ma dawać baczność, aby z okien nie wylewano, co się tak całości tynku i fundamentów, iako też ochędostwu sprzeciwia. *Powtóre* do wydatku na utrzymywanie domu wyznaczonego należy dostarczanie wina, wosku do kościoła, pranie bielizny kościelney, zapłata zakrystyanowi, przykupienie lub poprawa sprzętów domowych, szkolnych i kościelnych, palenie lamp po korytarzach i w kościele. Ostrzega się względem napraw rzeczy nadpsutych, iż te tylko z pieniędzy od Kommissyi wyznaczonych czynione być maią, które czasem, używaniem, lub trefunkiem zepsuciu podpadną; które zaś przez winę niedozoru lub niedbalstwa zepsute będą, naprawione być maią, tego kosztem, ktoremu do używania albo do strzeżenia powierzone były.

19no. Osobny trzymać ma regestr Rektor i Prorektor wydatków na rzeczone budynków utrzymywanie, które wraz z kontraktami i kwitami rzemieślnikow przesyłać do Szkoły Główney będzie; inne zaś rachunki do kassy generaley Warszawskiey odeszle.

20mo. Przy każdym domu dla bespieczeństwa od ognia utrzymywana być powinna porządnie studnia; przy niey dwa wiadra: oprocz tego sikawek cztery, wąworków sześć, bosaków tyleż kosztem Kommissyi sporządone. Na gwałt dzwonienie zaleca się, a Prefektowi szczególniey takowe z Dyrektorami ułożenie, aby do obrony od ognia i sami przybywali, i z sobą dorosłych uczniow sprowadzali.

21mo. Opatrzenie bibliotek, *Muzeow*, i inne nadzwyczayne potrzeby do osobnych Kommissyi wydatkow należeć będą.

ROZDZIAŁ X.

KASSA PROWINCYONALNA.

Istotną rządu Kommissyi około fundusu na edukacyą narodową częścią iest rozrządzenie fundusowey kassy. Dla dokładnieyszego zawiadywania dochodów oneyże, Kommissya ogólną kassę w Warszawie pod okiem swoim założywszy, prowincyonalne po kraiu pod dozorem Rektorów *Wydziałowych* lub Prorektorów ustanowiła; a około dozoru tychże takie im przepisy podaie.

1mo. Każdemu Rektorowi lub Prorektorowi wyznaczony będzie *Wydział*, w którym dziedzice dyplomatyczni i dzierżawce dobr lub summ fundusowych wypłacać maią dwiema ratami procenta fundusowi edukacyinemu należące. Skład takowych dochodow iest kassą prowincyonalną, a Rektor lub Prorektor z tey miary kassyerem prowincyonalnym.

2do. Kassyer Prowincyonalny odbierać będzie rzeczone procenta w ratach wyznaczonych, to iest, na trzy Króle i na S. Jan Chrzciciel, gdyż od tego pewność płacy pracuiących około edukacyi, rząd wewnętrzny całego Stanu Akademickiego, a zatym dobro samey edukacyi istotnie zawisło.

3tio. Odbierać zaś maią procenta nie częściami, lecz w całości.

4to,

4to. Po każdey racie powinien doniesienie do ogólney kassy uczynić o weszłych lub nie weszłych pieniędzach, a to naypoźniey we cztery niedziele po trzech Królach, lub po S. Janie.

5to. Przed przypądaiącemi ratami mieć będzie przysyłane sobie od kassy ogólney kwity drukowane dla oddaiących procenta, oraz z kancellaryi sądowey Kommissyi kopie pozwów na przypadek zawodu w oddawaniu na termin należytości.

6to. W takowey pozywania potrzebie nie może Rektor lub Prorektor dłużey, nad dwie niedziele od terminu, wydawania pozwów odkładać. Wydawszy pozwy zeznawać ie w własnych Grodach, i iak nayprędzey extrakty do Warszawy do kancellaryi sądowey odsyłać maią.

7mo. Skoro wnidą do kassy iakie pieniądze, zapisywać przychod ich będzie podług *Wzoru* XIV. Przy tym rachunku dochodow zwyczaynych, ma być oraz przyłączony przychodow, ieżeliby iakie zdarzyły się, nadzwyczaynych.

8vo. Każdy Rektor lub Prorektor mieć będzie od teyże ogólney kassy układ i opisanie, którym osobom wypłacać, na iakie potrzeby wydawać z kassy prowincyonalney powinien; oddawać zaś należytość nieodwłocznie każdemu w czasy wyznaczone, które się pod Rozd. XXIII. *Płaca* wyrażaią, a kwity z podpisami osób, którym wypłaca, odbierać nayściśleyszym iegoż obowiązkiem będzie.

9no. Jak naywiększe opatrywać ma bespieczeństwo składu pieniężnego. Od samey zaś kassy dwa klucze odmienne będą, ieden przy Rektorze, drugi przy Prefekcie, a w Szkołach *Podwydziałowych* przy Prorektorze i naydawnieyszym nauczycielu, tak iednak, żeby w żadnym przypadku w iednym ręku dwóch kluczow nie było.

10mo. Gdy kto pokaże Rektorowi lub Prorektorowi assygnacyą od Kommissyi do kassy prowincyonalney iemu powierzoney, zapisze na niey Rektor, iż ią przyimuie, ale póty pieniędzy wydawać nie będzie, aż obwieszczenie od kassy ogólney o wyszłey teyże assygnacyi odbierze.

11mo. Gdy, po wydatkach i płacach na kassę sobie poruczoną przypadaiących, zostaną pieniądze, z należytą ostrożnością zachowane być powinny, póki od kassy ogólney rozrządzenie iakie nie zaydzie; które gdy nastąpi, zaraz ie kassyer prowincyonalny do skutku przywiedzie.

12mo. Do Rektora i Prorektora iako kassyera prowincyonalnego należeć będzie utrzymywać korrespondencyą z kassą ogólną Warszawską, rachunki do niey dwa razy do roku, to iest ostatnich dni Kwietnia i ostatnich dni Października z raty trzech Królskiey i S. Jańskiey wraz z dowodami i doniesieniem wypadaiących okoliczności przesyłać; a to według wzoru XIV. w teraznieyszych ustawach podanego. Prócz tych czasow, gdy potrzeba wyciągać będzie, do niey się udawać, a wychodzące z niey rozrządzenia iako nay dokładniey wykonywać ma. A że według ninieyszych ustaw pod Roz. XXIII *Płacy*, w arty. *12m.* pensye ręczne, pierwiastkowe, dorobkowe i urzędowe w racie Kwietniowey wypłacone będą 15. Lipca, a rachunki ostatnich dni Kwietnia do kassy ogólney przesyłane być maią, przeto, aby i rachunki były zupełne, i dowod na każdą znaydował się expens, Rektor lub Prorektor, zapisawszy w rachunki należące wszystkim osobom zgromadzenia ręczne pensye, których opłata do 15. Julii odłożona, przypisze ręką swoią. „ Poniewaź „ według ustaw Kommissyi ręczne pensye dopiero 15. Julii wypłacone być „ maią, przeto kwity od osob wyżey wyrażonych die 15. Julii odesłane bę- „ dą; i według tegoż swego opisu wypłaciwszy na dniu wyrażonym pensye ręczne, kwity odeszle do kassy ogólney naypierwszą pocztą.

13tio. W wynikaiących potrzebach, które się procesu prawnego tyczyć mogą, odzywać się ma do Regenta kancellaryi sądowey, i w postępowaniu swoim przepisów iego trzymać się powinien.

ROZDZIAŁ XI.

NABOŻEŃSTWO, I ODPRAWUIĄCY POSŁUGI DUCHOWNE

Religia i prawdziwa pobożność będąc zaſadą życia chrześciańſkiego, a poświęceniem wſzyſtkich cnot, ieſt tym ſamym nayiſtotnieyſzą częścią edukacyi. Żądaiąc przeto zawczaſu wpaiać ie w umyſły i ſerca młodych, naprowadzać ich na prawdziwą drogę doczeſney i wieczney ſzczęśliwości, ochronić od wſzelkich w tey mierze nieprzyzwoitości i omyłek, te około nabożeńſtwa ćwiczącey ſię w ſzkołach narodowych młodzi, i około poſług duchownych ſtanowią ſię przepiſy.

1mo. Powinność uczenia religii, wpaiania pobożności wſzyſtkim w zgromadzeniach i ſzkołach Przełożonym, wſzyſtkim nauczycielom i dozorcom ſpólna, właściwiey do urzędu kaznodziei koſztem poſpolitym od Kommiſsyi utrzymywanego przywiązana będzie.

2do. Rektor, Prefekt i nauczyciele, podług okoliczności, przekładać uczniom będą prawdy religii i obowiązki chrześciańſkie, mòwiąc gruntownie i z roſtropnością, wſzyſtko do wykonania i praktyki ſtoſuiąc, we wſzyſtkim ukazuiąc powinności ſpołeczeńſtwa ludzkiego. Oſobliwie Prefekt obiaśniać i doglądać ma dozorców domowych i dyrektorów.

3tio. Co rok przy otwarciu ſzkoł odprawować ſię będzie mſza uroczyſta, przy śpiewaniu hymnu *Veni Creator.* Podobnież przy zakończeniu ſzkolnego roku na mſzy uroczyſtey śpiewane być ma *Te Deum*; na ktòrym nabożeńſtwie całe zgromadzenie nauczycielſkie i wſzyſcy uczniowie znaydować ſię maią.

4to. Dni poświęcone SS. Janowi Kantemu, Kazimierzowi, i Staniſławowi Koſtce, iako patronom ſzkolney młodzi w Koronie i w Litwie, z większym nabożeńſtwem i okazalſzą uroczyſtością od teyże obchodzone będą.

5to. Codzień przed zaczęciem ſzkòł znaydować ſię wſzyſcy uczniowie powinni na mſzy ſtudentckiey, którą kaznodzieia, zaſłużeni, i nauczyciele, którzy ſą kapłanami, koleią mieć będą o ſiòdmey. Na tey mſzy, iako też przy kommuniach i innych nabożeńſtwach, nauczyciele i uczniowie powinni modlić ſię za tych wſzyſtkich tak żywych iako i zmarłych, którzy ſię do dobra edukacyi młodzi narodowey fundacyami, dobrodzieyſtwy, pracą, ſtaraniem przyłożyli. Zaczynaiąc ſzkoły tak ranne iako i poobiednie nauczyciel uczyni wezwanie Ducha S. odmawiaiąc *Veni S. Spiritus.* Na mſzy ſtudentckiey nauczyciele koleią przytomnemi być powinni.

6to. W każdy mieſiąc ſpowiadać ſię maią uczniowie, na co wyznaczaią ſię naſtępuiące święta: w Październiku S. Jan Kanty, w Liſtopadzie S. Staniſław Koſtka, w Grudniu Niepokalane poczęcie Nayświętſzey Panny, w Styczniu Nowy rok, w Lutym Nayświętſza Panna gromniczna, w Marcu S. Kazimierz, w Kwietniu lub przy końcu Marca ſpowiedź wielkonocna, w Maiu S. Staniſław Biſkup, w Czerwcu S. Piotr i Paweł, w Lipcu oſtatnia niedziela przed zakończeniem ſzkoł. Częſtſze do świętych Sakramentòw przyſtępowanie ſzczegòlnemu każdego nabożeńſtwu zoſtawia ſię, z poradą rządcy ſumnienia.

7mo. W wielkim tygodniu w poniedziałek, wtorek i śrzodę poprzedzaiące komunią wielkoczwartkową, ſchodzić ſię będą uczniowie na godzinę rano, na godzinę po południu na mieyſca wyznaczone. Prefekt podzieli uczniów na dwie części, w pierwſzey będą uczniowie trzech klaſs pierwſzych, w drugiey ſtarſi. Tam ſtarſzym kaznodzieia, młodſzym naydawnieyſzy z zaſłużonych lub z uczących Profeſsorów uwagi ſtoſowane do zebrania ſię w ſiebie ſamego, do przypomnienia powinności chrześciańſkich, do roztrząśnienia ſumnienia, poprawy obyczaiów przekładać będą. We śrzodę w wieczor naſtąpi ſpowiedź, do ſłuchania ktòrey i obcych kapłanów Rektor lub Prorektor zaproſić może, rządząc ſię w tym roſtropnością i znaiomością oſòb.

8vo. Wypłacaiąc ſię z winnego wdzięczności długu zeſzłym z tego świata fundatorom, dobroczyńcom, i tym, ktòrzy ſię do edukacyi w kraiu, iakim-

kolwiek opieki lub usługi sposobem przyłożyli, ustanowiono iest, aby coro-cznie w tygodniu zadusznym, tak w Warszawie w przytomności osób Kommissyi Edukacyiney, iako po wszystkich mieyscach zgromadzeń Akademickich i szkoł odprawowany był anniwersarz za ich dusze. Na tych całe zgromadzenie i wszystkie szkoły znaydować się powinny. Prócz tego, iako sami Kommissarze Edukacyini dobrowolny na siebie przyięli obowiązek postarania się swoim kosztem o pewną mszy liczbę, tak na wszystkich z funduszu edukacyinego płaconych włożona iest powinność, albo odprawowania, albo opatrzenia mszy w wymierze iednego złotego od sta. Miała także Kommissya na tę duchowną usługę za fundatorów i dobroczyńcow wzgląd i pamięć przy układaniu nakazanych prawem konkordat *cum Loci Ordinariis.* Zaleca się oraz przełożonym szkoł, aby na końcu szkoł poobiednich nauczyciele z uczniami odmawiali psalm *De profundis*, z modlitwą, *Deus veniæ largitor.*

9no. Nauka chrześciańska co niedziela i święto dawana będzie tym sposobem i porządkiem. Uczniowie dwóch pierwszych klass, w swoichże klassach i od swoich nauczycielów, brać będą początki wiary i wykład historyi religii, to iest starego i nowego testamentu, podług uczynionego między temi Professorami a kaznodzieią podziału na ten bieg dwóletni, nim książka w tey materyi na szkoły wyidzie. Zacząwszy zaś od trzeciey klassy, uczniowie bywać powinni na kazaniach lub naukach chrześciańskich w też same dni i godziny, których młodszym nauka chrześciańska dawana będzie. W te zaś dni świąteczne, które na uroczystość patronów szkoł i spowiedzi miesięczne wyznaczone są, wszystkich klass uczniowie kazania słuchać maią. W czasie adwentu i wielkiego postu wyższe też klassy, prócz słuchania zwykłych kazań, powinny będą znaydować się na katechizmach i naukach chrześciańskich w godziny wyznaczone od kaznodziei maiącego dawać te katechizmy, a to dla odnowienia onych pamięci, aby sposobnieyszemi byli; młodszych zwłaszcza dyrektorowie w tey nauce dopilnować maią.

10mo. Nauczyciele daiący naukę chrześciańską baczność na to iak naypilnieyszą mieć będą, aby w przekładaniu swoim iasność, prostotę i porządek zachowali, aby subtelne i do wiary ani do obyczaiow nie służące badania oddalali, aby we wszystkim gruntowną pobożnością, istotnym człowieka i chrześcianina obowiązkom nieprzeszkadzaiącą tchnęli.

11mo. Kaznodziei, iako duchownego rządcy sumnienia młodzi, iako nauczyciela religii powinności będą: co niedziela i co święto kazanie miewać, we dni świąt uroczystych, o których wyżey, zaprosić kogo z zasłużonych może, spowiedzi tak w naznaczone dni w miesiącach, iako i innych czasów słuchać uczniów, do choruiących chodzić, duchowne posługi onymże świadczyć; do czego wszystkiego nauczyciele i zasłużeni pomocą kaznodziei być maią.

12mo. Do gorliwości i rostropności iego należeć będzie, aby w kazaniach i naukach na gruntownym prawd wiary wykładzie przestaiąc, do wszystkich cnot człowieka i obywatela przez naypotężnieysze i nayświętsze religii pobudki, do wieku stosowane, młódź w naukach ćwiczącą się przysposabiał; aby naukę chrześciańską z pisma Bożego, z Oyców Swiętych, z naylepszych słowa Bożego opowiadaczow, ktorych sobie za wzór weźmie, czerpaiąc, z przyzwoitą myśli i stylu powagą, z gorącością ducha słodką i przenikaiącą starał się mówić.

13tio. Co się tycze zawiadywania kościołem i posługaczami kościelnemi, ma się trzymać kaznodzieia przepisów w tey rzeczy podanych pod Rozdziałem IX. *Dom.*

ROZDZIAŁ XII
ZASŁUŻENI

1mo. Osoby, które na usłudze Nauczycielskiey, lub inney równie w tymże stanie ważącey, lat dwadzieścia dobrowolnie odbywszy, przy płacy w w nim wyznaczoney w zgromadzeniach Akademickich zostaną, imieniem Zasłużonych (*Emerytów*) mianuią się.

2do. Zasłużeni przykładem swoim powinni budować młodszych; pomocą w czynieniu posług duchownych, gdy siły służą, iako to słuchaiąc spowiedzi uczniów, w porządku z innemi msze dla nich odprawuiąc, do chorych uczniów chodząc, okażą, że są użyteczni zgromadzeniu i tchną duchem posługi publiczney.

3tio. W przypadku choroby Nauczycielów a niedostatku zastępników, chwalebnie uczynią, gdy, podług sposobności sił, na iaki czas urząd Professora sprawować będą.

4to. Temi i innemi sposobami, iako to mianowicie przytomnością na examinach i popisach, na obradach szkolnych podawaniem rad, gdy o to od Przełożonych lub zgromadzenia proszeni będą, zachęceniem do cnoty i nauki ćwiczącey się młodzi, oświecaniem rodziców i innych o korzyściach przepisów edukacyinych, pomagać i przykładać się będą do dobra edukacyi obywatelskiey, a zatym do dobra Oyczyzny.

5to. Zasłużonym od wszystkich należeć będzie cześć i uszanowanie, iako tym, ktòrzy wiek i siły swoie na publiczną usługę łożyli. Oni zaś sami niczym sobie bardziey czci i miłości nie ziednaią, iako powagą w postępowaniu, łagodnością w obcowaniu, nie mieszaniem się wrządy i sprawy domowe nad przepisy sobie służące, gorliwością o pomnożenie pożytkow edukacyi.

ROZDZIAŁ XIII

PREFEKT SZKOŁ

1mo. Stopień Prefekta nayblizszy iest urzędu Rektorskiego. W niebytności Rektora, lub przypadku choroby, zastępować go w wykonywaniu obowiązkow iego, i zawsze być mu pomocą powinien. Zaczym wszystkie Rektora powinności mieć przed oczyma, często pamięć ich odnawiać i naywierniey one dopełniać będzie. W zgromadzeniach mnieyszych urząd Prefekta z Prorektorskim złączony iest. Prorektor w większey wagi przypadkach ma się z Rektorem swoiego wydziału znosić.

2do. Zgromadzenia na obradach *Wydziałowych* Prefektów obierać maią, a ten tylko Prefektem obrany być może, ktory lat sześć dobrowolnego uczenia odbył. Urząd Prefekta czteroletni iest. Potwierdzany przez elekcyą być może. Lata Prefektostwa w zasługi liczyć się maią, i płaca równie, iak nauczycielom, pomnażać się będzie. Teraz Prefektów Kommissya stanowi. W przypadku śmierci Prefekta przed czasem czteroletnich elekcyi, Rektor Szkoły Głòwney o tym uwiadomiony, razem z Radą swoią, naznaczy namiestnika Prefekta aż do rzeczonogo kresu; toż samo uczyni, gdy go zmienić lub złożyć będzie potrzeba.

3tio. Szczególnie do Prefekta należeć będzie rząd wewnętrzny szkoł co do porządku, karności, uczenia w klassach i dozoru w domach przez Dyrektorow.

4to. Co sobota Rektorowi na mieyscu znayduiącemu się donosić będzie, ieżeli wszystko podług powinności ze strony nauczycielów, dyrektorów, uczniòw zachowano iest, a w przypadku niebytności Rektora, co dwie niedziele przez pocztę oznaymi. W przypadkach zaś prędszey Rektora wiadomości i zaradzenia wyciągaiącyh, każdego czasu bez odwłoki uwiadomienie mu czynić powinien. Także prócz zwyczaynych szkolnych z nauczycielami obrad, o nadzwyczayne posiedzenia, kiedy potrzebę onych osądzi, dopominać się może.

5to. Prefekt nad nauczycielami władzą rozkazania tylko w niebytności lub niesposobności zdrowia Rektora mieć będzie. Zawsze zaś do niego należy pilnować, aby swoiey powinności czynili zadosyć, aby czas wyznaczony lekcyom wypełniali, aby w niczym przeciwko obowiązkom dobrego przykładu nie wykraczali; i o tym wszystkim, podług prawideł rostropności i miłości bliźniego ostrzegać i uwiadomiać Rektora, mianowicie zaś opuszczenie lekcyi od nauczycielów lub opoźnienie ich zapisywać, i Rektorowi podawać będzie, stosownie do tego, co się mowi pod Roz. XXIV. *Sąd, Kary, Nadgrody.*

6to.

6to. Dopilnuie, aby w każdey klasie spisane i zawieszone były tablice rozłożonych nauk i godzin codziennych, iakie są do ninieyszych ustaw przyłączone.

7mo. Na wszystkich examinach każdey klassy, i popisach znaydować się powinien, zachowuiąc się podług opisu w Rozd. XVII. *Examina i Popisy.*

8vo. Zwiedzać powinien klassy, nie koniecznie codzień wszystkie, ale iak nayczęściey każdą, ile czas pozwoli; w nich uważać, czyli tak co do godzin, iako co do sposobu uczenia staie się zadość ustawom, czyli uczniowie na czas do klass przychodzą, iako i na mszę, na nauki chrześciańskie i kazania. Prócz tego baczność mieć będzie na ochędostwo w szkołach, na całość budynków i sprzętów, nakazuiąc sługom szkolnym i zalecaiąc Professorom, aby postrzegali tych, którzyby szkodę iaką czynili. Przepisze sługom szkolnym porządek i godziny pilnowania dzwonka, i dawania przezeń znaku na powinności uczniów.

9no. Nayblizey władza iego ściąga się do dyrektorów i uczniów, to iest do ich sprawowania się, tak co do obyczaiów, iako i do nauki.

10mo. Wszystkich przychodzących do szkoł zapisywać będzie w księdze podług *Wzoru* XV.

11mo. Wolno będzie każdemu, chociaż nie wpisanemu w regestr uczniow szkolnych, na lekcye publiczne przychodzić, byle się Prefektowi opowiedział: Prefekt zaś tego pozwolenia odmawiać nie będzie, chyba osobom podeyrzanym, albo o złe obyczaie pomówionym.

12mo. Często nawiedzać powinien mieszkania uczniów, dozieraiąc pilności dyrektorów, ochędostwa w domu i tego wszystkiego, cokolwiek się do obyczaiów i zdrowia ich ściąga, książki złe odeymuiąc, a zachęcaiąc do czytania dobrych i nabywania w tym gustu.

13tio. Szczególniey zaleci dyrektorom, aby mu donosili nieodwłocznie, skoro który z uczniów w chorobę popadnie, a uczniowie o chorobie dyrektora donosić maią. Zaraz za odebraną tą wiadomością nawiedzać będzie chorych, i nawiedzania podług okoliczności powtarzać, chybaby tego niebespieczeństwo łożnych chorób zabraniało. W każdym iednak przypadku z pośpiechem i troskliwością potrzebne srzodki do uleczenia, sposoby obchodzenia się z chorego i z chorym doradzać rostropnie, i opatrywać podług sposobności poczyta sobie za naygodnieyszy miłości chrześciańskiey uczynek.

14to. W naznaczaniu dyrektorów uczniom z iak naywiększą znaiomością osób co do religii, obyczaiów, i zdatności w naukach postępować powinien, zapisuiąc zawsze, których uczniów któremu dyrektorowi porucza, i nieustannym dozorem pilnuiąc wykonania ich powinności, oraz odeymuiąc bespieczeństwo przestępstwa, a szczególną baczność maiąc na postępowanie dyrektorów w ukaraniu uczniów, aby żadney srogości, ani nawet grubiaństwa nie popełniali; przeto zakaże tymże dozorcom domowym wszelkiego ukarania na ciele bez swoiey wiadomości. Dla czego obowiązki dyrektorów pod Roz: XX. *Dyrektorowie*, na pamięci mieć będzie. Przepisze porządek dzienny, którego się dyrektorowie w domach trzymać powinni. W tym rozłożeniu godzin baczność mieć będzie, aby codzień czas pewny na rozrywki i ćwiczenia sił dla uczniów był wyznaczony.

15to. Co trzy miesiące zwoławszy dyrektorów, przeczyta im obowiązki w tych ustawach zawarte; toż samo uczyni, ale inszych dni, względem wszystkich uczniów.

16to. Co miesiąc od dyrektorów odbierać będzie raport o uczniach, podług *Wzoru* XVII. tymże dyrektorom podanego.

17mo. Prefektowi poruczony będzie dozor biblioteki, iako się rzekło pod Roz. IX. *Dom.* Powinności do urzędu bibliotekarza przywiązane będą te: regestr książek i sprzętów bibliotecznych podwóyny spisać, podług przepisu tamże podanego, względem przykupienia ksiąg potrzebnych Rektorowi doniesienia czynić, aby tenże przełożył potrzebę Kommissyi; doyrzeć, aby izby nauczycielów, kandydatów opatrzone były w książki szkolne, na każdey książce napisawszy do którego Professora należą, i aby te od iednego do drugiego przenoszone nie były, dopilnować. Nikomu z domowych nie wydawać książki z biblioteki bez rewersu; obcym zaś bez zakładu wartości wedwoynasób tyle, ile książka szacowana będzie.

ROZDZIAŁ XIV

NAUCZYCIELE.

Skoro włożony na ſiebie obowiązek przyimie Nauczyciel, przeięty ważnością urzędu i świętością powinności ſwoich zabierze ſię do wykonania onych z iak naywiękſzą gorliwością o poſpolite ludzkości i Oyczyzny dobro. Uważać ſiebie będzie, iako obywatela ſłużącego Oyczyznie w wychowaniu ſynów iey, a wſpółobywatelów ſwoich. Rozważy iſtotę edukacyi człowieka i obywatela, iako ona zależy na tym, aby ucznia ſpoſobnym ze wſzyſtkich miar uczynić do tego, żeby i iemu było dobrze i z nim było dobrze. Cokolwiek ſtanowi ſzczęśliwość ſzczegulną człowieka, zdrowie, cnota i obyczaie, rozſądek pewny, dobry rząd domowy, miłość, przyiaźń i ſzacunek u drugich; cokolwiek ſkłada ſzczęśliwość publiczną, równa i nayściśleyſza ſprawiedliwość, prawodawſtwo mądre, obrona kraiowa, cnoty obywatelſkie, niepodległość w zdaniu, ſzlachetność myśli i poſtępków, ſzanowanie iako nayświętſze własności cudzey; to wſzyſtko ieſt rzeczą edukacyi i celem ſtarań nauczyciela. Biorąc ſię zatym do tey poſługi, te w ogólności przepiſy za prawidła ſwego poſtępowania mieć będzie.

1mo. Nauczyciel każdy powinien być o tym przekonany, że przymioty iego rozumu i ſerca wpłyną w rozum i ſerce uczniów. Trzeba nauczycielowi iaśnie widzieć rzeczy, znać grunt człowieka, ſkłonności, namiętności, poiętność każdemu wiekowi właściwą, związek umieiętności ludzkich. Trzeba być pobożnym, czułym, nienaruſzonym, ſprawiedliwym, gorliwym o dobro poſpolite ludzi, i ſzczegulne ſwoich uczniów. Ktokolwiek ſię podeymuie tey uſługi Oyczyznie ſwoiey, roztrząſnąć ma dobrze obowiązek, który bierze na ſiebie, ſiły które przynoſi. Uczyć ſię ſam powinien, czytać kſiążki moralne czyſtey nauki, czytać dzieła dobrych Logików daiących poznawać poſtępowanie i związek myśli człowieka, czytać kſiążki o ſpoſobie uczenia. Mianowicie obowiązani ſą Nauczyciele kſiążki elementarne, pierwey nim ie wykładać uczniom poczną, z iak naywiękſzą pilnością przeczytać, ich układ i całą oſnowę z gruntu zrozumieć, naukę w nich zawartą i ſpoſób prowadzenia oney tam przepiſany zupełnie przeiąć, rachować ſię z ſobą ſamym po ſzkole, rozmyślać o poſtępkach ſwoich, myśleć i rozważać ieſzcze więcey, niż czytać.

2do. Niech uważa, co ſię ma mówić, co zamilczeć. Nic nigdy nie mówić w ſzkole, czego ſam iaśnie nie rozumie, na co ſię nie nagotuie, coby nad poiętność uczniów było. Mowić, odpowiadać grzecznie, przyiemnie do zadoſyć uczynienia.

Pomnieć, że z ludźmi rozumnemi ſprawa, chociaż z dziećmi ſprawa. Mówić z niemi zawſze rozſądnie, i zrozumiale, z przyzwoitym iedney rzeczy z drugiey wnoſzeniem, i dozierać, aby i oni ſami podług poiętności i wieku ſwego takimże ſpoſobem o rzeczach mówili, ieſt wprawiać uczniów w zdrową praktyczną logikę, to ieſt w gruntowny rozſądek, który ma być przewodnikiem człowieka w całym iego życiu, w publicznych i domowych ſprawach, i bez którego dowcip i nauki ſtaią ſię próżnemi i ſzkodliwemi.

Starać ſię o poznanie charakteru, ſkłonności, przymiotów każdego ucznia powinien.

Pozwalać, owſzem zachęcać dzieci, aby względem tego, co mówi, poufale ſwoie pytania i wątpliwości czynili.

Nie obrażać uczniów mową dumną, zapalczywą, próżną, grubiańſką. Poznaią iego charakter; prędkość, lekkość iego, przywiedzie ich do pogardy.

3tio. Sprawi ſobie nauczyciel poważanie, kiedy przepiſane uſtawy Kommiſsyi iak nayściśley zachowywać będzie, nie ubliżać im przez żadne względy urodzenia, przywiązania, pokrewieńſtwa; kiedy iak naydokładniey powinności ſwoich pilnować będzie, odeymuiąc mocą przykładu dzieciom wſzelką okazyą i pozór wyimowania ſię z ſwoich obowiązków; kiedy w mowach i poſtępkach powagę rozſądną, tchnącą poſzanowaniem, bez żadnego pozoru dumy i udawania utrzymywać będzie.

4to. Ziedna sobie przywiązanie, okazuiąc szczerą, przyiacielską, oycowską ku uczniom miłość, nie czczemi słowy, ale samym postępowaniem, słodko i z osobna napominaiąc, o zdrowiu ich maiąc staranie, nawiedzaiąc chorych &c.

5to. Co do sprawiedliwości należy, równie w większych iako i mnieyszych okolicznościach, zawsze iak naybardziey delikatnym i ścisłym pokaże się. Nie będzie chwalił ani nadgradzał nad miarę zasługi, dopieroż z poniżeniem drugiego.

W sprawach i kłótniach między uczniami zachodzących mieć będzie sobie za obowiązek sumnienia i honoru nigdy od prawidła sprawiedliwości nieodstępować, zapobiegać plotkom. Gdy przyidzie nieuchronna karania potrzeba, nigdy nie będzie karał, gdy sam, albo ktory zawinił, iest w gniewie; ile możności staraiąc się, aby za przełożeniem iego, ten, ktory na karę zasłużył, o winie swoiey przeświadczonym został. Kary nie na przykrościach na ciele zakładać będzie, ale na umartwieniu umysłu, przez umnieyszenie szacunku, skromne poniżenie, stosuiąc ukaranie do charakteru, czułości i skłonności młodego. Ogólnie mówić można, kiedy się przyczynom zasłużenia na kary będzie zabiegać, umnieyszy się ich potrzeba.

Władza Professora w ukaraniu określona będzie do tych tylko rzeczy, które do klassy iego należą, iako to: opuszczanie się w pilności, zaniedbanie lekcyi i kompozycyi, opuszczenie szkół; nie słuchanie i złe sprawowanie się w klassach &c.

Jakie zaś nadgrody, iakie kary wyznaczane być maią, znayduie się w Rozdziale XXIV. *Sąd, kary, nadgrody.*

6to. Ogólnie, cokolwiek zawiera edukacya fizyczna i moralna, wszystko to staranie Nauczyciela obeymować powinno. Obacz pod Roz. XV. *Klassy i Nauki;* w art: *Nauczyciel moralney* i Roz. XXV. *Edukacya Fizyczna.*

7mo. W rzeczach co do porządku domowego, co do rządu i powinności szkolnych, wyiazdu na czas krotki, wytrącania pensyi za absencyą, Rektorowi z Radą w zgromadzeniach *Wydziałowych*, Prorektorowi w zgromadzeniach *Podwydziałowych* Nauczyciele podległemi będą. Prefektowi wszelkie uszanowa nie okazywać, i z nim się w rzeczach do urzędu iego należących znosić powinni.

8vo. Że spółnauczycielami i dyrektorami zgodnie i z przyzwoitym każdego uszanowaniem obchodzić się będzie. W przypadaiących zatargach między nauczycielami do Rektora w zgromadzeniach większych; między nauczycielami zaś i dyrektorami, kiedy dyrektor iest winnym, do Prefekta udawać się należy: bo skargi przeciw nauczycielowi zawsze do Rektora zanoszone być powinny, chybaby ważność rzeczy i niemożność otrzymania w domu sprawiedliwości przymuszała wytoczyć sprawę do Wizytatora, lub Szkoły Główney. W mnieyszych zgromadzeniach zawsze do Prorektora obżałowanie czynione będzie.

9no. Każdy nauczyciel spisze regestr uczniow, ktorym dawać nauki podług rozrządzenia będzie, z wyrażeniem imienia, przezwiska, lat wieku, lat szkoły, i dyrektora.

10mo. Wyznaczy iednego lub dwòch, podług potrzeby, z uczniów znanych z cnoty i rzetelności, ktòrzyby zapisywali nieprzytomność w szkole spółuczniów swoich. O przyczynach tey nieprzytomności wybadywać się będzie, a tym, ktòrzy szkoły opuścili, wszystkie opuszczone lekcye i nauki przeyść, i z nich sprawę oddać nakaże, wyznaczaiąc, pròcz dyrektòra, zdolnieyszych spółuczniów do przebieżenia z niemi opuszczoney nauki. Ktòryby trzy dni w tygodniu szkoły opuścił, Prefektowi doniesie.

11mo. Żaden Professor, iako i nikt ze zgromadzenia nauczycielskiego, nie może dawać studentom prywatnych lekcyi bez zezwolenia Rektora, i pòki nie skończy lat czterech dobrowolnego uczenia. Te lekcye nie będą dawane w domu Akademickim: kto się zaś podeymie być domowym nauczycielem, nie ma mieysca w zgromadzeniu.

12mo. Każdy nauczyciel powinien raz w roku szkolnym wygotować doniesienie, czyli raport o uczniach i naukach swoich, w miesiącu Lipcu, stosownie do *Wzorow* IX i X. Rektorowi lub Prorektorowi oddać do przesłania Szkole Główney. Względem zaś ksiąg elementarnych wypisze Nauczyciel w raporcie swoim, ieżeli co w biegu uczenia za powodem uwag i doświadczeń

postrzeże potrzebuiącego poprawy, lub odmiany w porządku i wyrazach tamże użytych. Takowe uwagi, mimo raportów, każdy przesyłać może Towarzystwu do ksiąg elementarnych wyznaczonemu. Do tych raportów przyłączą osobny sextern, w którym spiszą wyrazy Polskie do nauk, kunsztów, lub inney materyi służące, które im się dokładnie zdawać będą.

13tio. Dla skutecznieyszego dopilnowania, aby powinności Nauczycielów zachowane były, i rząd szkolny należycie prowadzony, co miesiąc składane będą obrady szkolne, stosownie do Roz. VIII. *Rektor*; na których Rektor lub Prorektor, Prefekt i Nauczyciele zasiadać maią, a protokół tychże obrad nauczyciele koleią trzymać będą.

ROZDZIAŁ XV

KLASSY I NAUKI.

1mo. W szkołach maiących sześciu Professorów, bieg nauk w siedmiu latach się zamknie. Klassa piąta przez dwa roki trwać będzie, w innych zaś szkołach maiących mniey, iak sześciu Professorow, okrąg nauk w sześciu latach zawartym będzie.

2do. Czasu szkolnego dwie godziny rano, dwie po południu wyznaczaią się. We dni rekreacyine rano tylko szkoły będą. O trzech kwadransach na siódmą z rana dany będzie znak dzwonkiem szkolnym, za którym o siódmey znaydować się maią uczniowie z dyrektorami w kościele na mszy. Po mszy reszta czasu do ósmey łożona będzie na oddanie sprawy z lekcyi Dekurionom na to wyznaczonym w niższych klassach. Od ósmey do dziesiątey Professorowie ordynaryini lekcye dawać będą, a po południu od drugiey do czwartey. Po tych nauki ięzykow obcych nastąpią.

3tio. W każdey klassie układu nauk od Kommissyi przepisanego, a w książkach elementarnych podanego, nauczyciele nieodstępnie trzymać się będą.

4to. Rozpoczynaiąc każdą naukę, i w każdey oneyże części, przełożą nauczyciele iaśnie uczniom swoim, na co się ona w życiu ich przyda; które przełożenie na końcu teyże nauki powtórzone będzie.

5to, W sposobie prowadzenia nauki nieodstępnie trzymać się będzie tego prawidła, aby nigdy nie kłaść rzeczy albo wyrażeń ogólnych, ile możność, przed szczególnemi, trudnieyszych przed łatwieyszemi, złożonych przed poiedyńczemi i prostemi, oderwanych myślą przed podpadaiącemi pod zmysły.

6to. Ogólnie w każdey nauce Professorowie starać się i dozierać powinni, aby ich uczniowie więcey na rozum i poięcie, niżeli na pamięć uczyli się; w którey rzeczy, względem wypisów z autorów klassycznych, rządzić się maią przestrogami na czele onychże położonemi, a czasem zostawić wolności uczniów, aby sobie obrali, co im się bardziey na pamięć opowiedzieć podoba. Na dwie rzeczy w tey mierze nauczyciel baczność mieć będzie: pierwsza, aby umiał wybrać, co ma uczniòm swoim do nauczenia się na pamięć wyznaczyć; powtóre, aby tym, którzy nie wyznaczone na pamięć części gładko i iaśnie swoiemi wyrazami wypowiedzieć nie potrafią, uczyć się co do słowa onych nakazał. Nieprzerwanym nauczyciela usiłowaniem być powinno, aby młódź sobie poruczoną wprawiał w zastanawianie się nad rzeczami, myślenie i uważanie przez siebie samych: do tego nauki, kompozycye i wszelkie ćwiczenia stosowane być maią. Są rzeczy i okoliczności, które otaczaiąc młodego, same przez siebie uczyć go zdolne są: należy do rostropności nauczyciela, bez wyraźney około nich nauki, umieć tylko skierować umysł, i zastanowić przyzwoicie uwagę i zmysły ucznia.

7mo. Względem kompozycyi i ćwiczeń w pisaniu ogólne prawidło będzie, aby materye onychże rozsądne, do wieku, do okoliczności, do obyczaiów dobrane; a wszystkie czcze, oschłe, oboiętne, zbyt zatrudniaiące, nadto dla uczniów wysokie wywołane były. Pomiarkowawszy zdatność uczniów do tego lub owego rodzaiu pisania, w tym się im bardziey nauczyciele ćwiczyć pozwolą. A zatym często, nie naznaczaiąc żadnego ćwiczenia, zostawi nauczyciel woli uczniów, aby sobie materyą i sposób pisania obierali.

8vo.

8vo. Ponieważ we czterech wyżſzych klaſſach czterech Profeſsorow z przepiſanemi ſobie naukami z iedney do drugiey przechodzić będą, a każdy kompozycye i ćwiczenia do ſwoiey nauki ſtoſuiące ſię wyznaczać ma, dla ochrony wſzelkiego w tey mierze zamieſzania ſtanowi ſię: naprzód, aby kompozycye i ćwiczenia tylko na niedziele i we dni rekreacyine wyznaczane były; potym aby Profeſsor nauki moralney i prawa do takowego wyznaczenia miał niedzielę, Nauczyciel wymowy wtorek, Nauczyciel fizyki czwartek, nauczyciel matematyki naſtępuiącą niedzielę. Toż dalſzą koleią zacznie nauczyciel moralney we wtorek; i ta przez całoroczny bieg utrzymywana będzie.

9no. Kompozycye i inne w piſaniu ćwiczenia od uczniów czynione, po iednym z tych piſm, w każdym mieſiącu i w iedney materyi nauczyciel zachowa do czaſu popiſów, examinów i wizyt, dla użycia onychże podług tego, co ſię w Rozdziale IV. *Wizyta Szkoł* i Roz. XVII *Examina i Popiſy*, nakazuie.

10mo. Do wzbudzenia w młodzi chwalebney emulacyi pomoże różnica mieyſc w ſzkole, podług zaſługi i popiſania ſię każdego, iako i inne podobne ſpoſoby.

11mo. Z tych uczniów, ktòrzy ſię bardziey dobrym poſtępowaniem, a mianowicie obyczaynością i rzetelnością, oraz nauką zalecą, wymieni nauczyciel Dekuryonów, ktòrym by dzieſięciu ſpołuczniów wydzielonych wydawali lekcye, i przez nich nauczycielowi podawali kompozycye i inne ćwiczenia. Dekuryonowie podadzą Profeſsorom na tablicy, przy imieniu każdego z ſwego wydziału, ſprawę, iako z tych każdy powinność ſzkolną wykonał, lub nie. Dway będą *Decuriones Decurionum*, podług dwóch ſtron, na ktòre ſię uczniowie dzielą w ſzkole. Do Dekuryonów należeć będzie zapiſywać dobre i złe noty ſpòłuczniów, oraz mieć oko na ich ſprawowanie ſię w ſzkole.

W ſzczegulności o klaſsach, i naukach onym właściwych, nauczyciele te uſtawy zachowaią.

Klaſsa Pierwſza

1mo. Profeſsor pierwſzey klaſſy dawać będzie grammatykę z wypiſami z autorów łacińſkich, arytmetykę, moralną naukę, początki geografii, pierwſze wiadomości z hiſtoryi naturalney.

2do. W uczeniu łacińſkiey i polſkiey grammatyki, deklinacye i koniugacye iak naylepiey na pamięć od uczniów umiane być powinny. Inſze uwagi i reguły doſyć będzie dobrze poiąć i gładko wymówić. Ktòra przeſtroga ogólnie ſłużyć ma i do innych nauk, niewyciągaiących wypowiedzenia co do ſłowa, podług artykułu 6. *w tymże Rozdziale.*

3tio, Względem wypiſów z autorów łacińſkich trzymać ſię nauczyciel iak nayściśley będzie przeſtròg na czele tychże wypiſòw podanych; a mianowicie zaleca ſię, aby przekładania autorów nie zbywał prędkim i ciągłym przełożeniem peryodòw, ale pierwey każde ſłowo, co do wſzyſtkich ſtoſunkòw grammatycznych, oſobno wyłożył, toż dopiero cały ſens gładkim polſzczyzny ſkładem wytłómaczył, i tegoż ſamego od uczniów wyciągał. Ukaże oraz niekiedy uczniom ſpoſòb ſzukania ſłòw w dykcyonarzu łacińſko Polſkim, w ktòrym ſłowa porządkiem, pierwiaſtkowe i od nich pochodzące, ułożone ſą. Więcey co do tego artykułu należy, obacz pod tytułem, *Nauczyciel Wymowy*, w tymże Rozdziale.

4to. W nauce arytmetyki iak naypilnieyſzey uſilności przykładać ma, aby w niey uczniowie poſtępowali. Nieprzeſtanie na ſamych zadaniach w kſiążce elementarney podanych, lub z kąd inąd zaciągnionych, ale trzymaiąc ſię nieodſtępnie ſpoſobu w teyże kſiążce określonego, z uczniami wchodzić będzie w ciągłe rozumowanie około każdego działania arytmetycznego, zawſze ſtoſuiąc ſię do poięcia młodzi, a uſtawicznie to ćwiczenie powtarzaiąc. Póty nie ma z iedney części tey nauki poſtępować do drugiey, póki uczniowie nie nabiorą nałogu i wezwyczaienia tak pewnego, aby z łatwością i bez żadney omyłki poprzedzaiące działania wykonywać potrafili. Inaczey żadnego w tey nauce pożytku ſpodziewać ſię nie można.

5to. W nauce moralney trzymać ſię będzie przepiſu, ktòry ſię podaie niżey Profeſsorowi teyże nauki na wyżſze klaſsy.

6to. Co ſię tycze kompozycyi, ćwiczeń ſzkolnych; w tey klaſſie kompozycyom prawie mieyſca nie ma. Cwiczenia te pożytecznie użyte będą: *1mo.* Aby uczniowie z iak naywiękſzym dopilnowaniem wprawiani byli w dobre wymawianie, głośne czytanie, gładkie, wyraźne, przyzwoitym tonem z rozumieniem tego, co czytaią, tak kſiąg drukowanych, iako i rękopiſm, po polſku tylko, nim nabędą rozumienia łaciny; i to ćwiczenie odprawować ſię będzie w ſzkole. *2do.* Aby uczniowie w domu przygotowali ſprawę z wypiſów Autorów klaſſycznych, wſzyſtkie każdego w nich ſłowa znaczenia wyrażaiąc, a z nich wybieraiąc to znaczenie, które w tamtym mieyſcu autora ſłuży; rozbior grammatyczny (*analyſim*) każdego ſenſu czyniąc *3tio.* Aby na piſmie przynoſili, co, bądź w Autorach, bądź w inney iakowey lekcyi naywięcey ſię im podobało, co do pożytku w codziennym życiu lub do obyczaiów publicznych i prywatnych ſtoſuiącego ſię zdało; także w czymby wątpliwość mieli, lub im iaka uwaga do myśli przyſzła. *4to.* Aby arytmetyczne zadania w domu rozwiązywali. *5to.* Aby iedni ćwiczenia drugich od nauczycielów ſobie podane krytykowali z racyą i grzecznością, błędy w ortografii wytykali i poprawiali. *6to,* Cwiczenia ortografii i charakteru częſte być powinny. *7mo.* Czaſem polſzczyznę na łacinę wywracać mogą, byle zdania lub powieści iaſne, krótkie i pożyteczne dawane im były, a te przekładania nie inakſze będą, tylko wywracaiąc na łacinę to, co pierwey, a trochę dawniey, z łaciny na polſkie tłumaczone było.

Klaſsa Druga

1mo. Profeſsor drugiey Klaſsy dawać będzie też ſame nauki, które ſię w pierwſzey klaſsie daią, podług *wydziału* i porządku w kſiążkach elementarnych przepiſanego.

2do. Zatym w naukach ſpólnych tey wtórey klaſsie z pierwſzą, trzymać ſię należy przepiſów i przeſtrog danych pod *Klaſsą pierwſzą.*

3tio. Cwiczenia także będą też ſame, w więkſzey iednak obſzerności, z ſtoſowaniem ſię do pomnożoney z wiekiem poiętności i nabytych iuż nauk.

Dalſze Klaſsy

We czterech naſtępuiących klaſsach przechodzić maią nauczyciele z lekcyami, podług wyznaczonych rodzaiów nauk i wymiaru czaſu w Tablicy I. ułożoney na tygodnie, i w Tablicach do tey przyłączonych, rozrządzenia na dnie zawieraiących, tak, żeby w tygodniu każdy Profeſsor dwadzieścia godzin na lekcye ſobie przepiſane łożył. Profeſsorowie ci będą: Nauczyciel Wymowy, Nauczyciel Matematyki, Nauczyciel Moralney nauki i Prawa,

Nauczyciel Wymowy

1mo. Do niego należeć będzie w *Klaſſie trzeciey,* trzecia część grammatyki, nauka łaciny, naybardziey przez tłumaczenie wypiſów z autorów; które ſą, życia z Korneliuſza Nepoſa, liſty Cycerona i Pliniuſza: *w Klaſie czwartey* taż nauka łaciny. Wypiſy będą z tychże, co wyżey, autorów. *W Klaſie piątey* na rok pierwſzy, razem dla *pierwſzoletnich i drugoletnich* przekładać będzie wybrane mieyſca z Horaciuſza, Juwenaliſa &c. mowy niektòre w wypiſach wyznaczone. Na rok drugi, także *dla pierwſzoletnich i drugoletnich* wypiſy w rozmaitym rodzaiu z Poetów klaſsycznych, mowy niektòre. Nakoniec *w Klaſſie ſzóſtey* dawać będzie wiadomości i uwagi o wymowie i Poezyi, przekładaiąc wraz wybrane mowy z Cycerona, Liwiuſza, Saluſtyuſza, Tacyta, Kurcyuſza, i liſt Horacyuſza *de arte Poetica.*

2do. W przekładaniu łacińſkich autorów pòydzie za przeſtrogami na czele wypiſów z onychże położonemi. Podług ſtopni klaſs będzie ſię mògł obſzerniey zabawiać wykładami grammatycznemi, krytycznemi, hiſtorycznemi i z rozmaitey wiadomości powziętemi, ſkromnie i roſtropnie onych że używaiąc, kſztałt i oſnowę mòw, liſtòw, i innych dzieł autorów okazuiąc. Gdzie ſię

zdarzy wſpomnienie zwyczaiów publicznych i prywatnych w autorach dawnych, wykład wzięty będzie z dykcyonarza Mythiologii; około nazwiſk dawnych mieyſc i kraiów z dykcyonarza geograficznego.

3tio. Co do kompozycyi i ćwiczeń, im więkſze rozumu otwarcie i większa wiadomość rzeczy nabierana w przeciągu czterech klaſs będzie, a przez to uczniowie nabędą więkſzey obfitości i łatwości w myśleniu, mówieniu i piſaniu, tym obſzernieyſze ćwiczeń ſzkolnych materye w nich ſię znaydą. Mianowicie nauczyciel wymowy, ſtoſuiąc wſzyſtko do ſtopnia klaſs i połączonych w każdey klaſsie nauk, tych ſię w naznaczaniu kompozycyi i ćwiczeń trzymać będzie przepiſów. *1mo.* Aby, nieodſtępuiąc nauki łacińſkiego i polſkiego ięzyka, więcey już ſami uczniowie bez przewodnictwa nauczyciela z autorów przekładali, *analysim*, czyli rozbior, z nich czynili, ſprawę z myśli, wyrazów i oſnowy zdawali, wykłady i obiaśnienia grammatyczne, krytyczne, moralne &c. przydawali. *2do.* Aby dobrane kawałki z autorów łacińſkich i polſkich ku wolnemu naśladowaniu dawane były. *3tio.* Poprawy i krytykowania ćwiczeń ſpółuczniów nakazywane będą. *4to.* Przekładanie wątpliwości i uwag ſwoich względem tego, czego ſię uczyli, co czytali lub ſłyſzeli, iako w innych, tak i w tey klaſsie ćwiczeniem ciągłym będzie. *5to.* Z dobranych przykładów dwóch podobnych, lub przeciwnych przypadkow, dwóch charakterów oſób porównania, podobieńſtwa, róznicę znaydować i na piśmie wyrażać maią. *6to.* Naznaczać będzie częſto nauczyciel, aby uczniowie czynili powieści piſane lub uſtne różnych przypadków i dzieiów, tak poważnych, iako też pożytecznych i żartobliwych, wprawuiąc ich w opowiadanie gładkie, iaſne i przyzwoite do materyi; pilnuiąc, aby poznawali, co pierwey, co potym ma być powiedziano, iakie okoliczności, iakie wyrazy rzecz wybitnieyſzą czynią. *7mo.* Naznaczać także będzie piſanie liſtów, którym piſaniem rozſądek i guſt kierować ma, ile to być może, młodzi nie maiącey ieſzcze znaiomości świata: dla tego takowe liſtów materye wybierane być powinny, które ſię do wieku ich i okoliczności, w iakich ſą poſtawieni, i do nabytych iuż nauk ſtoſuią, a czaſem ich wolnemu obieraniu zoſtawione. *8vo,* Pożyteczna rzecz będzie, aby ſię uczniowie ćwiczyli w piſaniu łacińſkim, nabywſzy iuż wiadomości ięzyka przez czytanie i przekładanie autorów klasſycznych: ma zatym nakazywać nauczyciel wymowy niekiedy takowe piſania, których rzeczą wymienione zwyż materye ćwiczeń być mogą. Zoſtawi ochocie uczniów ſkładanie i piſanie wierſzy, a w którym tę ochotę i zdatność upatrzy, pomagać będzie okazaniem śrzodków do nabrania czyſtego guſtu. Oſobliwſzym zaś ſtaraniem nauczyciela wymowy być powinno, wpaiać w młódź ćwiczącą ſię, iż nadobne nauki prawdzie i cnocie ſłużyć maią, iż częſto, uwodząc buyność młodego dowcipu, uſzkodzić gruntownym umięiętnościom, wprawiać w próżność, lekkość i śmieſzną wytworność zwykły.

Nauczyciel Matematyki,

1mo. Do niego należeć będzie, *w trzeciey klaſſie* powtórzyć bieg arytmetyki, dawać geometryą z kſiążki elementarney: *w klaſsie czwartey* naprzód powtórzy część geometryi dawaną w trzeciey klaſsie, nie rozdziałów porządkiem, ale biorąc różne zadania i twierdzenia ważnieyſze. To powtórzenie czynić ſię będzie bardziey przez wybadywanie i examinowanie uczniów, niż przez ciągłe nauczyciela wykładanie. Potym przyſtąpi do dalſzego ciągu pierwſzey części geometryi, tak miarkuiąc, ażeby zupełnie tę część w czwartey klaſſie dokończył; po którey dawać będzie algebrę porządkiem, iako ieſt w kſiążce elementarney. *W piątey klaſsie* pierwſzego roku razem dla *pierwſzoletnich i drugoletnich* dawać ma drugą część geometryi; drugiego roku, takoż dla *pierwſzoletnich i drugoletnich* kończyć ma algebrę rozpoczętą *w klaſsie czwartey. W ſzóſtey klaſsie* dawana będzie logika.

2do. W dawaniu geometryi trzymać ſię powinien prawideł przepiſanych około nauki arytmetyki, to ieſt, aby z iedney do drugiey części nie poſtępował, póki pierwſzey uczniowie dobrze poſiadać nie będą,

3tio. Dla ćwiczenia w praktyce geometryi, wyprowadzać będzie uczniów w czaſach rekreacyi na pola i inne mieyſca, dla wykonania rozmiarów. Ukaże im na zmyſły używanie narzędzi matematycznych, i podawać będzie naukę ryſowania mierniczego.

4to. Wytykaiąc częſto z okoliczności pożytki i użycie geometryi, tak do potrzeb codziennych w życiu ludzkim, iako też do rozumowania gruntownego, ſmak ku tey umieiętności pomnażać, i do dalſzych poſtępków uczniów zagrzewać będzie.

5to. Daiąc *w ſzóſtey klaſie* logikę, powinien uczniów za każdą okazyą wprawiać w rozbior analityczny, i zachęcać ich do powtarzania w domu poprzedzaiących lekcyi.

6to. Przy wykładaniu logiki czynić częſto będzie przyſtoſowanie ieyże do ſpraw moralnych, do poſtępowania ſobie w życiu, pokazuiąc, iako wſzy ſtkie w tey logice nauki zaſadzaią ſię na zdrowym rozsądku, z niego wynikaią, i do pewnieyſzego onym rządzenia ſię prowadzą.

7mo. Jakikolwiek będzie zbiór narzędzia matematycznego, pod dozorem nauczyciela matematyki zoſtawać ma. Regeſtr poruczonych mu rzeczy ſpiſany będzie, ſpoſobem pod Roz. IX. *Dom.* Z tego gabinetu żadney ſztuki nie ma wydawać za dom, oſobom zaś zgromadzenia nie inaczey, tylko za rewerſem biorących.

Nauczyciel Fizyki

1mo. Do niego należeć będzie dawać *w klaſie trzeciey* hiſtoryą naturalną o ogrodnictwie, oraz wykładać wypiſy z autorów łacińſkich do teyże części hiſtoryi naturalney ſtoſowane; *w klaſie czwartey* hiſtoryą naturalną o rolnictwie z wypiſami z autorów klaſſycznych do teyże hiſtoryi: dawać także będzie wykład wſtępu do fizyki, podług kſiążki elementarney. *W klaſie piątey* roku pierwſzego, razem dla *pierwſzoletnich i drugoletnich* powtórzy tenże wſtęp do fizyki i część iey pierwſzą będzie dawał; tudzież hiſtoryą naturalną o kopalnych z wypiſami łacińſkiemi, i botanikę; drugiego roku, takoż dla *pierwſzoletnich i drugoletnich*, przypomniawſzy wſtęp do fizyki, będzie dawać część iey drugą, i botanikę, oraz wykładać naukę o zachowaniu zdrowia, wraz z wypiſami do tego łacińſkiemi. Kſiążka elementarna hiſtoryi naturalney o zwierzętach, chociaż na lekcyach nie wykładana, chcącym iednak nabywać zupełnych onyże wiadomości, będzie dopełnieniem troiſtego działu hiſtoryi naturalney. *W klaſſie ſzóſtey* hiſtorya ſztuk i kunſztów, wypiſy do tychże łacińſkie.

2do. Wykładaiąc hiſtoryą ſztuk i rzemioſł, czynić będzie, podług okoliczności, gdy ſię te zdarzą, przyſtoſowanie do nich fizyki.

3tio W ciągu fizyki ma wyraźną różnicę czynić między tym, co ieſt z poſtrzegania i doświadczenia pewne, a co ſamym ieſt ieſzcze domyſłem i ſyſtema; unikaiąc wſzelkich niepotrzebnych i za ſubtelne mianych badań i domyſłów.

4to. Gdy cokolwiek uczniowie poſtąpią w fizyce i hiſtoryi naturalney, naznaczać im będzie, aby niektóre ciekawſze materye gładkim piſaniem w kſztałcie liſtów, powieści lub dyſsertacyi wykładali: obranie materyi czaſem od nauczyciela czynione, czaſem woli piſzących zoſtawiane być ma. W tych materyach fizycznych, w których, przy niepewności, odmienne zdania wielkich fizyków znayduią ſię, zapyta uczniów, zwłaſzcza mocnieyſzego dowcipu i poſtępku, iakie ſię któremu z nich mniemanie dowodnieyſze zdaie, i zaleci, aby każdy ſwoie na piſmie z przyczynami przełożył. Niekiedy uczniowie uwiadomiać ſię będą o cenie rzeczy na targach i w kramach, przypatrywać ſię rzemioſłom i dziełom rożnych kunſztów, uważać ſpoſoby w robocie, roztrząſaiąc ich dokładność lub wady.

5to. Jakikolwiek będzie zbiór hiſtoryi naturalney i narzędzia fizycznego, pod dozorem nauczyciela fizyki zoſtawać ma. Regeſtr poruczonych mu rzeczy ſpiſany będzie ſpoſobem pod Rozdziałem IX. *Dom* w Art. 5, wyrażonym Z tego gabinetu żadney ſztuki nie ma wydawać za dom; oſobom zaś zgromadzenia nie inaczey, tylko za rewerſem biorącego. Naypotrzebnieyſze do wykładu fizyki a zwłaſzcza mechaniki ſą te narzędzia, które przy ſwoiey proſtocie do obiaśnienia nauki naywięcey ſłużyć mogą.

Nauczyciel Moralney nauki i Prawa.

1mo Do niego należeć będzie dawać *w trzeciey klaſie* część nauki moralney wyznaczoną, wypiſy z autorow łacińſkich do nieyże. Dzieie Aſsyryi-

ſkie

ſkie i Perſkie z geografią; wypisy łacińſkie ſtosuiące ſię do teyże hiſtoryi. W *czwartey klaſsie* moralną naukę i wypisy do niey, iak wyżey. Dzieie Greckie z geografią, wypiſy do nichże. W *piątey klaſsie* roku pierwszego, *razem dla pierwſzoletnich i drugoletnich* dzieie Rzymſkie z geografią, wypisy do dzieiow; oraz powtòrzy moralną naukę z poprzedzaiących klaſſ co do iſtotnych iey prawideł, łącząc zawſze wypiſy łacińſkie. Roku drugiego *także dla pierwſzoletnich i drugoletnich* moralną naukę i prawo; wypiſy do tychże. *W ſzóſtey klaſsie* moralną i prawo, wypiſy do tychże. Dzieie narodowe z geografią. A iako czytanie hiſtoryi powſzechney w tey zwłaſzcza klaſsie zoſtawione być ma domowey uczniòw zabawie, kierować tym czytaniem, ſprawę z niego podczas lekcyi odbierać do tegoż nauczyciela należy.

2do. Nauczyciel z wykładem moralney nauki łączyć ma nieodſtępnie wprawę młodzi ſtaraniu ſwemu poruczoney w dobre obyczaie, to ieſt poſtępowanie ſobie we wſzyſtkim podług prawideł ludzkości i ſprawiedliwości; pewny będąc, że w tey mierze wſzyſtko od dobrego nałogu i wezwyczaienia, przy doſtatecznym o powinnościach obiaśnieniu, zawiſło. Na ten koniec czuwać będzie na wſzyſtkie okazye, w ktòrychby młodzi wykonywać mogli ſprawiedliwość, dobroczynność, ludzkość ku bliźniemu; w ktòrychby naganiali, coby ſię przeciwnego takiemu poſtępowaniu trafiło; w którychby iak naywiękſzy wſtręt zabierali, oſobliwie kłamſtwa, oſzuſtwa, niedotrzymania ſłowa, rozſiewania niezgod między drugiemi, i tym podobnych wyſtępkòw. Takòwe okazye naſtręczy im częſto. Poda ſpoſobność, aby o obowiązkach moralnych z rozumem i czułością, podług miary poięcia i okoliczności, mowili między ſobą i obcemi. Należyte uczniów poſtępowanie co do obyczaiòw, i w ich przytomności, i bez nich, przed temi, przed ktòremi naybardziey chwalonemi być pragną, chwalić będzie. Omyłki w zdaniach lub uczynkach przypadkowe proſtować, przeſtępſtwa kaźnią, daiącą poczuwać ſkutki takowych przeſtępſtw, karać niezaniedba. Oſobliwſzą także mieć będzie baczność, ktòre wyſtępki w kraiu lub prowincyi, gdzie uczy, bardziey panuią, aby wcześnie przeciwko nim nauką, radą, uwagami i przeciwną wprawą uczniów ſwoich ochronił i obwarował. Tym ſpoſobem połączy inſtrukcyą moralną z edukacyą moralną.

3tio. Dawſzy młodzi początki geografii, podług wymiaru i poiętności, gdziekolwiek w dzieiopiſtwie wzmianka mieyſca iakiego zaydzie, zaraz ie nauczyciel na karcie geograficzney uczniom pokaże, i aby oni, przy zdawaniu ſprawy toż czynili, dopilnuie. W opowiadaniu dzieiòw chronić ſię będzie, aby niedawał fałſzywych wyobrażeń rzeczy, z których naywiękſze ſzkody i zepſucie zdań i obyczaiow wynikać zwykły. Wytykać zatym powinien w czynach ludzkich, chociaż na pozor okazałych, i błędnie za chwalebne poczytanych, co ſię z ſprawiedliwością, z ludzkością, z dobrą wiarą i dotrzymaniem ſłowa nie zgadza. Przeto nigdy nie będzie nazywał polityką, to ieſt umieiętnością rządu, ani bohatyrſtwem, co ieſt chytrością, zdradą, podłością, gwałtem, przemocą naiszdem i cudzego przywłaſzczaniem.

4to. W nauce prawa z naywiękſzą roſtropnością poſtępować należy, aby wſzyſtkie iego początki na prawie przyrodzonym i nayściſleyſzey ſprawiedliwości zaſadzaiąc, przygotowywać umyſły młodzi do poſtrzegania w ſzczególnych uſtawach każdego kraiu ich niedoſtatki, i upatrywania ſpoſobów wydoſkonalenia prawodawſtwa.

5to. Ponieważ, iako ieſt pòd Roz. XXIV *Sąd, kary, nadgrody*, nauczyciele mogą miánować z pomiędzy uczniów do rozſądzenia i ugadzania w mnieyſzey wagi ſporach i przewinieniach ſzkolnych ſpółuczniów, albo ciż ſami upraſzać i wybierać takowych polubownych ſędziów, a w pierwſzym przypadku oſądzeni mogą nie przeſtawać na zdaniu ſędziów wyznaczonych; w ten czas wytoczenie i odwołanie ſprawy pòydzie przed Profeſsora moralney nauki. W tym razie, nayściſley trzymaiąc ſię ſprawiedliwości, a przykładem i uczynkiem ſamym naydzielniey wſpieraiąc naukę ſwoią, ſpór rozeymie, winie karę i należyte za krzywdę zadość uczynienie wymierzy, wytknie, w czym ſądzący omyłkę lub przeſtępſtwo popełnili, i te, podług okoliczności, ſproſtuie i zgromi.

6to. Obſzerne będzie miał pole materyi ćwiczeń w myśleniu i piſaniu uczniów ſwoich. Poſpolitſze mogą być: opiſanie z pochwałą iakiego czynu

ſprawiedliwości, dobroczynności, lub inney cnoty, a z naganą ſpraw przeciwnych, gdy o nich wiadomość zabierze; porównywanie dwóch ſpraw dobrych lub złych, osób chwalebnych lub nagannych; uwaga nad uſtawami w ſzczególnych przypadkach, zoſtawuiąc częſtokroć wybor materyi ſamymże uczniom.

Języki i inne poboczne nauki.

1mo. Maiąc wzgląd na okoliczności, w których ſię kray naſz znayduie względem granic ſwoich, i związki tak polityczne iako handlowe, o czewiſta okazuie ſię potrzeba iak naypowſzechnieyſzey wiadomości ięzyka Niemieckiego; zatym, gdzie ten ięzyk ieſt potrzebnieyſzy, opatrzeni będą metrowie do dawania publiczney onegoż lekcyi.

2do. Uczący ſię ięzyka Niemieckiego na trzy części podzieleni będą, to ieſt, poczynaiących, poſtępuiących i doſkonalących ſię.

3tio. Na naukę wyznacza ſię godzin dwanaście w tygodniu, których podzielenie na zwyż pomienione uczących ſię części oznaczone ieſt w rozłożeniu dziennym Tab I. *Nro. I.*

4to. Język Słowiańſki, z uczeniem ſię czytać dawnych ſkoropiſów, po wſzyſtkich ſzkołach Bazyliańſkich dawany będzie.

5to. Metrowie ięzyka Francuzkiego, ryſunku i innych tym podobnych nauk, koſztem publicznym po ſamych tylko pryncypalnych prowincyi miaſtach, a mianowicie po Szkołach Głównych utrzymywani będą.

6to. Ugodzenie takowych wſzyſtkich metrów Rektor, za ſpólnym znieſieniem ſię z Prefektem, czynić ma.

7mo. Pomiarkowawſzy zaś zdatność metra, może go za namieſtnika nauczycielów w potrzebie użyć, z przyzwoitą za tę pracę nadgrodą.

8vo. Metr ięzyka, kiedy z inſzych miar zdolnym będzie, może być dozorcą domowym, czyli dyrektorem, bez naruſzenia pierwſzego ſwego obowiązku i umowioney płacy.

ROZDZIAŁ XVI.

SZKOŁY MAIĄCE MNIEY OD SZESCIU PROFESSORÓW.

1mo. Ponieważ nie wſzyſtkie ſzkoły ſześciu Profeſsorów mieć będą, a mniey od trzech nie będzie, dla łatwieyſzego nauk rozrządzenia, takie ſtanowi ſię ułożenie na ſzkoły maiące trzy klaſsy.

2do. W rzeczonych ſzkołach o trzech klaſsach podług Tablicy II. ci nauczyciele będą. *1mo* Profeſsor *pierwſzey klaſsy*, odprawuiący dwóletni bieg, dawać te lekcye będzie: grammatykę na dwie pierwſze klaſsy o ſześciu profeſsorach przepiſaną, z wypiſami z autorów klaſsycznych; oraz dwie części moralney nauki, początki arytmetyki, początki geografii. *2do* Dwóch Profeſsorów przechodzących z ſwemi lekcyami pewnych godzin we dwóch naſtępuiących klaſsach. *Profeſſor Wymowy razem i Moralney nauki* dawać będzie w drugiey klaſſie przez lat dwie grammatykę z wypiſami na *trzecią klaſsę* ſzkół o ſześciu Profeſsorach wyznaczoną; dzieie Aſsyryiſkie, Perſkie, i Greckie z geografią; dwie części moralney nauki z tych kſiążek, które na trzecią i czwartą klaſsę ſłużą w biegu ſzkolnym ſiedmioletnim. *W trzeciey klaſsie* tenże nauczyciel *pierwſzego roku razem dla pierwſzoletnich i drugoletnich* dawać ma lekcyą o wymowie, z tłumaczeniem mów Cycerona, z wypiſami z Horacyuſza i innych Poetów; dzieie Rzymſkie z geografią, ſtoſownie do kſiąg elementarnych przypadaiących na klaſsę piątą w ſzkołach o ſześciu Profeſsorach: powtórzy moralną naukę z poprzedzaiących klaſſ, co do iſtotnych iey prawideł, z przekładaniem wypiſow do niey i do hiſtoryi w *klaſsie piątey* naznaczonych; *drugiego roku także dla pierwſzoletnich i druletnich* dzieie narodowe, moralną naukę i prawo, z dalſzemi wypiſami do moralney nauki ſtoſowanemi. *Profeſſor Matematyki razem Hiſtoryi natural-*

ney w *drugiey klaſsie* powtórzy arytmetykę, dawać będzie geometryi część pierwſzą w ten ſposób i podział, iako ieſt przepiſano Profeſsorowi matematyki w ſiedmioletnich ſzkołach w Rozd. XV. *Klaſsy i nauki*, pod tytułem, *Nauczyciel Matematyki*; Hiſtoryą naturalną na przemiany, iednego roku o ogrodnictwie, drugiego o rolnictwie; w *trzeciey klaſsie*, *pierwſzego roku* dawać będzie drugą część geometryi, ryſunki, wſtęp do fizyki wzięty z klaſsy czwartey ſzkoł o ſześciu Profeſsorach; *drugiego roku* algiebrę, botanikę, hiſtoryą naturalną o kopalnych, hiſtoryą ſztuk i kunſztów, z wypiſami ſtoſowanemi do tych lekcyi.

3tio. Ci nauczyciele nauki ſwoie takim podziałem, bądź co do lat, bądź co do godzin dawać będą, iako przepiſuie Tablica II. i do niey należące. W ſpoſobie zaś prowadzenia każdey nauki, naznaczania kompozycyi i ćwiczeń ſzkolnych, trzymać ſię nieoddzielnie będą przepiſow pod Rozdziałem XV. *Klaſsy i Nauki* podanych. Gdzie zaś więcey, niż trzy klaſsy znaydować ſię będzie, nauki podług oſobnych Tablic III. i IV. ſtoſownie do rozrządzeń, tak ſześciom iako i trzem nauczycielom przepiſanych, dawane być maią; w czym zachowaią przepiſy tak ogólne, iako i ſzczególne, dane pod Rozdział: XV. *Klaſsy i Nauki*.

ROZDZIAŁ XVII
EXAMINA i POPISY.

1mo Przez pierwſze trzy mieſiące ſzkolnego roku żadnych examinow nie będzie.

2do. W każdym potym mieſiącu wſzyſcy uczniowie examina ſzczególne, a na początku Lipca examen z całorocznego poſtępku odprawiać będą.

3tio Dnie examinów od Rektora w ſzkołach *wydziałowych*, od Prorektora w *podwydziałowych*, za znieſieniem ſię z Prefektem i Profeſsorami, wyznaczone być maią: w którym wyznaczeniu baczność mieć należy, aby zwyczayny bieg nauk iak naymniey przerwy ponoſił.

4to. Examinatorami będą Prefekt, a co trzeci mieſiąc i Rektor: Prorektor w ſzkołach *podwydziałowych* i Profeſsor tey nauki, z ktorey ma być examinowany uczeń. Naywięcey pytań zadawać będzie ſam nauczyciel, a Rektor lub Prorektor i Prefekt uważać odpowiedzi, i ſpoſób ich dawania. Mianowicie Prefekta powinnością będzie wybierać, i rozrządzać materye i pytania, na ktore Profeſsor odpowiedzi wyciągać ma, a oraz mieć na to baczność, aby ſię examen nie z pamięci tylko odprawiał. Na examinach nikt więcey przytomnym być nie powinien, chybaby był kto proſzony.

5to. Zadawaniem pytań ſtawaiącemu na examen, i ſądzeniem o iego poſtępku kierować ma roſtropność i zupełna wiadomość ſpoſobu, ktorym nauka dawana i prowadzona była.

6to Kto ma przezorność, kto zna, iako nie zawsze śmiałość i łatwość w tłumaczeniu ſię złączona ieſt ze zdatnością umyſłu i wiadomością rzeczy, ten baczność mieć będzie, aby z prędkością o examinowanego poſtępku, lub o opuſzczeniu ſię nie ſądził, a w opieſzałym lub trudnym odpowiadaniu lękliwość młodym zwyczayną od nieumieiętności rozeznawał.

7mo Kompozycye i inne ćwiczenia ſzkólne, (ktore iako ſię w Rozdz. XV. *Klaſsy i Nauki* w Art. 6. rzekło:) nauczyciele zachowywać powinni, na examinach pokazane będą, dla pewnieyſzego o uczących ſię ſądzenia.

8vo. Prefekt, Prorektor po każdym examinie zapiſzą zdanie ſwoie o examinowanym, co i nauczyciel wykona, ſtoſownie do czynienia raportów półrocznych do Kommiſsyi o uczniach. Zdania zaś te zapiſywać będą iednym z takowych wyrazów: *poſtępku miernego, nadmiernego, małego, żadnego.*

9no Przed ogólnym na końcu roku ſzkolnego popiſem, Rektor, Prorektor odbierze od każdego nauczyciela raporta o poſtępku uczniów, i znoſić ie będzie z okazanym tychże poſtępkiem na examinie z całorocznego nauk biegu, roſtropnie to czyniąc, a nie porywczo z kilku oſobnych odpowiedzi o całym pożytku ſądząc.

10mo. Po ogólnym z całego roku examinie naftąpi popis publiczny tych tylko uczniów, ktorzy znaczniey fię nad innych w iakieykolwiek nauce z pożytkiem okazali.

11mo. Na ten koniec wyznaczy Prorektor lub Prefekt, znioſſzy fię z Profefsorem nauki, w ktòrey biegleyfzym ieft uczeń, materyą pifania nakfztałt dyfsertacyi. Tę robotę fwoią na publicznym popifie tenże uczeń czytać będzie. Ktòry fię nie w iedney tylko nauce z poftępkiem znacznym pokazał, i nie w iednym rodzaiu rzeczony popis podeymie uczynić, wolność w tey rzeczy dana mu będzie: lepsze nawet takiego ucznia w ciągu roku pifane ćwiczenia ku zaleceniu iego czytane być mogą.

12mo Czas popisòw każdey klafsie Rektor lub Prorektor, za znieſieniem fię z nauczycielami, wyznaczy. Popisy w wyżfzych klafsach, podług podziału nauczycielow na lekcye, a nie podług podziału uczniow na klafsy, odprawione być maią.

13tio Na publiczne popisy Rektor, Prorektor przez fiebie lub przez innych, podług okoliczności, fpraszać będzie znaczníeyfzych gości duchownego i świeckiego ftanu, nie broniąc przyftępu nikomu przyftoynemu. Ofoby zgròmadzenia fzkolnego przytomnemi być na popifach powinny.

14to Jakie maią być nadgrody tak zwyczayne iako nadzwyczayne uczniom dawane, wyznacza fię w Roz. XXIV. *Sąd, Kary Nadgrody.*

ROZDZIAŁ XVIII

UCZNIOWIE.

1mo. Jako każdy z młodzi tym umyſłem do fzkoły przychodzić powinien, żeby oświecenia rozumu i dobrych obyczaiów, na czym zależy edukacya, ku dalfzemu oyczyzny i fwemu dobru nabył, tak z fzczerey fwoiey chęci i ochoty, a nie z dozoru i przymufu przykładać fię ma do wfzyftkich powinności, ieżeli prawdziwy i trwały pożytek otrzymać żąda. Często zatym fam z fobą rozmyślać będzie: iak miła rzecz ieft coraz wiecey umieć, czego fię nie wiedziało poznawać; Rodzicom, krewnym i nauczycielom pociechę, fpòłrówiennikom przez dobry przykład zachęcenie, fobie chwałę przynofić; fpofobić fię do przyfzłych ufług w oyczyznie, i własnego fwego fzczęścia: iak przeciwnie żałośna i niefumienna, ftarań i kofztów Rzeczypofpolitey i rodzicielſkich, trudów i trofkliwości pracuiących około edukacyi zawod czynić, czas nayzdatnieyfzy do nabycia wfzelkiego dobra marnie tracić, fiebie na pośmiech i pogardę, a nayczęściey na nędzę i niedoftatek w dalfzym biegu życia wydawać. Te uwagi ożywiać ochotę iego, iakożkolwiek w ćwiczeniach pracę osładzać i fzlachetny cel edukacyi wyftawiać mu będą. Powinien na fiebie poglądać, iako na młodego obywatela, który fię fpofobi, i do tego dąży, aby fię ftał obywatelem doyrzałym.

2do. Każdy uczeń, przychodząc do fzkoł, wpifze fię u Prefekta w regeftr, czyli kfięgę zapifów, podaiąc imie, przezwifko, oyczyznę, fuftentacyą, lata wieku. Jeżeli z infzych fię fzkòł przenofi, pokaże świadectwo od Prefekta tego mieyfca, z którego przychodzi, lub w niedoftatku świadectwa, lift Wizytatora ułatwiaiący mu przyięcie do fzkòł, z zaleceniem Prefektowi fzczegòlnieyfzego dozoru nad tymże uczniem, podług okoliczności, w których fię mogł znaydować.

3tio. Podległym być powinien co do rządu Rektorowi, Prefektowi i Profefsorom; dyrektorowi zaś co do obchodzenia fię w domu i w innych mieyfcach, gdzie pod dozorem iego zoftawać będzie. Pofłufzeńftwo to rozciągać fię ma do tego wfzyftkiego, co podług przepifu, władza każdey z tych zwierzchności obeymuie.

4to. Kiedy uczniowie od niżfzey władzy za pokrzywdzonych fię mieć będą, udadzą fię do wyżfzey, iako to od dyrektorów i Profefsorów do Prefekta, i naftępnie Rektora, a w przypadku odmówioney tam fprawiedliwości, obżałowanie fwoie do Wizytatora zanieść mogą. Gdyby zaś bez przyczyny, z krnąbrności tylko takie wytaczanie fkarg fwoich czynili, publicznym i furowym karom podpadną, podług Roz. XXIV *Sąd, Kary, Nadgrody.*

5to.

5to. Przyzwoitą każdemu mieyscu przystoyność zachowaią, mianowicie w kościele i w szkole podczas lekcyi milczenie i skromność.

6to. Ku starszym z uszanowaniem, ku rówiennikom z przyiacielską do wzaiemnych posług i pomocy ochotą, z grzecznością, ku wszystkim z ludzkością obchodzić się będą. Doświadczenie uczy, iż zabrane w szkołach przyiaźnie naytrwalsze i naypożytecznieysze bywaią.

7mo. Ziednaią sobie uczniowie wzaiemną między sobą miłość i szacunek, kiedy ani w słowach, ani w porusżeniach żadney ku drugim wzgardy nie będą okazywać, kiedy nie tylko nie będą odmawiać żądaniom drugich, mogąc im zadosyć uczynić, ale owszem czuwać na okazye wyświadczenia uczynności; kiedy maiętnieysi uboższym pomoc dawać będą, oszczędzaiąc ich wstydu, nie wyciągaiąc od nich żadnych obowiązków, nie chełpiąc się z swoich dobrodzieystw, gdyż okazanie wdzięczności od tamtych zawisło; kiedy chorych wspomagać i nawiedzać będą, to iednak nawiedzenie nie inaczey czyniąc, tylko za wiedzą i rozrządzeniem Prefekta lub Profesora dla należytey ostrożności; kiedy starać się będą o pogodzenie i poiednanie kłócących się, sami nigdy przeciw prawdzie i sprawiedliwości nie wykraczaiąc; kiedy czasem unioślszy się ieden przeciw drugiemu żywością, wnet postrzegać się i wzaiemnie sobie przebaczać będą.

8vo. Maiąc w dalszym wieku swemi lub cudzemi potrzebami zawiadywać, za istotną część edukacyi swoiey poczytaią, starać się znać cenę rzeczy, sposób iakim się robi, zkąd się dostaią (w czym od nauczycielów i dyrektorów kierowani będą) oraz mieć dozór rzeczy swoich, oszczędnie ie szanować, regestr onych trzymać.

9no. Zabiorą wczesny wstręt miękkości, ospalstwa, delikatnego z sobą obchodzenia się, niewieściey lękliwości, iako rzeczy równie zdrowiu i dobremu ludzi mniemaniu szkodzących; a przeciwnym sposobem zdrowie i siły męzkim ćwiczeniem, pracą, wytrzymywaniem niewygód, na dalszy bieg życia swego hartować i umacniać będą.

10mo. Powinni też być przekonani, iż do zdrowia wiele bardzo pomaga, i do przystoynego z ludźmi obcowania koniecznie potrzebne iest ochędostwo; a zatym ie iak naypilniey około siebie i około rzeczy swoich zachowaią.

11mo. Ucząc się wyznaczonych sobie lekcyi, czytaiąc książki, nie rozumiawszy tego, około czego się zabawiaią, nigdy daley nie postąpią, ale zaraz przez pytanie nauczycielów i dyrektorów postaraią się zrozumieć. Nic na pamięć mówić nie będą, czegoby dobrze na rozum nie umieli. Przyuczać się wcześnie do uważania i zastanawiania się maią myślą nad każdą rzeczą, gdyż tym sposobem naygruntowniey i naykróciey doyść mogą do zamierzonego obiaśnienia rozumu.

12mo. W emulacyi ze spółuczniami o mieysca w szkole, o inne zaszczyty i nadgrody, przy nayżywszey chęci popisywania się nad innych, w niczym bynaymniey, nienawiści, chęci upokarzania drugiego lub pogardy nie okażą.

13tio. Uczniowie obowiązani są dawać wiadomość Prefektowi o zapadnieniu w chorobę dyrektorów swoich.

14to. Ci, którzy od nauczycielów *Dekuryonami* wyznaczeni będą, wyciągaiąc od spółuczniów swoich sprawy z lekcyi, oddania pism i ćwiczeń szkolnych, z iak naywiększą grzecznością względem nich obchodzić się powinni, a nauczycielowi winne doniesienie czynić. Równie, iak nayściśleyszą sprawiedliwość i rzetelność zachowaią w postrzeganiu i notowaniu tych rzeczy, które im od Prefekta lub nauczyciela zlecone będą.

15to. Nie wolno będzie wyieżdżać na żadne święta, maiąc dwa miesiące pozwolone na wakacye; na te zaś pierwey rozieżdżać się nie powinni, tylko w czasach przepisanych pod Rozdziałem XXI. *Czas wolny od nauk*, pod karami wyznaczonemi w Roz. XXIV. *Sąd*, *Kary*, *Nadgrody*.

16to. Którzy, nie wpisani w regestr uczniów ciągle chodzących do klass, przychodzić będą na niektóre tylko podług upodobania lekcye, zarówno ze wszystkiemi do przykładnego obcowania, spokoyności, uszanowania przełożonych, obowiązanemi się znać powinni.

ROZDZIAŁ XIX

UCZNIOWIE FUNDUSZOWI.

1mo. Zakłada ſobie Kommiſſya za cel pieczołowitości ſwoiey między innemi ſtaraniami, aby po kraiu pewna liczba młodzi ubogiey Szlachty poſpolitym funduſzu koſztem utrzymywana przyzwoitą odbierała edukacyą. Spodziewa ſię, iż ta obywatelſka przyſługa miłe od Narodu przyięcie zyſka; iż ſię ſpółobywatele powagą, zachęceniem i innemi ſpoſobami, które im miłość oyczyzny natchnie, przykładać do pomnożenia liczby takowych konwiktorow zechcą.

2do. Względem takowych uczniów funduſzowych nie ieſt myśl Kommiſſyi zakładać ſpólne mieſzkanie i pożycie młodzieży wziętey na edukacyą, iako pod imieniem konwiktów lub *penſyi* zwyczaynie bywać zwykło; ale utrzymuiąc tę młodzież w równości z innemi publicznych ſzkół uczniami, podzieliwſzy ie na pewną liczbę, opatrywać mieſzkaniem, żywnością, odzieżą, dyrektorami, kſiążkami &c. przez bieg nauk przepiſanych w tych ſzkołach, przy których taż młódź zoſtawać będzie.

3tio. Rektor lub Prorektor względem tych uczniów, którzy na funduſz edukacyiny podawani i zaleceni mu będą, wiadomość o rodzie ich ſzlacheckim i ubogiey fortunie, ile będzie mogł, zabierze, świadectw od paſterzów duchownych zaciągnie, i Kommiſſyi regeſtr tey młodzi z donieſieniem o zalecaiących i o świadectwach przeſzle. Uczniowie funduſzowi między dziewiątym ſkończonym a dwonaſtym rokiem wieku na początkową edukacyą przyimowani będą. W przyięciu mieć oraz baczność należy, aby od niedołężności tak umyſłu iako ciała, któreby ich nieſpoſobnemi do nauk czyniły, wolnemi byli. Wybor w donoſzeniu Kommiſſyi zaleconych uczniów na funduſz ubogiey Szlachty przy ſzkołach porucza ſię Wizytatorowi, iako oſobiście przytomnemu na mieyſcu i mogącemu naydoſkonaley przeświadczyć ſię o ſtanie i przymiotach ucznia funduſzowego.

4to. Gdy uczeń który na funduſz przyięty zoſtanie, Rektor lub Prorektor przyiąwſzy go, opowie obowiązki takowego funduſzu, i poda mu oſobną kſięgę, w którą zapiſze ſwoie imie i czas przyięcia ſwego.

5to. Powinności ucznia funduſzowego, prócz ſpólnych wſzyſtkiey młodzieży ſzkolney przepiſanych, te będą: *1mo.* Szczególnieyſzym ſpoſobem Rektorowi lub Prorektorowi podległość i ſynowſką ufność zachować, do którego ſię w ſwoich potrzebach udawać będzie; *2do.* Za nayściśleyſzy mieć ſumnienia obowiązek koſztom i ſtaraniom publicznym przez pilność w naukach, przez dobre obyczaie dokładnie odpowiadać, nie zaymuiąc mieyſca innym, z którychby oyczyzna więkſzą korzyść odnoſiła *3tio.* Pewny oraz być powinien, że gdyby koſzt i ſtarania około niego ſtawały ſię daremne, wtedy od funduſzu oddalonym będzie. *4to.* W ſpólnym z innemi funduſzowemi uczniami pożyciu zgodę i ſpokoyność utrzymywać, poſługi około porządku i ochędoſtwo wzaiemnie czynić, bynaymniey onych przez pamięć na ſtan ſwóy ubogi za poniżenie nie poczytuiąc. Równie z ochotą poſługi publiczne około ochędóſtwa i innych rzeczy, tak w ſzkołach iako w kościele, podług umiarkowania, z oſzczędzeniem czaſu na nauki, i względnością na dobre ich urodzenie od Prefekta, podeymować; *5to.* Szczególniey mieć ſtaranie około rzeczy ſwoich, z oſzczędnością zachowuiąc ie w całości i ochędoſtwie, regeſtra onych trzymaiąc. *6to.* Przy wyiściu z edukacyi funduſzowey znowu zapiſze lata, przez które ią odebrał, wiek w którym ią kończy, i przyrzeczenie, iako odwdzięczaiąc za publiczne na ſiebie nakłady, gdy w ſpoſobności poſtawiony będzie, do podobnego ſię funduſzu, choć doczeſnego, na edukacyą iednego ubogiego Szlachcica przyłoży. Co właſnym imieniem podpiſze, a podpis iego dwóch świadków podpiſami ſtwierdzony być ma.

6to. Rektor, lub Prefekt w ſzkołach *wydziałowych*, Prorektor lub naypierwſzy w uczeniu w ſzkołach *podwydziałowych* naybliżſzy dozór nad uczniami funduſzowemi mieć będą. Do nich należy opatrywać dyrektorów, ſtancye i ſtół naymować, odzież ſprawować, i w innych potrzebach, a mianowicie w chorobie ſzczególną mieć pieczołowitość: częſto w domach ich nawiedzać,

upatruiąc co się zdrowia, wygody, pilności około nich i dyrektorów tycze, od dyrektorów co tydzień odbierać uwiadomienia wrzeczonych punktach, a co miesiąc przeglądać regestra szat i sprzętów każdego. Raporta o nich od Rektora lub Prorektora do Szkoły Główney przesyłane, procz spolnych wszystkim uczniom punktów, zawierać będą doniesienie, że iest uczniem fundufzowym, i od którego czasu na fundusz przyięty. Jeżeliby który z fundufzowych, po kilko krotnym napomnieniu i ukaraniu, nieposobnym lub niepoprawnym co do nauki i obyczaiow pokazał się, Rektor lub Prorektor, uwiadomiwszy rodziców, lub tych, którzy go oddali, doniesie o wszystkim Kommissyi; a gdy od niey takowy rozkaz zaydzie, odeszle niepoprawnego do rodziców lub nim się opiekuiących. Liczbę, w którey umieszczeni być maią uczniowie w iedney stancyi, miarkować przełożeni będą obszernością i wygodą mieszkania, nigdy ani więcey nad sześciu, ani mniey nad czterech w iedney gospodzie nie stawiąc. Ciż przełożeni osobne wydatków na taką młodzież regestra trzymać powinni, Wizytatorom one pokazywać, i do kassy ogólney przesyłać.

7mo. Któryby się z obywatelów do takowego na edukacyą ubogiey szlachty funduszu przyłożył, Rektor lub Prorektor Kommissyą o tym uwiadomi, i list do niego z oświadczeniem publiczney wdzięczności wyiedna, rzecz do wiadomości powszechney drogą gazet poda, pamięć dobrze czyniącego szkołom dla wdzięczności i pobożności uczniów zapisze, a oraz przy akcie otwarcia szkół ogłoszenie zaleci.

ROZDZIAŁ XX

DYREKTOROWIE.

Wątpić nie można, że przy bublicżney edukacyi wiele na dyrektorach, domowych dzieci dozorcach zależy. Zamierzenie i cel usługi ich tenże sam iest, który i wszystkich innych do edukacyi powołanych: wprawiać młódź sobie poruczoną w dobre obyczaie, oświecać przez naukę, mieć o niey staranie co do zdrowia i innych potrzeb. Te są powinności dyrektorów, którzy lubo nie pierwsze, naybliższe iednak w edukowaniu uczniów do szkół oddanych uczestnictwo maią. Cokolwiek się w obowiązkach edukacyi moralney, w instrukcyi, edukacyi fizyczney zawiera, idąc dyrektorowie za przepisami dla nich podanemi wykonywać maią.

1. Edukacya moralna, to iest przysposobienie młodego, aby się stał cnotliwym i pożytecznym dla społeczności, wiecey na wprawie i rzeczywistym prowadzeniu ku dobrym obyczaiom zależy, niż na upominaniach, przestrogach i namowach moralnych. Tę prawdę znać i przenikać domowi dozorcy młodzieży obywatelskiey powinni, i nią się w postępowaniu z dziećmi rządzić maią, stosuiąc się do przepisów nauczycielowi moralney nauki podanych, a mianowicie wykonywaiąc nastepuiące prawidła. *1mo.* Przekonani o tym, iż dzieci naywięcey przykładem, bądź w dobrym, bądź w złym powoduią się, zwyczaynie tak mówią i tak czynią, iak słyszą mówiących i widzą czyniących starszych: za nayistotnieyszy sumnienia obowiązek poczytywać dyrektorowie będą, naymnieyszego nigdy słowem lub uczynkiem zgorszenia im niedawać, owszem przykładem i rozmowami swemi do pobożności ku Bogu, do miłości rodziców i krewnych, do uszanowania zwierzchności, do zamiłowania prawdy i rzetelności, do sprawiedliwości, dobroczynności, obyczaynego z każdym obcowania, do zachowania ponktualności co do czasu wyznaczonego, prowadzić. *2do.* Na wszystkie okoliczności czuwać i sami takowe rostropnie nastręczać będą, w którychby dzieci pomienione cnoty i powinności wykonywali, przez innych wykonane pochwalali, a ganili przestąpione; przeciwnym zaś sposobem odwodzić zawczasu i oddalać od uczniów swoich maią okazye i łatwości złych uczynków i nałogów. Przeto oko pilne mieć będą, z iakiemi rówiennikami ucznie ich przestaią, w iakie i ze starszemi znaiomości w chodzą; a znosząc się z rodzicami i Prefektem, baczni być powinni około dobierania służących. *3tio.* Napominania i przestrogi nie fukliwym i grubiańskim sposobem, ale łagodnym a do przekonania mocnym podawać na rozum powinni; nigdy słów zelżywych nie używać, nigdy się zapalczywo-

ścią nie unoſić. Przeciwny poſtępowania ſpoſob gorſzy nie poprawia, rozjątrza i gniewa młodego, a i naylepſzym nawet radom moc ſkutkowania odeymuie; w dozorcy zaś okazuie mniey dobre wychowanie i nieobyczayność. *4to.* Naywięcey wpaiać w dzieci należy uczciwość i miłość honoru, chęć nie zaſłużenia nigdy na naganę, i wſzelkiey nieprzyzwoitości wſtyd z własnego rozumu i przekonania. Będzie ſię także wyſtrzegał zawſtydzać przy drugich ucznia ſwego; ale gdy co nieprzyzwoitego wymówi lub uczyni, da mu poſtrzedz przez znak iaki twarzą lub geſtem, a potym nieprzyzwoitość wytknie, i oświadczy, że go zawſtydzać niechciał, aby iawnym poniżeniem nie przytłumił ſzlachetności umyſłu, a w zaniedbanie dobrey ſławy i w podłość nie wprawił. Przyzwoicie zaś z roząſdkiem dobre ucznia sprawienie ſię pochwalaiąc, miłość czci i chęć zaſługowania na nią ożywi i zagrzeie. *5to.* Roſtropny dyrektor będzie dawał poczuwać młodemu w ſkutkach wynikaiących z przeſtępſtwa, iak one iemu ſamemu ſzkodliwe ieſt, tak n. p. poſtrzeżonemu w kłamſtwie, a obiecuiącemu dla otrzymania rozrywki lub inney korzyści większą ochotę w naukach, poprawę w błędach, mówić będzie: „ mamże wierzyć obietnicom i ſłowom twoim, kiedyś ſię tyle razy „ domyślił mnie oſzukać ? zarób ſobie wprzód na wiarę, a przyrzeczeniom „ twoim wierzyć będę. Jakoś ſam chciał, tak z tobą ludzie poſtępować „ muſzą: kłamſtwa twoie przywiodły mnie do nieufności, a do większey i „ przykrey dla ciebie oſtrożności. Widziſz tedy, że krzywdę innym czy„ niąc, ſam ią na ſobie ponoſić muſiſz. „ podobnie mówiąc o innych wadach. Przeciwnym ſpoſobem ſtarać ſię będą, aby uczniowie doznawali miłych dla ſiebie ſkutków z dobrych obyczaiów i uczynków. *6to.* Gdy iakie między uczniami zaydą kłótnie, ieżeli ſię ſami nie pogodzą, w co ich wprawiać potrzeba, zabiegaiąc ſwarom i plotkom; tedy dyrektor, dawſzy czas oſtygnieniu żwawości dziecinney, wniydzie ſpokoynie w poznanie rzeczy, a nayściśleyſzą zachowuiąc ſprawiedliwość, winę lub niewinność przyznawać będzie, winnego upomni. *7mo.* Kiedy uczeń zaſłuży na karę, opowie mu naprzód winę, przełoży iey ſkutki, zawſtydzi, nigdy w zapalczywości karać nie będzie. Ukaranie na ciele i uięcie pokarmu, za dołożeniem ſię tylko Prefekta, zadawać może. *8vo.* Do tegoż ſamego celu edukacyi moralney ſłuży, wprawiać dzieci w dozór rzeczy ſwoich, ſzat, ſprzętow, kſiążek i tym podobnych, aby wiedzieli ich ſzacunek, umieli ie ſzanować, i gdy przez właſną ich winę co potrzebnego utracą lub zepſuią, poczuli niedoſtatek i potrzebę aż do przykrości; prowadzić ich na mieyſca robót rolniczych, ogrodniczych, różnych rękodzieł, do kramow, na targowiſka, aby poznawali wiele pracy i roboty koſztuią ludzi, z przyrodzenia im równych, rzeczy potrzebne i wygodne dla nich; aby znali cenę i ſzacunek onych, aby ſię uczyli, iak iedni ludzie drugim potrzebni ſą, iako wſzelkie ſtany i kondycye ſzanować należy, i że ſama praca warta ieſt zarobku i pożytków. Do czego wſzyſtkiego wieść młodych powinny rozſądne w takowych okolicznościach uwagi dyrektora. *9no.* Dla zaprawienia dzieci do uczynków miłoſiernych, prowadzić ie czaſem dyrektor będzie (ale zawſze przez wzgląd potrzebney oſtrożności i za wiedzą Prefekta) do ſzpitalów ubogich i chorych, do choruiących ſpółuczniów, daiąc im okazyą świadczenia pociechy, poſługi, i podług ſpoſobności ratunku i opatrzenia. Dla przyzwoitey zaś obyczayności wprawiać dzieci będą, wolnych od nauki czaſów, w nawiedziny krewnych, znaiomych, przyiacioł, maiąc zawſze wzgląd by nie było żadnego niebeśpieczeńſtwa zgorſzenia i złey społeczności. *10mo.* Ażeby ſię dyrekterowie do takowey uczniów edukacyi zdolnemi ſtawali, nieuchybny maią obowiązek nabierać wiadomości potrzebnych i ſpoſobów edukowania, rozmyślaiąc częſto o tym, naradzaiąc ſię i znoſząc z nauczycielami i Prefektem, czytaiąc kſiążki w tey materyi za poradą tychże. *11mo.* Skoro odbiorą w dozór ſwóy poruczone od zwierzchności uczniе, ſtarać ſię nayuſilniey będą poznać każdego z nich ſkłonności, przymioty, ſpoſobność przyrodzoną; aby z większą ſpewnością i pożytkiem rządzić ſię w ſwoim z niemi poſtępowaniu mogli. *12mo* Straż nieodſtępna dzieci iſtotną ieſt dyrektora powinnością. Odchodzić z domu nie będzie, chyba z konieczney potrzeby, i to bardzo rzadko, naznaczywſzy uczniom albo robotę, albo rozrywkę iaką, ſtoſuiąc ſię do ogólnego rozłożenia czaſu. Odprawadzać ich do ſzkoły, do kościoła, na przechadzki,

i tam

i tam być z niemi powinien; tych zaś uczniów, którzy przyłączeni tylko do innych, nie w iednymże z nim domu mieſzkaią, nawiedzać czaſami będzie. 13tio. Do otrzymania ſkutku ſtarań ſwóich około dobrego wychowania uczniów, dyrektor ziednać ſobie u nich ſzacunek, powagę i miłość powinien. Szacować go będą, kiedy w nim poczciwość, rzetelność, roſtropność i rozum uznaią; kiedy poſtrzegą, iż ſobie u ſtarſzych, u ludzi zacnych na ſzacunek zarobił: a uważanie w tey mierze dzieci, byſtrzeyſze i pewnieyſze nad mniemanie bywa. Utrzyma powagę, kiedy wſzyſtkie iego kroki, wſzyſtkie mowy okazywać będą, iż ieſt od podłości, pochlebſtwa, dumy, porywczości, nieporządney chęci zyſku, od śmieſznego przywłaſzczania ſobie, co mu nie należy, i podóbnych przywar daleki; kiedy ſtałym ſię pokaże zawſze i w pełnieniu obowiązków ſwoich, i w wyciąganiu powinności od uczniów, nieodmieniaiąc raz uczynionych uſtaw przez żadną ſłabość lub poboczne względy, chybaby z ſprawiedliwych bardzo przyczyn. Uymie ſobie miłość uczniów nie w ſłowach tylko, ale rzeczywiſtym okazywaniem przywiązania ku nim, troſkliwości o ich dobro, przyiacielſkiego ſerca, pocieſzaiąc w przykrościach, daiąc rady, opatruiąc i ſłużąc w chorobie, iako zaſtępuiący mieyſce rodziców względem oddalonych od domu i niby oſierociałych dzieci.

II. Drugi dyrektorów obowiązek ieſt inſtrukcyá, to ieſt ćwiczenie młodzi w naukach i oświecenie ich rozumu. Do oſiągnienia tego celu takowe ſię im śrzodki przepiſuią. 1mo. Powinni iako naypilniey powtarzać z dziećmi lekcye ſzkolne, i nigdy tego powtarzania po każdey ſzkole nieopuſzczą. Ta naypierwſza będzie, gdy uczniowie ze ſzkoł powrócą i trochę odpoczną, zabawa z niemi; toż dopiero inne roboty lub rozrywka naſtąpi, podług ogólnego rozporządzenia czaſu, iakie Prefekt z dyrektorami uczyni. To powtarzanie lekcyi równie czynić maią z uczniami przyłączonemi, którzy tylko do nich dochodzą. 2do. W takim lekcyi powtarzaniu, trzymaiąc ſię ſpoſobu uczenia przepiſanego, maią z uczniami poſtępować na rozum i pojęcie, wybadywania przyzwoite i zręczne czynić o tym wſzyſtkim, co ſłyſzeli w ſzkole, co czytali, czego ſię uczyli, wprawuiąc ich, aby iednę naukę, iedną prawdę z różnych ſtron widzieć i poznawać potrafili. Też ſame materye ſpoſobem poufałey rozmowy częſto a przyzwoicie przytaczać będą. 3tio. Nie tylko od nauk odſtręczać nagleniem, fukaniem i obciążaniem nie powinni, ale ſmak onych, ochotę i upodobanie w dzieciach wzbudzać będą pochwaleniem pilnieyſzych, zaleceniem ich przed rodzicami i przełożonemi, pozwalaniem więcey rozrywek, okazywaniem pożyteczności każdey nauki, przekładaniem, iak piękna i pełna korzyści na całe życie rzecz ieſt poznawać prawdę, nabywać wiadomości i rozum zaoſtrzać: pomoże do tego wiele dyrektorow przykład w pilności około nauk, w ochocie czytania i zadość czynienia powinnościom ſzkolnym. 4to. Lubo nie powinni dozwalać dyrektorowie, aby ſię dzieci im poruczone w naukach opuſzczały, mieć iednak baczność na to należy, aby nie przytłumiać żywości przyrodzoney wiekowi, aby nie od wſzyſtkich równy ſobie poſtępek we wſzyſtkich naukach obiecywać, ale uważać, który z nich do iakiey większą zdatność i ochotę pokazuie, miarkuiąc roſtropnie rzetelność w tey mierze z ſtrony uczniów, i leniſtwu zupełnie zagradzaiąc. 5to. Zeby ſie dyrektorowie zdolnemi ſtali do takowego dzieci w naukach ćwiczenia, ſami ſię uczyć i oświecać powinni: przeto kſiążki ſzkolne i inne do nauk i ſpoſobu uczenia ſłużące czytać i rozważać, rady Prefekta i nauczycielów, i rozwiązania wątpliwości ſwoich z poufałością zaſięgać maią. 6to. Mieć także dyrektorom należy iak naypilnieyſzą baczność na kſztałcenie charakteru w piſaniu; gdyż doświadczenie uczy, iako dobroć charakteru i do wygodnego czytania potrzebna ieſt, i do wſtępu w różne zyſkowne poſługi i urzędy wielce pomocna. Starać ſię także będą, aby wſzyſcy uczniowie pióra temporować umieli.

III. Co ſię tycze edukacyi fizyczney, ſtoſować ſię dyrektorowie będą do przepiſów i rad podanych w Roz: XXV. *Edukacya fizyczna.* Mianowicie ſzczególne ſtaranie mieć będą około zdrowia dzieci ſobie powierzonych, daiąc baczność na ich pokarm, wſtrzemięźliwość, wygody i ochędóſtwo. Przy zachowaniu należytey oſzczędności nigdy niepowinni dopuſzczać, aby dzieciom potrzeb ich brakowało, aby żywności zepſute i niezdrowe były, aby w o-

dzieniu chociaż miernym okazywać ſię miało ſląpſtwo i zaniedbanie. Dopilnuią, aby uczniowie ſami bieliznę, łóżko, ſzaty w całości i ochędóſtwie trzymali, i nic około ſiebie, co do ochędóſtwa należy, nieopuſzczali. Codziennie izby przewietrzać każą. Poſtępować będą roſtropnie, w pomiarkowaniu, aby nie ſzkodząc zdrowiu, i nie czyniąc gwałtu wiekowi, wprawiali uczniow zawczaſu w życie męſkie, trwałość na niewygody, wſtręt i wſtyd miękkości i delikatności niewieściey, w ćwiczenia hartuiące ſiły; przeſtrzegać będą, żeby dzieci zagrzawſzy ſię z nagłością nie piły. W przypadku zaſłabienia którego z uczniow, donieść zaraz powinien dyrektor Prefektowi, i podług rady od niego daney obchodzić ſię z chorym.

IV. Ma ieſzcze dyrektor obowiązki względem przełożonych ſzkolnych, nauczycielów, i rodzicow uczniów ſwoich.

Prefektowi podlegli będą dyrektorowie we wſzyſtkich ſzkolnych i dyrektorſkich powinnościach. Bez niego, ani podeymować ſię domowego uczniów dozoru, ani odſtępować onego nie mogą; z nim ſię znoſić, iego rady zaſiągać, iego ułożeń, co do wewnętrznego w domu rządu, ſłuchać powinni. Co mieſiąc oddawać mu będą ſprawę na piśmie, wyrażaiąc imiona klaſsy, poſtępek w naukach, ſprawowanie ſię co do obyczaiów, ſtan zdrowia uczniów ſwoich. W przypadku pokrzywdzenia od Prefekta, może ſię dyrektor udać do Rektora. Gdyby tam ſprawiedliwość umknięta była, wytoczy obżałowanie ſwoie przed Wizytatora, u którego inaczey względów nie znaydą dyrektorowie, tylko przez dokładne pełnienie obowiązków ſwoich, i przez uznaną zwierzchności podległość.

Ku nauczycielom publicznym wſzelkie uſzanowanie zachowaią, uprzedzać ich winnym uſzanowaniem, w ſpoſobie uczenia do nich ſię ſtoſować, i z niemi pouf-le naradzać ſię będą. Niech ſobie poczytaią za rzecz niegodną cnoty i roſtropności, za rzecz nawet ſzkodliwą powadze ſwoiey, naganiać przed uczniami, poniżać nauczycielów, kłócić ſię z niemi, a dopieroż zniewagę iaką wyrządzać. W przypadłey zaś różnicy zdania, którą za ſłuſzną ſądzić będą, powinni ſię albo z ſamemi nauczycielami rozmówić, albo do Prefekta udać, bez żadnego iednak rozruchu i zamieszania.

Maiąc do czynienia z rodzicami, ze wſzelką ludzkością i grzecznością obchodzić ſię względem nich będą, okazuiąc uſilną gorliwość o dobro ich dzieci; często ſię z niemi znoſić względem potrzeb i wydatkow, iak nayſumienniey ſobie poſtępować, wcześniey ich oſtrzegaiąc. Kiedy z iakiey przyczyny odſtać od dozoru ſobie poruczonego zechcą, oświadczą to z należytą przyſtoynością, a chronić ſię będą zaciągać przez iakie grubiańſtwo i nieprzyſtoyne poſtępowanie nieprzyiaźń i podobneż z ſobą obchodzenie ſię rodziców lub krewnych uczniów ſwoich.

V. Nadgrody i kary, które ſię do dyrektorów ściągaią, uſtanowione ſą w Roz. XXIV. *Sąd, Kary, Nadgrody.*

VI. Dyrektorowie, ile ſą publicznych ſzkoł uczniami, te wſzyſtkie powinności maią, które w przepiſach dla uczniów podane ſą; ci nawet, którzyby po zakończeniu ſiedmioletniego nauk biegu, za zdaniem zwierzchności ſzkolney, od chodzenia na niektóre lekcye uwolnieni byli.

ROZDZIAŁ XXI.

CZAS WOLNY OD NAUK, SZKOŁ OTWARCIE

Przerwa i pofolgowanie w naukach nietylko ożywieniem ieſt ochoty do większego w nich zaſmakowania, ale też iſtotną edukacyi częścią: ile do wzmocnienia ſił ciała ſłużąc, ſpoſobność w młodym ſprawuie do wykonania powinności ſwoich, i do należytego przykładania ſię ku temu wſzyſtkiemu, co go oświeconym i do obowiązków ſpołeczności zdolnym czyni. Uwagi te dokładniey wyłuſzczone będą z przyzwoitemi radami w Roz. XXV. *Edukacya fizyczna* Tu względem zwykłych rekreacyi i wakacyi takowe ſię podaią przepiſy.

1mo. Dwa razy w tydzień, to ieſt we wtorek i we czwartek po obiedzie, rekreacye będą. Kiedy święto iakie w tygodniu przypadnie, ieden ſię dzień rekreacyi wytrąci.

2do. Każdego dnia rekreacyi dyrektorowie z uczniami wychodzić ná przechadzkę powinni, bez wymówki niepogody; chybaby Prefektowi inaczey ſię zdało: iak nayrzadziey iednak dyrektorów od tego uwalniać może.

3tio. Rozrywki, gry, ćwiczenia ſił, które na rekreacyach używane być maią, opiſzą ſię w Roz. XXV. *Edukacya Fizyczna*, a wybieranie onych ma być ſpólnie z dziećmi czynione. Naywięcey zaś zalecaią ſię takowe ćwiczenia, które, naśladuiąc żołnierſkie obroty, ku zręczności a ſzykowności ciała, i ku zaprawieniu mocy a tęgości duſzy, natchnieniu punktu honoru, na zawſze pomódz mogą.

4to. Prócz dni rekreacyinych codziennie powinien być czas iaki wyznaczony na rozrywkę dla dzieci lub w domach, lub w polu; około czego Prefekt z dyrektorami rozrządzenie czynić powinien.

5to. Wakacye dwómieſięczne będą. Zaczną ſię dwudzieſtego dziewiątego Lipca, a ſkończą ſię dwudzieſtego ósmego Września. Dla tego zaś na wſzyſtkie ogólnie ſzkoły przydłużſzy czas wakacyi naznaczony ieſt, aby wyieżdżaniu na święta raz na zawſze zagrodzić. Jako ſię w ſamey rzeczy to wyieżdżanie zakazuie pod karami w Roz. XXIV; *Sąd, Kary. Nadgrody*, w Art. 4. opiſanemi. Doświadczenie uczy, iż takowe w biegu nauk, choć krótkie a częſte przerwy, poſtępkowi w nich niezmiernie ſzkodzą, ciąg i osnowę lekcyi pſuią, koſzta rodziców i prace nauczycielów zawodzą, że z ſiedmioletniego rachowania ſzkolnego przeciągu, dwie części łożonego w ſamey rzeczy na uczenie ſię czaſu liczyć nie można.

6to. Przed świętami Bożego narodzenia ſzkoły w wigilią rano zakończą ſię, a dwudzieſtego ſiódmego Grudnia rozpoczną. Przed Wielkanocą zaś podług opiſu w Roz. X. *Nabożeńſtwo*, od Kwietniey niedzieli czas wolny od ſzkół zakończy ſię z poniedziałkiem świątecznym. W te atoli dnie wolne zabawiani być uczniowie w domach powinni, co godzina rano, i tyleż po obiedzie powtarzaniem lekcyi ſzkolnych, kſztałceniem charakteru, ryſunkiem &c. według własnego ich obrania.

7mo. W czaſie wakacyi nie można wątpić, że gorliwość rodziców o postępek w naukach dzieci ſwoich, i pilność dyrektorów około uczniów przykładem właſnym wſparta, podawać młodym będzie bez przymuſu i przykrości okazye, w którychby przypominali ſobie dawane w ciągu roku nauki, mówili w nich ze ſmakiem i potocznych rozmów ſpoſobem, niektórych zwłaſzcza, geometryi, fizyki, hiſtoryi naturalney okazywania i ćwiczenia czynili, znayduiąc obſite do tego materye na wſi, w goſpodarſkich robotach, w ogrodach, około wód, młynów, rowów, i tym podobnych dzieł natury i ręki.

8vo. Na końcu wakacyi wſzyſcy uczniowie iako i nauczyciele ſtawić ſię nieodwłocznie powinni do ſzkół ſwoich, pod karami wyznaczonemi w Roz. XXIV. *Sąd, Kary, Nadgrody.*

Otwarcie Szkół

Każdego roku dnia dwudzieſtego dziewiątego Września odprawić ſię ma otwarcie ſzkół w takowy ſpoſób. *1mo.* Rektor lub Prorektor ſproſi gości na tę uroczyſtość, i wſzyſtkie zgromadzenia oſoby obwieści. *2do.* Odprawi ſię mſza śpiewana z wezwaniem Ducha S. *3tio.* Na ſali publicznym odprawom ſzkolnym wyznaczoney, nauczyciel wymowy mieć będzie ſtoſowaną do okoliczności mowę, iednego roku łacińſkim, drugiego polſkim ięzykiem, którą pierwey Rektorowi i Prefektowi ukaże, *4to.* Naſtąpi czytanie uczniów do wyżſzych klaſs przenieſionych, a każdy z czytanych, z iedney ſtrony na drugą po przed gości przechodzić będzie: przy wymienianiu wyraźnie ſię doda, króry otrzymał nadgrodę nadzwyczayną, wymieniaiąc zaſługę i nadgrodę. *5to.* Nakoniec z przyzwoitą a krótką pochwałą przeczyta imiona tych obywatelów, którzy ſię do dobra edukacyi w ciągu przeſzłego roku przyłożyli, z wytknięciem ich dobrodzieyſtwa lub przyſługi: co z wiadomością Kommiſsyi czyniono być powinno. *6to.* To gdy ſię zakończy, Prefekt poodprowadza uczniów do klaſs ſwoich, i nauczycielom ich poruczy,

ROZDZIAŁ XXII

SZKOŁY PARAFIALNE

1mo. Szkółki po miasteczkach i wsiach, bądź bliskie kościołów Parafialnych,
bądź dalekie od nich, pod imieniem szkół parafialnych zawieraią się.
Jedne z nich, zwłaszcza w miasteczkach, mogą być większe, to iest więcey
nauk zamykaiące; innne, w których mniey nauk będzie, mnieyszemi na-
zwane.

2do. Oświecenie ludu około religii, około powinności stanu iego, około
robot i przemysłu w tymże stanie, celem iest takowych szkółek. Każdy chę-
tniey i dokładniey wykona obowiązki swoie, każdy lepiey odprawi robo-
tę i rzemiosło, kiedy, iako człowiek rozumny, prowadzony w nich będzie,
kiedy go nauczą, iako, i dla czego podległym mu być należy, iako, dla po-
spolitego i swoiego dobra, ma używać władz duszy i ciała, które od stwór-
cy odebrał.

3tio. Do Rektorów *wydziałowych* i Prorektorów należeć będzie dozór
i zawiadywanie szkół parafialnych, podług tego, iako się opisało w Roz. VIII.
Rektor wydziałowy Prorcktor. Rektorowie bliżsi uczynią między sobą określenie
okręgu, w którym zawieraiące się szkoły parafialne przyłączone być maią
do którego z ich wydziału, a potym z swemi Prorektorami umówią się, wzglę-
dem dozoru onychże.

4to. Nim książki elementarne wyidą, w większych szkołach dawana bę-
dzie nauka chrześciańska, nauka obyczaiów stosowna do wieku i kondycyi
uczniów, czytanie, pisanie, rachunki, początki rozmiaru z wiadomością miar,
wag, i monet; nauka ogrodnicza i rolnicza więcey przez ukazywanie sa-
mychże robót, niż przez mówienie i przepisy na pamięć; wiadomości za-
chowania zdrowia, leczenia bydląt, handlu wewnętrznego w tey okolicy i
sąsiedztwie, użycia tych rzeczy, które się częstokroć po wsiach i miaste-
czkach zaniedbuią a użytecznemi być mogą, iako to n. p. różnych roślin
przydatnych do farb, sierci bydląt, kor różnych drzew, starych chust, po-
piołów &c. W mnieyszych zaś szkołach, gdzie zwyczaynie sami wieśniacy
uczyć się maią, w mnieyszym określeniu nauki do okoliczności stosowane
będą. Trudna wprawdzie rzecz iest, aby, bez książek i przygotowania na
to, mogli się znaleść nauczyciele zdolni do prowadzenia tych nauk; z tym
wszystkim, ile możność, oświecenie i gorliwość pasterzow, dziedziców i
dzierzawców dobr, za zniesieniem się z Rektorem *wydziałowym*, takowym
potrzebom zaradzać będzie.

5to. Nauczyciel parafialny w obieraniu czasów nauk, osobliwie po wsiach,
wzgląd mieć powinien na czas, w którymby dzieci potrzebne były rodzi-
com ku pomocy gospodarskiey. Ułożenie względem tego uczyni z plebanem.
A nayprzyzwoiciey będzie, aby wieyskie dzieci do szkółki od S. Michała do
S. Woyciecha codziennie chodzili; w lecie zaś co niedziela stawiały się dla
utrzymania w pamięci i powtarzania nauki.

6to. Od nauk w tych szkołach nigdy nie ma być oddzielona wprawa
młodzi w pracę, wytrzymywanie niewygód i odmian powietrza. Przeto
iak nayczęściey na otwartym polu zabawiać się maią, tam ćwiczenia sił od-
prawować, tam się iakiemi pożytecznemi robotami zabawiać, iakie być mo-
gą: kopanie ogrodów, tarcie drzewa, kręcenie powrozów, zgoła roboty po-
dług pory czasu. Zaleca się mocno dozorcóm tych szkołek, aby nie pocią-
gali uczniów do robót na pożytek swoy własny, a dopieróż nowych ztąd po-
winności na nich nie wkładali.

7mo. W dawaniu nauk, iak nayprościeyszych używać ma sposobów, n. p.
ucząc czytać i pisać, każdą literę na tablicy napisze, każdemu wymawiać ią
i pisać nakaże; działania arytmetyki na iakich rzeczach, pieniądzach, oka-
zywać będzie; rozmiary na ogrodach czynić, prawdy moralne z okoliczno-
ści wyprowadzać &c.

8vo. Nauczyciel z iak naywiększą rostropnością i łagodnością postępo-
wać powinien z ubogiemi uczniami, szanuiąc w nich bliźniego, szanuiąc wła-
sny ich stan. Przeto nie ma ich łżywemi słowy fukać, kar cieleśnych, chy-
ba rzadko, za znacznieysze występki i z pomiarkowaniem, używać; powi-
nien

nien o chorobach ich i innych przykrościach dowiadywać się, a pomocy od pasterzów duchownych, od panów lub dozorców dobr zaciągać.

9no. Co trzy miesiące do Rektora lub Prorektora, iak mu bliżey będzie, postara się przesyłać doniesienie o liczbie, imionach, zdrowiu, zdatności i nauce uczniów swoich; a co półroku zniosłszy się w tym z Rektorem lub Prorektorem popisy złoży, na które zaprosi proboszcza, pana i dozorcy dobr &c.

10mo. Ktoby z obywatelów iakiegokolwiek stanu szkoły parafialne albo nowe założył, albo dawnieysze lepiey opatrzył, Rektor wydziałowy doniesie o tym do Kommissyi, imieniem iey wdzięczność dobroczyńcy oświadczy, oraz przy otwarciu szkół toż dobrodzieystwo ogłosi, do publiczney wiadomości drogą gazet poda, i nabożeństwo uczniom teyże szkoły naznaczy.

ROZDZIAŁ XXIII

PŁACA.

1mo. Płaca, którą Kommissya oddawać ma osobom stanu nauczycielskiego, albo na rzecz ich, dwoiaka, iest: *zwyczayna*, *i nadzwyczayna*. Pierwsza składa się z *stołowey i ręczney*, dzielącey się na *pierwiastkową*, *dorobkową*, *urzędową*, *zasłużoną*, *na płacę niedołężnego*, *płacę kandydata* i *kwotę na utrzymanie domu*; te wszystkie *zwyczayne* się zowią. Zakład gospodarski na nowe zgromadzenie *wydziałowe* lub *podwydziałowe*, opatrzenie zasłużonych lub kaleków chcących oddalić się ze zgromadzenia, i inne przypadkowe do *nadzwyczaynych* należą.

2do. Na każdą osobę w społeczności Akademickiey będącą, wyznacza się do kassy domowey złotych sześćset piędziesiąt na spólne potrzeby, i ta płaca iest *stołowa*. O zawiadywaniu wydatku tey kassy i użyciu oney opisano iest w Roz. VI. *Zgromadzenia Akademickie*.

3tio. Kandytat na Professora przy Szkole Główney zostaiący, roku pierwszego brać będzie złotych trzysta, w następuiących trzech leciech będzie mieć pensyi roczney 400. złotych: a gdy powróci do zgromadzenia *wydziałowego* mieć będzie stoł spólny tamże, i pensyi roczney złotych 400. poty, póki sześciu lat uczenia z powinności nie odbędzie, bądź na Professorstwie, bądź na zastępowaniu innych w zgromadzeniu Akademickim. Gdy zaś zacznie uczyć dobrowolnie weźmie złotych 500. ręczney pensyi; i ta pensya iest pierwiastkowa, służąca nietylko nauczycielom, ale też Rektorom, Prorektorom, Prefektom i Kaznodzieiom.

4to. Przydatek do tey pierwiastkowey płacy nauczycielowi, po sześciu leciech uczenia z powinności, corocznie po piędziesiąt złotych rosnący dawany będzie, tak, iż dopiero w drugim roku dobrowolnego uczenia 50. złotych weźmie, w następuiącym 100. i tak daley, aż do lat dwodziestu; który kres zasłużonym założony iest. Prefektom równie, iak Professorom płaca nad pierwiastkową pomnażać się ma. Takowa płaca *dorobkowa* iest. Kaznodzieiom zaś do pierwiastkowey pensyi corocznie po piędziesiąt złotych bez pomnożenia dodawać się będzie.

5to. Płaca zasłużonego, to iest, który od początku dobrowolnego uczenia przez lat dwadzieścia tę posługę odprawił, będzie złotych tysiąc, prócz spólnego stołu, póki iakiego innego opatrzenia, z równą lub większą korzyścią, od Kommissyi nie dostąpi: a gdyby z tą płacą oddalił się od zgromadzenia, corocznie samę tylko pensyą złotych tysiąc odbierać będzie, przysyłaiąc autentyczne świadectwo bliższych szkół Rektora lub Prorektora, do swego zgromadzenia, iako przy życiu zostaie, i kwit własną ręką podpisany.

6to. Płaca, do urzędu iakiego w zgromadzeniu przywiązana, urzędową się nazywa. Takowa płaca Rektora *wydziałowego* iest złotych tysiąc osimset na rok; Prorektora sześćset na rok. Rektorowie i Prorektorowie przez czas urzędowania swego dorobkowey pensyi odbierać nie będą; po skończonym zaś urzędowaniu, powracaiącym do Prefektury lub Professoryi powiększenie dorobkowey pensyi rachowane będzie od tey kwoty, na którey

ſtaneli przed zaczęciem urzędu; lata iednak ſtrawione na urzędzie w liczbę lat dwudzieſtu do emerytury wyznaczonych policzone będą.

7mo. Kalece, nie ze ſwoiey winy w kalectwo popadłemu (podług Roz. VI) przez czas uczenia, oprócz ſpólnego ſtołu, będzie dawana *płaca ręczna*. Gdy który w pierwſzych dzieſięciu leciech dobrowolnego uczenia w kalectwo, nieſpoſobnym go do tey uſługi czyniące, popadł, odbierać ma co rok złotych czterysta; w drugich zaś dzieſięciu leciech podobnemu kalectwu podpadaiący złotych ſześćſet brać będzie. Jeśli, z kalectwa wyſzedłſzy, powróci ſię do uczenia, taką płacę *ręczną* brać zacznie, na iakiey był przed kalectwem.

8vo. Na utrzymanie całości domu, wyznaczy Kommiſſya w proporcyi potrzeby mieyſcowey, i zabraney o niey od Wizytatorow wiadomości.

9no. *Nadzwyczayne* wydatki ſą. *1mo.* Na pierwſze założenie zgromadzenia i opatrzenie w ſprzęty goſpodarſkie wyznaczy Kommiſſya, podług potrzeby, którą uzna Wizytator. *2do.* Na porządki ogniowe *3tio.* Nauczyciel kaleka, chcący oddalić ſię od zgromadzenia, weźmie raz na zawſze płacę *ſtołową, pierwiaſtkową* i tę *dorobkową*, którą odbierał w czaſie, gdy w zgromadzeniu pracował. *4to.* Wydatek na przeſyłanie kandydatów z kaſſy Kommiſſyi łożony będzie.

10mo. Rektor lub Prorektor obowiązany ieſt na początku każdego pułrocza, to ieſt 1. Października i 1. Kwietnia ſtołową płacę, podług liczby oſob zgromadzenia, do ſpolney kaſſy złożyć, i z nią ſię obchodzić, iak ſię opiſało w Rozdziale VI. *Zgromadzenia Akademickie*. Penſye zaś ręczne, iako to pierwiaſtkowe, dorobkowe, i urzędowe oddawać będzie połrocznie 1. Października i 15. Lipca, każdemu do rąk, za kwitem. Patrz do tego *artyk*: 12. w Roz. X. *Kaſſa Prowincyonalna*.

11mo. Na początku roku ſzkolnego w kſięgę porządku, podług *Wzoru* VII, o czym mowiło ſię w Rozd: VII. *Obrady*; Rektor i każda oſoba zgromadzenia zapiſze imie ſwoie właſną ręką, z wyrażeniem oyczyzny, wieku, lat w zgromadzeniu, i płacy wſzelkiego gatunku, iaką ktora odbierze: takoweż zapiſy, powtorzone przez też ſame oſoby, Rektor ma odeſłać, ieden do Szkoły Głowney, drugi do kaſſy generalney. Prorektorowie także, po uczynionych, podobnym ſpoſobem, zapiſach w kſięgę porządku ſwego zgromadzenia odeſzlą ie do Rektora *wydziału*, dla przeſłania do Szkoły Głowney i kaſſy generalney.

ROZDZIAŁ XXIV.

SĄD, KARY, NADGRODY.

Nayżywſzym ieſt Kommiſſyi życzeniem, aby wſzyſcy iey zwierzchności podlegli, rządząc ſię iak naypięknieyſzemi ſumnienia, honoru, ſłuſzności, ubiegania ſię do chwalebnych nadgrod pobudkami, wſzelką potrzebę i przyczynę ſądów, i kar oddalali. Atoli opatruiąc na przypadaiące okoliczności pewną i nieodwłoczną ſprawiedliwość, te względem ſądów i kar prawidła ſtanowi.

1mo. Sąd ſzkolny w rzeczach ważnieyſzych ſkładać ſię będzie z Rektora lub Prorektora, Prefekta, i Nauczycielów. Nie można wątpić, iż ci, ktorzy przykładem i nauką młodzież obywatelſką do wſzelakich cnot, których fundamentem ieſt ſprawiedliwość, prowadzić maią, ſami iak nayściſley ſprawiedliwość ſzanować i zachowywać będą, nigdy iey dla żadnych względów nieodſtępuiąc.

2do. Ten ſąd tylekroć, nawet w rzeczach mnieyſzych, ſkładany być ma, ile razy tego, lub kto z maiących władzą ſądzenia, lub obwiniony, albo oſkarżaiący żądać będzie, bez uſzczerbku ſzkolnego czaſu. Nic ſię iednak nie uymie przez to władzy nauczyciela, zadawania kar umiarkowanych uczniom ſwoim, w ſzkole za przeſtępſtwa tamże popełnione, iakie ſą wyrażone w Art. 5. w Roz. XIV. *Nauczyciele*.

3tio. Spoſób ſądzenia proſty być ma i do tego kſztałtu, który ſię ſądowi o rugowaniu ze ſzkół publicznych niżey przepiſuie, ſtoſowany; wyiąwſzy

iż tam podanie tylko wiadomości do Szkoły Główney nakazane iest, w innych zaś okolicznościach ten ſąd ſtanowić może.

4to. W potocznych przewinieniach ſzkolnych, nauczyciele, Prefektowie, Rektorowie ſądzenia uczniów i karania władzą mieć będą w tych obrębach: *1mo.* Iż każdy z nich zarówno ten ſąd ſprawować, i mnieyſze, iak ſię niżey wymieni, kary naznaczać może, do którego ſię pierwey ſprawa wytoczy. *2do.* Pierwſzy raz niedbalſtwem, opuſzczeniem lekcyi lub ſzkoły, niepilnością w ſłuchaniu, lekkomyślnością, małą obrazą drugiego, i tym podobnemi wyſtępkami wykraczaiący, napomniany i ſtrofowany być ma prywatnie; za powtórnym wykroczeniem publicznie w ſwoiey klaſſie; za trzecim zaś publiczniey w obecności klaſſ innych; chybaby pierwſze przeſtępſtwo publiczniey-ſze było, tedy ſtrofowanie w teyże publiczności ma być czynione. W każdey ſzkole regeſtr leniwych trzymany będzie, w który, przy powtórnym w ſzkolnych przewinieniach napomnieniu, wpiſywać nauczyciel każe. W tychże przypadkach kara klęczenia w ſzkole, przepraſzanie urażonego, i tym podobne używane będą. *3tio.* Gdy ſię który z uczniów po mnieyſzych karach w powinnościach ſwoich względem pobożności, obyczaiów, nauk, i winnego zwierzchności poſłuſzeńſtwa niepoprawnym ukaże, a ieſzcze nic cięższego z gorſzeniem złączonego w ſzczególności nie popełni, na ów czas Rektor lub Prorektor, Profeſſorowie przyzwą obwinionego, i zgromiwſzy go, karę publiczną zawſtydzenia na korytarzu ſzkolnym odbyć mu przykażą: kara ta zależeć będzie na trzymaniu w ręku karty z napiſem, n. p. *niedbały w naukach, kłótliwy, nieposłuſzny &c.* *4to.* Dalſze w tychże przeſtępſtwach trwanie plagami ſkarane być ma. *5to.* Po dalſzey ieſzcze niepoprawie, Rektor lub Prorektor rodziców albo opiekunów uwiadomi, i niepoprawnego ucznia odeſzle bez żadnego ogłaſzania: gdyż o karze rugowania ze ſzkół, czyli *exkluzyi*, niżey dadzą ſię przepiſy. *6to.* Ktoby na święta wyiechał przeciwko zakazom w Roz. XXI. *Czas wolny od nauk*; ten odeſłany do niżſzey klaſſy będzie, bez powrotu w tym roku do wyżſzey; za powtórnym zaś wyiechaniem mieyſce w ſzkołach utraci. Za wczeſny na wakacye wyiazd, lub opóźniony powrót, zoſtanie ſię w dawney klaſſie przez czas, w proporcyi opóźnienia, i póty do wyżſzey przypuſzczony nie będzie, póki examinu z opóźnionych w teyże wyżſzey klaſſie lekcyi, a prywatną pilnością nadgrodzonych nieodprawi.

5to. W przeſtępſtwach nie ſtoſuiących ſię do ſzkolnych iedynie obowiązków, albo nie tak małey wagi, iak ſą w przeſzłym artykule wyrażone, władza ſądu i kary przy Prefekcie, a przez odwołanie ſię od tego, przy Rektorze będzie: lubo w większych przypadkach Rektor zaraz w rozſądzenie wchodzić może, gdy, za ſpólnym Prefekta i nauczycielów zdaniem, potrzeba wyniknie.

6to. Przełożeni ſzkolni iak naybardziey około tego czuwać powinni, aby wmawiać w uczniów iak naywiękſzy wſtręt kłótni, zawziętości, gniewu; wprawiać ich w łatwe przebaczanie wzaiemnych uraz, zwłaſzcza z prętkości popełnionych. Niechay uczniowie, nie mogąc ſię ſami poiednać, obieraią ſobie roziemców i poiednaczów z pomiędzy ſpółuczniów ſwoich, na których poſtanowieniu większością zdań uczynionym przeſtawać koniecznie maią: a gdy tego między ſobą nie uczynią, rzecz ſię do nauczyciela moralney nauki wytoczy. Ten trzech ſędziów z pomiędzy uczniów mianować będzie; a gdyby na ich zdaniu ſtrony uſpokoić ſię niechciały, ſam nauczyciel moralney nauki w rozeznanie rzeczy wnidzie, i podług okoliczności, albo w ſądzących błąd, lub przeſtępſtwo ſproſtuie lub zgromi, albo ſpornych do przeſtania na dobrym ſądzie przymuſi, i za niepotrzebne wywoływanie poſtrofuie.

7mo. Ogólnie każdy z podległych zwierzchności, czuiąc ſię być uciemiężonym w niżſzym ſądzie, może wytoczyć ſprawę do wyżſzey po ſtopniach władzy, iako, to od nauczyciela do Prefekta, od Prefekta do Rektora, od tego do Wizytatora i Rektora Szkoły Główney: ale kiedyby ſię kto bez przyczyny, przez ſamą nieſpokoyność i krnąbrność, wywołuiącym pokazał, taki poddanym być ma podwóyney, lub potróyney karze, która mu w pierwſzym, lub drugim ſądzie naznaczona była.

8vo. Szczególniey ci, którzy sądzić będą, takim się kar do wystąpku wymiarem rządzić maią.

Ktoby spółucznia albo obcego zelżył, prywatnie go przeprosi, a w przytomności obrażonego od Prefekta lub nauczyciela zgromiony będzie.

Za potwarz rzuconą, odwoła potwarz przy świadkach, i plagi odbierze, podług miary ciężkości potwarzy, i godności spotwarzoney osoby. A tego wystąpku, iako niezmiernie niewinność krzywdzącego, naywięcey wstręt wpaiać w umysł młodzi należy, równie iak i kłamstwa, które i do potwarzania, i do innych przestępstw, do zbrodni nawet, do upodlenia duszy i utraty sławy prowadzi.

Napastowanie, rzucanie kamieńmi, uderzenie i tym podobne przestępstwa, publicznym zawstydzeniem, i podług okoliczności, plagami karane będzie. Ktoby ważył się ranić, ten znaczną karę na ciele odbierze, i za leczenie rany zapłaci.

Za kradzież mnieyszą domową lub w szkole, prócz wrócenia rzeczy, nadgrodzenia szkody, plagom podpadnie. Za kradzież obcą, sąd, podług iawności wystąpku, czytanie dekretu, kara publicznieysza zawstydzenia i plag; za powtórzoną kradzież obcą, wyrzucenie ze szkół, podług warunków, niżey o rugowaniu opisanych, chybaby i pierwsza kradzież znaczna i z ogłoszeniem była; w ten czas bowiem do oddalenia ze szkół zaraz przystąpić należy. Przełożeni mieć będą na to baczność iak naywiększą, aby, ile możności, sekret o takowym wystąpku, kiedy skryty iest, i o ukaraniu był zachowany.

Pijaństwo przypadkowe pierwszy raz zgromieniem, powtórzone uięciem pokarmu, częściey trafiaiące się plagami być ma ukarane: a gdyby się postrzegł nałóg, zwłaszcza z zgorszeniem, napastowaniem i kłóceniem się, uczeń ze szkoły oddalonym będzie, dyrektorowi zaś kondycya odebrana, i tož oddalenie nakazane. Rugowanie publiczne ze szkoł, gdyby okoliczności wystąpku na nie zarabiały, ma się, podług opisu w niższym artykule, wykonywać.

Jawne nieposłuszeństwo zwierzchności, zelżenie nauczycielów, mianowicie od dyrektora, sąd na to złożony iawnym upokorzeniem przy publicznym zwierzchności obrażoney przeproszeniu, klęczeniem na iawnieyszym między szkołami mieyscu, a w młodszych, plagami ukarze: gdyby zaś odważył się który przeciw zwierzchności rozruchy i bunty wszczynać, taki na sądzie, iaki się o rugowaniu ze szkół przepisuie, z nich wyrzucony zostanie. A kiedyby zwłoka udawania się do wyższey zwierzchności, o te rugowania ze szkół karę, ośmielała buntowników, tak, iżby nie przestawali rozruchów, Rektor lub Prorektor, wraz z Prefektem i nauczycielami, weźmie przed się mocne a rostropne środki, aby hersztowie buntów albo oddaleni, albo zamknięci zostali.

Obwiniony o rospustę prywatną i bez gorszenia, prywatnie plagi odbierze; kiedy ta wina publicznieysza i ze zgorszeniem będzie, publicznie surowe zgromienie i publiczne plagi nastąpią. Ktoby ieszcze w nią popadł, ze szkół prywatnym odesłaniem oddalony zostanie: dyrektor zaś w pierwszym takowym zgorszeniu, kondycyą utraci, za powtórnym, ze szkół prywatnie oddalony, albo publicznie rugowany będzie, podług okoliczności wystąpku i wyroku złożonego na to sądu.

Dyrektor opuszczaiący powinności swoie, względem poruczonych sobie dzieci, pieniężnym karom podpadać ma, iako nie czyniący zadosyć umówionym między sobą, z rodzicami, lub ich namiestnikami obowiązkom, których same tylko wykonanie płacić się powinno. A ten warunek Prefekt, przy dawaniu kondycyi, dyrektorom wyraźnie opowie, oraz z każdym z osobna, w przytomności iednego przynaymniey nauczyciela, i iednego z strony dyrektora świadka uczyni wymiar winy pieniężney za opuszczenie każdey powinności, w proporcyi rostropnie wziętey do całoroczney płacy. Tak n. p. za powtórne nieodprowadzenie dzieci do szkoły, do kościoła, na rekreacyą, dyrektor zapłaci tyle . . . Rzekło się, za powtórne opuszczenie, bo pierwsze przebaczone być może, przestaiąc na upomnieniu. Za opuszczenie domowego lekcyi szkolnych powtórzenia, za opuszczenie oddania Prefektowi raportu miesięcznego zapłaci tyle . . .

Te

Te pieniężne winy odbierać będzie Prefekt przy dwòch ze zgromadzenia osobach, regestr ich zapisywać i na ubogich uczniów, a mianowicie chorych, obracać ma, sprawę zaś z tego Wizytatorowi zdawać; a kiedy się karze pieniężney dyrektor poddać nie zechce, wtenczas publiczną zawstydzenia, lub oddalenia od dyrekcyi, w proporcyi winy, karę odniesie.

Dyrektor za srogie z uczniami obchodzenie się utraci dyrektorstwo, na ktòrym zostaie, a gdyby po poprawie, otrzymawszy potym inną dyrekcyą, tenże sam występek względem powtòrnych uczniów popełnił, do wszelkiego napotym dozoru domowego w szkołach niesposobnym się stanie.

9no. Żądaiąc Kommissya zabiedz łatwości rugowania obwinionych ze szkòł, iako ostatniey kary, a to ukaranie mocnieysze, a zatym rzadsze uczynić, taki porządek w przypadku obwinienia, ktòreby się na exkluzyą zarabiać zdawało, stanowi. Gdy ktòry z uczniòw o wystęрek iakowy większy obżałowany zostanie, Rektor z Prefektem i nauczycielami, a Prorektor z nauczycielami złoży radę. Na niey oskarzaiący doniesienie swoie iawnie, lub, ieśliby okoliczność wyciągała, taiemnie poda na piśmie Rektorowi lub Prorektorowi, z podpisem swoim. Obwiniony, za daną sobie o skardze wiadomością, na posiedzeniu Rektora, lub Prorektora, Prefekta i nauczycielow słuchany będzie. Jeżeli przekonany zostanie, tedy zasiadaiący każdy z osobna zdanie swoie poda, czy sądzi winowaycę być godnym wyrugowania ze szkòł; kiedy większość głosòw przeciw oskarżonemu będzie, wtedy Rektor lub Prorektor poda uwiadomienie o całey rzeczy Wizytatorowi, albo Szkoły Główney Rektorowi, dostatecznie wykładaiąc, podług sumnienia, wszystkie okoliczności tyczące się winowaycy i winy, iako to: urodzenia iego, lat, przeszłego sprawowania się, dawnych napomnień, lub kar, zgorszenia, iawności i społeczeństwa w przestępstwie i tym podobnych. Doniesienie to wszyscy, ktòrzy zasiadali podpiszą, toż dopiero, co Wizytator lub Rektor Szkoły Głòwney z swoią radą postanowi, Rektor lub Prorektor wykonać winien będzie. Gdy kto raz popadnie exkluzyi, tym samym nigdzie, pod żadnym pozorem, nie będzie przyięty do szkòł publicznych.

10mo. Co do karności osòb zgromadzenia Akademickiego, te się przepisy stanowią. *1mo.* Wyiąwszy przypadki wielkiego zgorszenia i niezwyczaynego przestępstwa, zawsze, nim do sądu i kary przyidzie, napomnienie poprzedzać powinno. Rektor lub Prorektor napominać ma dwa razy prywatnie osoby swego domu za wykroczenia lub opuszczenia powinności; Rektora zaś i Prorektora naydawnieyszy z zasłużonych, lub w niebytności iego naydawnieyszy z nauczycielòw. Zaczym, ktoby w Przełożonych winę wyciągaiącą napomnienia postrzegł, o tym naydawnieyszego z zasłużonych, lub nauczycielow uwiadomi, a sekret iego nayściśley ma być zachowany. *2do.* W przypadku niepoprawy, nastąpi napominanie publiczne na posiedzeniu zgromadzenia. Napominanie to czynić będą też same, ktòre się wzwyż wymieniły, osoby, oraz i posiedzenie zwoływać prawo maią. *3tio.* Kiedy, ani publiczne napomnienie skutku nie weźmie, sąd domowy złożony być ma. Jeżeli obwiniona osoba iest *vocis passivæ*, zasiadać będą ci, ktorzy *passivam vocem* maią; ieżeli zaś obwiniony iest tylko *vocis activæ*, zaròwnie tamci, iako i *vocem activam* maiący, na sąd zasiędą. Wtedy Rektor lub ten, ktòry napomnienia Rektora ma prawo, w nieprzytomności obwinioney osoby przełoży oskarżenie; wezwany potym ten, ktòry był oskarżony, usprawiedliwiać się będzie. Po wysłuchaniu stron i ustąpieniu obwinionego, sekretne kreski pòydą, ktòrych większość karę stanowić będzie. Moc rozwiązania rowności przy Prezyduiącym zostanie. W tych przypadkach, w ktòrych nie o doniesienie tylko Szkole Główney (iako się niżey rzeknie) sąd złożony będzie, ale o ukaranie winnego, ten ktòry oskarża, bądź przełożony, bądź ktòry z nauczycielòw, ani prezydować, ani kreski dawać nie może.

11mo. Kary, ktòre, podług okoliczności winy, sąd stanowić może, a miarkować powinien, będą te:

Na Rektora i Prorektora w rzeczonym sądzie uczyniony ma być raport, od wszystkich sądzących osòb podpisany, do Szkoły Głòwney, albo do Wizytatora posłany; to doniesienie ma być trzy razy wprzòd na posiedzeniu czytane, a skoro większością sekretnych kresek przyięte zostanie, od wszystkich bez wymòwki podpisane być powinno.

Na inſze oſoby zgromadzenia zakaz wychodzenia na iaki czas z domu, albo i z włáſney izby; wyrobienie od Kommiſſyi publicznego napomnienia, i czytanie onego na obradach domowych; odięcie *vocis activæ* lub *paſſivæ* na rok. Kara ta mianowicie naznaczona być ma za wyiawienienie ſekretu na poſiedzeniach ſądowych.

12mo. Kary pieniężne, uznaiąc zawſze rzetelną chorobę za ſprawiedliwą niewykonaney powinności przyczynę, ſtanowią ſię te:

Rektorowi za oddalenie ſię od domu, nie z powodu powinności ſwoich, lub bez pozwolenia Szkoły Głowney nad ſześć dni w mieſiącu, Prorektorowi z ś nad ni cztery, wytrącono być ma z całey płacy roczney tyle dwa razy, ile z niey równym podziałem na ieden dzień roku ſzkolnego przypada.

Prorektor i Prefekt za niebytność na examinach, lub ktorego dnia między ſzkołami, w równym wymiarze część płacy ręczney dzienney tracić będą.

Kaznodzieia podobnie, za opuſzczenie powinności ſwoich, takowey pieniężney karze podpadnie.

Nauczycielom za opòżnienie na lekcye połgodziną, część półdzienna płacy roczney, za uchybienie godziny, całodzienna część takowa wytrącona być powinna.

Gdyby zaś który z nauczycielow lub innych chorobę zmyślał, zmyślenie to na domowym poſiedzeniu wyiawione ku zawſtydzeniu iego, i na oczy wyrzucone mu będzie. Te pieniężne kary, za dowiedzionym przeſtępſtwem, uiſzczone być maią przy połrocznym oddawaniu płacy, ktòrą oſoby zgromadzenia do rąk biorą: a opuſzczenia powinności zwyż wyrażone, zapiſywane będą, względem Rektora lub Prorektora, od naydawnieyſzego z zasłużonych lub z nauczycielòw; względem Prefekta, od naydawnieyſzego z nauczycielòw; względem nauczycielów, od Prefekta; względem Kaznodziei, od Rektora lub Prorektora. Ilekroć to zapiſanie naſtąpi, ten, ktòry zapiſał, Rektorowi lub Prorektorowi donieſie, (a względem Rektora lub Prorektora, dwòm oſobom *vocis paſſivæ*) ci zaś o tym donieſieniu uwiadomić maią tego, ktòry zapiſany ieſt. Co ſię z takowych win pieniężnych zbierze, około tego zgromadzenie na końcu ſzkolnego roku w ten ſpoſób rozrządzenie uczyni: aby naprzod, podług wymiaru dzienney kwoty, tym płaca oddana była, ktòrzy drugiego w opuſzczoney powinności zaſtąpili, potym, co nadto zbędzie, między nauczycielów pilnieyſzych, którzy obowiązkòw ſwoich nie uchybiali, podzielone było.

Ktoby, nieodwoławſzy ſię do wyżſzey zwierzchności, po wydanym przez ſąd domowy wyroku, wykonać go nie chciał, donieſiony być ma Szkole, Głòwney, z podpiſem oſòb zaſiadaiących na ſądzie.

13tio. Kary ſądowi Szkoły Głòwney zachowane ſą te: utrata płacy urzędowey, utrata powiękſzaiącey ſię rokiem płacy, utrata *vocis paſſivæ* na lat trzy lub więcey, odebranie urzędu, albo doczeſne od niego zawieſzenie, oddalenie od ſtanu Akademickiego.

4tó. Kary pieniężne z przyczyny opuſzczenia lekcyi w Szkole Głowney też ſame poſtanowiaią ſię, ktòre w tym Rozdziale przepiſane ſą na nauczycielów *wydziałowych i podwydziałowych*: co ſie ma rozumieć i o powinnościach oſob urzędy ſprawuiących w Szkołach Głòwnych.

NADGRODY.

Ile wſtrętu i przymuſu okazuie Kommiſſya w ſtanowieniu kar na przewiniaiących; ile ſobie życzy, aby na ſamym pogrożeniu kaźń zawſze przeſtawać mogła, tyle czuie ukontentowania, wyſtawuiąc zaſługom nadgrody, tyle ma nadziei, iż pobudki honoru i innych korzyści bezſkuteczne nie będą.

1mo. Nadgrody zwyczayne dla oſòb ſtanu Akademickiego różnicą i trwałością pracy wymierzone wyznaczyły ſię w Roz. XXIII. *Płaca*,

2do. Nadgrody nadzwyczayne dla tychże oſòb być maią; przydanie roku do liczby lat pracy przepiſaney, do otrzymania urzędu Rektora, Prorektora i Prefekta; przyśpieſzenie rokiem płacy dorobkowey; dar w pieniędzach na ieden raz; policzenie iednego roku za dwa w przeciągu lat dwu-

dziełu wyznaczonych do poczytania między zasłużonemi i do korzyści onychże; wyſyłanie do cudzych kraiów z pomocą funduſzu, ku wydoſkonaleniu ſię wyſłanego i ku poſpolitemu dobru; oddanie prelatur, kanonii, beneficiów należących do kollacyi Kommiſſyi. Te nadgrody nie mogą być otrzymane, tylko przez oſobliwſze zasługi, iakowe ſą: napiſanie dobrego dzieła w którey umieiętności lub nauce; wynalazek pożyteczny w umieiętnościach i kunſztach; znaczny poſtępek uczniów w większey onychże liczbie, niż zwyczaynie bywa, który poſtępek iawnieby dowodził z ſtrony nauczyciela oſobliwſzą pilność i biegłość w ſpoſobie uczenia. Uznanie wartości tych nadzwyczaynych nadgrod należeć będzie do ſądu domowego tym kſztałtem, iaki względem kar przepiſany ieſt, do rozeznania Wizytatora. Co do zasługi znakomitſzego uczniów poſtępku, iako ſię wyżey rzekło, ſprawę dać i tę zasługę rozeznawać dway naſtępnie Wizytatorowie powinni, a iak ſię rzecz ma, Szkołę Główną, i przez iey raport Kommiſſyą uwiadomiać: Kommiſſya zaś nadgrody wyznaczać będzie.

Kiedy kto z oſob ſtanu Akademickiego nadzwyczayną nadgrodę odbierze, Rektor Szkoły Główney wſzyſtkim zgromadzeniom doniesie, i do publicznych gazet poda, z wyrażeniem oſoby, zasługi, i nadgrody.

3tio. Dla uczniów zwyczayne nadgrody będą; pochwalenie w raportach do Szkoły Główney, a przez nią do Kommiſſyi z obyczaiów i z poſtępku w naukach; doniesienie o tymże rodzicom lub krewnym przez Prefekta uczynione; przy otwarciu ſzkół ogłoſzenie przeyścia do wyżſzey klaſſy, podług opiſu w Roz. XXI. pod tytułem *Otwarcie ſzkoł*; dawanie dyrekcyi lepiey popiſuiącym ſię na examinach; obieranie w klaſſach na *Dekurionów* i wyżſze mieyſca; obieranie przez nich gry i zabawek na rekreacyach, i tym podobne: Po każdomiesięcznym examinie, ci, którzy znakomiciey ſię popiſzą, i od examinatorów iednoſtaynie oſądzeni będą za godnych nadgrody, pozwolenie otrzymaią noſzenia u czapki lub kapeluſza kokardy błękitney; nadto na tablicy tak w klaſſie ſwoiey, iako i na korytarzu ſzkół, imiona ſię ich wyrażą a te nadgrody od iednego do drugiego examinu trwać maią. Kiedy zaś który z uczniów za całoroczny examen taką nadgrodę otrzyma, przez cały naſtępuiący rok używać będzie ponſowey. Prócz tego, za iednomyślną po examinach zgodą, Prefekt z Profeſſorami rozrządzać mogą inne nadgrody, ſtoſownie do poſtępkow w naukach i obyczaiach każdego.

4to. Około nadgrod nadzwyczaynych dla uczniów, takie ſię rozrządzenie czyni. Po examinach całorocznych i popiſach publicznych, Prefekt w ſzkołach *wydziałowych*, *podwydziałowych* zaś naydawnieyſzy z nauczycielów, za daniem świadectw od Profeſſorów, poda Rektorowi lub Prorektorowi tych uczniów, którzyby ſię nadzwyczaynym poſtępkiem popiſali. Rektor lub Prorektor złoży obradę ſzkolną, na którey zniesione i porównane być maią zdania, po każdym examinie o uczniu żądaiącym nadgrody dawane, o raz kompozycye i ćwiczenia. Jeżeli ze wſzyſtkich rzeczonych zdań ukaże ſię, iż ſtatecznie w biegu nauk był pilnym, i zawſze ſąd examinatorów przyznał mu poſtępek daleko większy nad mierność, wtedy przyſtąpi Rektor ſpólnie z Profeſſorem nauki, o którą idzie, do naznaczenia mu materyi do piſania w rodzaiu oneyże, albo w taki ſpoſób ułoży pytania, żeby z odpowiedzi znać było, iako uczeń obeymuie całą oſnowę, całego ducha nauki: może nawet dozwolić, aby podług upodobania ſwego dał uſtnie ſprawę z teyże oſnowy, porządku i związku nauki. Prefekt przyzwoite oſtrożności względem piſania naznaczoney proby opatrzyć powinien. Gdy popis uznany będzie większością głoſów za godny przyięcia, z wymienieniem w ſzczególności gatunku nadgrody, wtenczas Rektor lub Prorektor doniesie Szkole Główney i Kommiſſyi, a za tey wyrokiem nadgroda na publicznym popisie przez naydoſtoynieyſzą duchownego lub świeckiego ſtanu oſobę na ten czas znayduiącą ſię, uroczyście zasłużonemu oddana będzie. Przeto zaś w przyſządzaniu nadgrod nadzwyczaynych przeſtrzegać ſię ſcisleyſze warunki, aby i ſąd ten od wſzelkich pobocznych względów był iak naydalſzy, i nadgroda ſama rzadſzą a tym ſamym chwalebnieyſzą ſtawała ſię. Takowe nadgrody będą: darowanie znacznego iakiego dzieła uczonego, narzędzi fizycznych lub matematycznych, liſt od Kommiſſyi do rodziców lub krewnych z oświad-

czeniem ukontentowania; umieszczenie w czasie w kancellaryi Kommissyi; zalecenie J. K. Mci i Radzie Nieustaiącey; względem uboższych, przyięcie między uczenie funduszowe: a o tym wszystkim obwieszczenie po szkołach kraiowych, oraz doniesienie w publicznych gazetach, z wyrażeniem osoby, zasługi i nadgrody.

ROZDZIAŁ XXV

EDUKACYA FIZYCZNA

Nieprzerwana osnowa starań około dziecięcia od pierwszych iego życia początków, około zdrowia, czerstwości i sił iego, starań stosowanych do pomnażaiącego się wieku, a zawsze za cel maiących uczynić człowieka szczęśliwym i do wykonania powinności zdolnym; takowa osnowa starań iest edukacyą fizyczną. Związek i ziednoczenie nayściśleysze duszy z ciałem gruntuie istotną potrzebę, i okazuie rownie ścisły związek edukacyi fizyczney z edukacyą moralną. Nie można być szczęśliwym, niemożna nabierać oświecenia umysłu, dzielności duszy, łatwości w używaniu iey władz, z łatności i zręczności w wykonaniu obowiązków swego stanu, bez zdrowia, bez mocnego i trwałego złożenia ciała: zdrowie zaś, czerstwość, moc zmysłów i sił, od pierwszego wychowania w niemowlęctwie, od sposobu życia w młodzieńskim wieku, nieochybnie zawisły. Pokarm, pielęgnowanie, hartowanie z pomiarkowaniem, lub miękkie i zniewieściałe obchodzenie się z dziecięciem, więcey, niż się pospolicie rozumi, wpływaią w przymioty umysłu i serca, w charakter duszy człowieka. Za pierwszemi wrażeniami idzie przyzwyczaienie się, wprawa i nałóg, a ten iest po większey części naturą.

1mo. Temi prawdami przekonani Przełożeni i wszyscy edukacyi spółobywatelów poświęcaiący posługi i prace swoie, tak sami w wykonaniu tego obowiązku rządzić się niemi maią, iako też trzymać się powodu rostropności, rodziców radami i oświeceniem ku iednemuż celowi prowadzić. Rady te i przestrogi ściągnąć przyzwoicie można do tych punktów. *1mo.* Iż pierwsze niemowlęcia wychowanie istotnym iest rodzicielskim obowiązkiem; iż dalsza iego edukacya od tey pierwiastkowey koniecznie zawisła; iż pierwszych błędów, i wynikaiących z tąd przywar przez poźnieysze ćwiczenia, nauki, strofowania, kary, zgładzić i poprawić zawsze niewymównie trudna, a częściey niepodobna iest; iż rodzice sami zdaleka przysposabiać się do tego celu powinni przez wstrzemięzliwość życia i cnotliwe obyczaie *2do.* Słabość i niedołężność człowieka, nie tylko iemu samemu życie czyni ciężarem, pozbawia go korzyści towarzystwa ludzkiego, użycia darów opatrzności, ale też szkodę niezmierną narodowi całemu i obywatelstwu przynosi; gdyż moc i obrona kraiowa, z siły i mocy ludzi w szczególności wziętych składa się i stanowi, bo przy równości inszych korzyści i kondycyi, a częstokroć i bez tey równości, ten nakoniec kray potężnieyszym być musi, który siłą i czerstwością każdego z osobna obywatela drugi naród przewyższa. Doświadczenie uczy, iak daleko słabsze iest dzisieysze pokolenie od dziadow swoich; ten skutek, który się zaniedbaniu edukacyi winien, w poźnieyszą potomność przesłany zwiększą ieszcze powszechności szkodą pomnoży się, ieśli temu wychowanie mężkie nie zabieży. *3tio.* Naywiększą rodziców baczność zabawiać powinno, aby iak naylepszy wybor osób maiących karmić i piastować dzieci czynili, tak co do zdrowia ciała, iako co do przymiotów duszy i obyczaiów. Bardzoby trzeba żałować tych rodzicow z dziećmi ich razem, którzyby potrzebowali wyłuszczenia tey przestrogi i przekonania o tey prawdzie. Wesołość lub posępność, złość lub dobroć, odwaga i męstwo, albo gnuśność, lękliwość na całe życie człowieka zostaiące, nayczęściey początek maią w obchodzeniu się z dziećmi tych, którym pierwiastki dni onych poruczone były. Nieustannie zatym rodzice na naydrobnieysze w pielęgnowaniu synów i córek swoich okoliczności czuwać maią, zabawę tę poczytuiąc, równie za naypoważnieyszą, iako i naygodnieyszą stanu swego, a nie spuszczać się na osoby mniey o cudze dobro dbaiące, a często pełne błędow i złych nałogow

4to.

4to. Uwaga rodziców i troſkliwe roztrząſanie wſzyſtkiego, co ſię do edukacyi dzieci ſtoſuie, kierować ich poſtępowaniem będzie, aby roſtropne pomiarkowanie i śrzodek zachowywali w obchodzeniu ſię względem dzieci, co do ciepła, zimna, kąpieli, pokarmu, odzienia, hartowania ſił, i tym podobnych rzeczy, według okoliczności zdrowia, ſkładu ciała, pory czaſu, &c. zawſze iednak pewni u ſiebie być maią, iż gorąco, powietrze zamknięte, krępowanie, gnuśne leżenie, miękka pościel, zbytnie w ſzaty otulenie, osłabia, wątli i zniewieściałym czyni żyć zaczynaiącego człowieka. *5to.* Za wzmagaiącym ſię wiekiem i wzroſtem dziecięcia, pomnażać w nim należy rześkość, ſzybkość i ſiłę, daiąc mu wolność biegania i ſkakania, wprawuiąc go, bez zbytnego ſilenia, w okazywanie i nabywanie mocy, przez gry trudnieyſze, gonitwy, ieżdżenie na koniu męſzczyzn, ugadzanie pociſkami, i innym tego rodzaiu ćwiczeniem: do czego ſtoſuie ſię niżey podane na ſzkoły opiſanie gry i zabaw w czaſach rekreacyi (*) *6to.* Zbytnie fukanie, ſtrofowanie, prędkość i łatwość karania, uciſka w dziecięciu i głuſzy równie żywość umyſłu, iako i ciała *7mo.* Gdy przyidzie do początków nauk, z czym ſię ani śpieſzyć ani opóźniać należy, miarkuiąc ſię okolicznościami ſłabego lub dobrego zdrowia dziecięcia, otwartości lub tępości dowcipu i tym podobnemi; wtedy nieodſtępnie tego rodzice przeſtrzegać powinni, aby nagle nieobciążać młodocianego umyſłu naukami, gdyż w dalſzym czaſie doyrzalſzego rozumu, więcey dzień ieden ſprawi, niż długi przeciąg lekcyi w zabukanym a nierozumieiącym niemowlęciu. Smak młodym ſprawić należy w uczeniu ſię, aby tę zabawę mieli za rozrywkę, aby nauki i uczących kochali. Nic mniey nie przyſtoi rodzicom, iako uwodzić ſię ową próżną a równie śmieſzną, iak ſzkodliwą chęcią, żeby ſię dzieci z dowcipem i obciążaiącemi ſamą pamięć naukami popiſywały. Naypierwſze i naydoſtoynieyſze ſtaranie być powinno, żeby nabywały rozſądku (którego miara ieſt każdemu wiekowi przyzwoita) i wczeſnych ſkłonności ku dobremu, zamiłowaniu prawdy, i rzetelności; czego wſzyſtkiego, bez namów moralnych, bez napominania i ſtrofowania nabiorą, kiedy widzieć będą rodziców, i tych, którzy ie otaczaią, rozſądnie mówiących i poczciwie czyniących.

2do. Kiedy iuż rodzice do ſzkół publicznych dzieci oddadzą, Rektorowie, Prefekci, nauczyciele, za iedną z iſtotnych powinności mieć ſobie będą, nieprzerwanie z edukacyą moralną łączyć edukacyą fizyczną, i w tey mierze rządzić ſię maią temi prawidłami *1mo.* W dawaniu nauk ſtarać ſię należy, aby dać uczniom poczuwać ſmak z powiękſzania wiadomości, iżby ſami lubili naukę, z ochotą i weſołością ſię do niey przykładali; aby nie obciążać umyſłu, a zwłaſzcza pamięci młodego, więcey na uwagę i rozmyſł, który naygruntownieyſzą czyni pamięć, aniżeli na oſchłe wzmiankowanie rzeczy, albo ſłów, części nauk i oſnowę ich podaiąc. *2do.* Utrzymuiąc młódź w granicach powolności, uſzanowania ku ſtarſzym, i obyczayności wiekowi temu przyzwoitey, dawać iey przyſtoyną wolność mówienia i czynienia, nie tłumić w nim rześkości i żywości przyrodzoney, ale umieć ią obrócić dobrze, i ku dalſzym korzyściom kierować: wyſtrzegać ſię zatym uſtawicznego ſtrofowania i fukania, potrzebnym napomnieniom moc i dzielność daiąc, przez rozſądne okazywanie ſkutków z ich błędów lub przywar, i przekonanie na rozum. *3tio.* Doglądać przełożeni powinni, aby mieſzkania dzieci iak nayzdrowſze były, aby iak nayczęściey izby przewietrzane i od zbytniego gorąca chronione, aby ſię młódź wprawiała w iak naywiękſze około ſiebie, i około rzeczy ſwoich ochędóſtwo. Wmawiać w dzieci będą wſtręt wſzelkiey miękkości, i zniewieściałey delikatności w pościeli, odzieniu, unikaniu trudów, lękliwości i boiaźni, które i zdrowiu ſzkodzą, duſzę osłabiaią, i pogardę a pośmiech ściągać zwykły, *4to.* Rektor, Prorektor z Prefektem i nauczycielami uczyni ułożenie, które dyrektorom podane będzie, aby każdego dnia ſzkolnego, czaſy wyznaczone były na rozrywkę dla dzieci, a zwłaſzcza po obiedzie, i wieczorem, wyraźnie ſtanowiąc, aby codzień, ile możności, na woł

Q

(*) W Rzeczypoſpolitey Rzymſkiey, kiedy kogo o złą edukacyą zawſtydzić chciano, zwyczay był mówić: *nec literas novit, nec natare:* ani czytać, ani piſać, ani pływać nie umie.

nym powietrzu zabawiały ſię, a kiedy tego pora niedozwoli, różne ćwiczenia i rozrywki odbywały w domach: i takowe ułożenie wiadome przez Profeſſora lub Prefekta być powinno uczniom. *5to.* Podczas rekreacyi i wakacyi, ćwiczenia ſił, gry, rozrywki, cały czas zabierać powinny, miarkuiąc wſzyſtko roſtropnością, przez wzgląd okoliczności wieku, rownych lub nierównych ſił dzieci, zdrowia, przeſzłego wychowania &c. *6to.* Takowe zaś ćwiczenia i gry, do mocy, ſzykowności, zręczności i ſzybkości ciała, do męſtwa i odwagi pomagaiące, nayprzyzwoitſze zdaią ſię te: gra w piłkę z ubieganiem ſię i żywym obracaniem; palon, czyli gra w dużą piłę, ciſkanie zręczne kamieni na wodę, gonitwy do pewnego kreſu, wyprzedzanie ſię na wzgòrki i przykre mieyſca, potykanie ſię w palcaty, ieżdżenie konno, rozmierzanie ogrodów, pòl, mieyſc do przyſtępu trudnieyſzych, i tym podobne. *7mo.* Za godne Szlacheckiey młodzi poczytać ſię powinny ćwiczenia takowe, ktòre obrotów żołnierſkich, w ciągnieniu, ſzykowaniu, dobywaniu, i bronieniu iakiego mieyſca naśladuią: nic bardziey do wpoienia męſtwa, mocy duſzy, ſzlachetney wielkomyślności i ducha ſtarodawnego rycerſtwa nie pomoże, iako takowa młodzi zaprawa. W niey roſtropnie kierowani nauczą ſię rozeznawać bezrozumne iunactwo od prawdziwego męſtwa i waleczności: zawczaſu przekonani zoſtaną o tey prawdzie, i do uiſzczenia iey przygotuią ſię: iż każdy obywatel, we wſzyſtkich kraiach, ale oſobliwie w Rzeczypoſpolitey, żołnierzem, to ieſt obrońcą oyczyczny ſwoiey być powinien, nie oglądaiącym ſię na płacę, lecz idącym torem ſprawiedliwości i honoru. A iako Przełożeni i dozorce nad edukacyą, w zwyż wymienionych ćwiczeniach i rozrywkach, bronić iak naypilniey maią wſzelkich zdrad, podſtępòw, napaſtowania, przewodzenia mocnieyſzych nad ſłabſzemi, okazywania iunactwa i zuchwalſtwa, gdy ſię zaś co takowego przytrafi, ſurowo karać; tak z drugiey ſtrony wielce pomoże, kiedy nie lękliwych, nie delikatnych, odważnieyſzych i zwycięzcòw w grach i ćwiczeniach, iawnie, bez poniżenia nikogo, pochwalać, gałązki lub wieńce im ofiarować, na czele innych w podobnych rozrywkach ſtawiać, drugich do ſławienia wierſzem wygraney ſpòłucznia zachęcać będą. Tak nierozdzielnym idąc związkiem edukacya moralna z edukacyą fizyczną, będą zdolne dać ſpołeczności cnotliwego człowieka, oyczyźnie dobrego obywatela.

REGESTR ROZDZIAŁOW

ROZŁOZENIE NAUK I GODZIN W SZKOŁACH O SZESCIU PROFESSORACH, Z KTORYCH NA KAZDEGO PRZYPADA NA TYDZIEN PO GODZIN 20.

KLASSY.				
I. Professor pierwszey Klassy.	Grammatyka; wypisy łacińskie - godz: 9.	Arytmetyka - - - 6. Formowanie charakteru - - - 2.	Początki Geografii teraźnieyszey - - - 2.	Moralna nauka, i wypisy łacińskie - - 1.
II. Professor 2. Klassy.	W tey Klassie dalsze prowadzenie nauk tymże porządkiem, co wyżey, z Książek Elementarnych, które są przepisane.			
	W. PROF. WYMOWY	M. PROFES. MATEM.	F. PROFES. FIZYKI.	P. PROFES. PRAWA.
III.	Grammatyka; wypisy z Korneliusza Neposa; Listy Cycerona i Pliniusza - 8.	Powtórzenie Arytmetyki - - - - 2. Część pierwsza Geometryi - - - 4	Historya naturalna o Ogrodnictwie - - 2. Wypisy łacińskie do tegoż - - - - 1.	Dzieie Assyryiskie i Perskie z Geografią, i wypisy łacińskie - - - - 2. Moralna nauka i wypisy łacińskie - 1.
IV.	Wypisy z tychże Autorow, co wyżey; ćwiczenie się w wymowie - - - 3.	Kończenie części pierwszey Geometryi - 4. Algebra - - - - 4.	Historya naturalna o Rolnictwie, i wypisy łacińskie do tegoż - - - - 2. Wstęp do Fizyki - 4.	Dzieie Greckie z Geogr. i wypisy łacin. - - - 2. Moralna nauka i wypisy łacińskie do Moralney - - 1.
V. Dwuletnia.	ROK. I. *Razem pierwszoletni i drugoletni.* Wypisy z Poetow Klassycznych; Mowy niektóre - - 3.	Część druga Geometryi - - - 4.	Przypomnienie wstępu do Fizyki, i Część iey pierwsza - - 6. Historya naturalna o Kopalnych, i wypisy łacińskie do tey materyi - - - 2. Botanika - - - 1.	Dzieie Rzymskie z Geografią; i wypisy łacin. do Dzieiow - 3. Powtórzenie Moralney z poprzedzaiących Klass, i wypisy łac. do Moralney - 1.
	- - - - - - -	- - - - - - -	- - - - - - -	- - - - - - -
	ROK. II. *Razem Pierwszoletni i Drugoletni.* Wypisy z Poetów Klassycznych w rozmaitym rodzaiu; Mowy niektóre - - - 3	Kończenie Algebry - - 2. Rysunki miernicze i inne potrzebne - 2.	Przypomnienie wstępu do Fizyki, i Część iey druga - - - 6. O zachowaniu zdrowia, i wypisy łacińskie do tegoż - 2. Botanika - - - 1.	Moralna i Prawo - - 3. Wypisy łac. do Moralney - - - - 1.
VI.	Uwagi i wiadomości o Wymowie i Poezyi; Mowy Cycerona, Liwiusza, Kurcyusza, Tacyta; List Horacyusza *de arte Poetica* - - - - 6.	Logika - - - - 2.	Historya sztuk i kunsztow; wypisy do tychże łacińskie - - 2.	Moralna i Prawo - - 7. Dzieie Narodowe - - 2. Wypisy łacińskie do Moralney nauki i Prawa - - 1.

NOTA. 1mo. NAUKA CHRZESCIANSKA

będzie dawana w każdą Niedzielę i w Swięta.

2do. Lekcye ięzyków cudzoziemskich dawane będą przez dwanaście godzin w tydzień uczniom na trzy części podzielonym, iak się wyraża w rozłożeniu dziennym tey Tablicy, i podług opisu w Roz: XV. *Klassy i Nauki*, pod tytułem: *Języki cudzoziemskie &c.* do którego opisu stosować się ma rozłożenie i innych pobocznych lekcyi.

Nro 1mo do Tabl: I.

ROZŁOZENIE DZIENNE TABLICY I. NA GODZINY PORZĄDKIEM KLASS SZESCIU Z ODMIANĄ PROFESSOROW.

KLASSY	Godziny				
I. *Professor pierwszey Klasy.*	od 8.-9. / 9-10.	*Pon. Srz. Piąt.* Gramat. wypisy łacin.	*Wtor. Czw. Sob.* Aryt.		
	2-3	*Srz. Sob.* - - - Gramat. wypisy łacin	*Pon. Piąt.* Charakter.		
	3-4	- - *Sob.* - - - -	- - - - - - -	*Pon. Piąt.* Początki Geogr. terazniey.	*Srzoda.* Moralna, wypisy łacińskie.
II.		*Professor 2giey Klasy będzie prowadził dalszy ciąg tych samych nauk tymże porządkiem, co wyżey.*			
		W. PROFESSOR WYMOWY.	M. PROFES. MAT.	F. PROF. FIZYKI	P. PROF. PRAWA
III.	8-9 / 9-10	*Pon. Srz. Piąt* Gramat. wypisy łacin.	*Wtor.* Arytmet. *Czw. i Sob.* Geomet.		
	2-3	....	....	*Srz.* Wypisy łacińskie do Ogrodu.	
		Sob. Gramat. wypisy łacińskie.		*Piąt.* Ogrodnictwo.	*Pon.* Dzieie, wyp. łac.
	3-4	....	....	....	*Srz* Moral. wyp. łac.
IV.	8-9	....			
			Pon. Srz. Geom. *Piąt.* Algebra.	*Wtor. Czw.* Wstęp do Fizyki	*Sob.* Dzieie, wyp. łac.
	9-10	....			
	2-3	....	*Pon.*	....	*Srz.* Moralna, wypisy łacin.
		Piąt. Wyp. łac. ćwiczenie się w wym.	Algebra.	*Sob.* Rolnictwo, wyp. łacin.	
	3-4	*Pon.* Toż samo.	*Srz.*		
ROK pierwszy.	8-9	....	....	*Sob.* Kopalne, wyp. łac	*Wtor.* Dzieie, wyp. łac
				Pon. Srz. Piąt. Fizyka.	*Czw.* Dzieie, wyp. łac.
	9-10	....	....	*Sob.* Kopal. wyp. łac	*Wtor.* Powtórzen. Moralney, wyp. łac.
	2-3	*Pon.* Wyp. łac. mowy niektóre.	....		
		Srz. Wyp. łac. mowy niektóre.	*Piąt. Sob.* Część druga Geometryi.		
	3-4	....	....	*Pon.* Botanika.	
V. *Dwuletnia.* *ROK drugi.*	8-9	...... - e	....	*Sob.* O zdrowiu, i wyp. łacińskie.	*Wtor.* Moral. Prawo.
				Pon. Srz. Piąt. Fizyka	*Czw.* Moral. Prawo.
	9-10	....	....	*Sob.* O zdrowiu, i wypisy łacin.	*Wtor.* Wypisy łacin. do Moral.
	2-3	*Pon.* Wyp. łac. mowy niektóre			
		Srz. Wyp. łac. mowy niektóre	*Piąt.* Algebra. *Sob.* Rysunki miernicze		
	3-4	....	....	*Pon.* Botanika.	
VI.	8-9 / 9-10	*Wtor. Czw. Sob.* Uwagi i wiadom. o wymo. i poezyi; wyp. łac.	....	....	*Pon. Srz. Piąt.* Moral. Prawo.
	2-3	....	*Srz.*	*Pon.*	*Piąt.* Dzieie narod.
			Logika.	Hist. sztuk i kunszt. wyp. łac.	*Sob.* Moralna, Prawo, wypisy łacin.
	3-4	....	*Pon*	*Srz.*	*Piąt.* Dzieie narod.

Msza Studentska co dzień ma się zaczynać o siódmey godzinie.

Język Niemiecki:
- Od 10 do 11 *Pon. Srz. Piąt. Sob.* Poczynaiący.
- Od 10 do 11 *Wtorek, Czwartek* Postępuiący.
- - - - - - - - - - - - - -
- Od 1 do 2 *Poniedziałek, Sobota,* Postępuiący.
- Od 4 do 5 *Pon. Srz. Piąt. Sobota.* Doskonalący się.

NOTA. Wolno będzie Rektorowi odmienić którą godzinę lekcyi języka Niemieckiego, ieśliby inne lekcye extraordynaryine tego wyciągały, bez umnieyszenia iednak liczby godzin; także w zimie, maiąc wzgląd na dni krótkie, lekcyą Niemiecką od 4 do 5. może przełożyć na inny czas; porządku zaś nauk pryncypalnych żadney niewolno mu czynić odmiany.

Nro 2do do Tabl. I.

TOZ SAMO ROZŁOZENIE TABLICY I. NA GODZINY, PORZĄDKIEM KLASS I DNI.

KLASSY.	*Godziny*	*Poniedziałek*	*Wtorek*	*Srzoda*	*Czwartek*	*Piątek*	*Sobota*
I.	od 8 do 9 – 9 - 10	Gram. wyp. łac.	Arytmetyka.	Gram. wyp. łac.	Arytmetyka.	Gram. wyp. łac.	Arytmetyka.
	2 - 3	Charakter .	- - - -	Gram. wyp. łac.	- - - -	Charakter.	
							Gram. wyp. łac.
	3 - 4	Począt. Geografii teraźnieyszey.		Moral. wyp. łac.	- - - -	Począt. Geografii teraźnieyszey.	
II.		Dalsze prowadzenie tychże nauk tym porządkiem, co wyżey.					
III.	8 - 9 – 9 - 10	W. Gram. wyp. łacin.	M. Arytmetyka.	W. Gram. wyp. łacin.	M. Geometrya	W. Gram. wyp. łacin.	M. Geometrya.
	2 - 3	- - - - - - -	. . . . .	F. Wyp. łac. do Ogrodn.	. . . . . .		
		P. Dzieie. wyp. łacin.				F. Ogrodnictwo	W. Gram. wyp. łacin.
	3 - 4	- - - - - -	- - - - -	P. Moral. wyp. łacińskie.	. . . .		
IV.	8 - 9 – 9 - 10	M. Geometrya	F. Wstęp do Fizyki.	M. Geometrya	F. Wstęp do Fizyki.	M, Algebra.	P. Dzieie, wyp. łacin.
	2 - 3	M. Algebra . .	- - - -	P. Moral. wyp. łacin.	- - - -		
	3 - 4	W. Wyp. łacin. Cwiczenie się w wymowie.	- - - - -	M. Algebra.	- - - -	W. Wyp. łac. ćwiczenie się w wymowie.	F. Rol. wyp. łac.
V. Dwuletnia. *ROK pierwszy.*	8 - 9	- - - - -	P. Dzieie. wyp. łacin.				
		F. Fizyka		F. Fizyka	P. Dzieie, wyp. łacin.	F. Fizyka	F. Kopal. wyp. łacin.
	9 - 10	- - - - -	P. Powtorze. Mor. Wyp. łacin.				
	2 - 3	W. Wyp. łacin. Mowy niektóre	- - - - -				
				W. Wyp. łacin. mowy niektó.	- - - - - - -	M. Część druga Geometr.	M. Część druga Geometr.
	3 - 4	F. Botanika	. . . .				
ROK drugi.	8 - 9	. . . . . .	P. Moral. Prawo				
		F. Fizyka		F. Fizyka	P. Moral. Prawo.	F. Fizyka	F. O zdrowiu, wyp. łac.
	9 - 10	-	P. Wyp. ła. do Mo				
	2 - 3	W. Wyp. łacin. mowy niektò.	- - - -	- - - - - -	- - - - -		
				W. Wyp. łacin. mowy niektó.		M. Algebra	M. Rysunki miernicze.
	3 - 4	F. Botanika	- - - - -	- - - -	- - - -		
VI.	8 - 9 – 9 - 10	P. Moral. Prawo	W. Uwa. i wiad. o wym. i poez. wyp. łacin.	P. Moral. Prawo.	W. Uwa. i wiad. o wym. i poez. wyp. łacin.	P. Moral. Prawo	W. Uwa. i wiad. o wym. i poez. wyp. łacin.
	2 - 3	F. Historya sztuk i kunsztów	- - - -	M. Logika	- - - - - - - -	- - - - -	Moral. Prawo
						P. Dzieie Naro.	P.
	3 - 4	M. Logika	- - - -	F Historya sztuk i kunsztów	- - - - - -	- - - - -	Wyp. łac. do Moralney.

Tabl: I. Roz. XVI.

ROZŁOZENIE NAUK I GODZIN W SZKOŁACH O TRZECH PROFESSORACH, Z KTORYCH NA KAZDEGO PRZYPADA NA TYDZIEN PO GODZIN 20.

KLASSY.				
I. Dwoletnia. Profeſsor 1. Klaſsy.	*Dla pierwſzoletnich* Grammatyka na Klaſsę I. *Dla drugoletnich* Grammatyka na Klaſsę II. Wypiſy łacińſkie iednež będą dla obóletnich; *iednego roku, co na Klaſsę I. drugiego, co na drugą w ſzkołach o ſześciu Profeſsorach ſą wyznaczone.* 10. NOTA. *Gdy pierwſzoletni biorą lekcyą Grammatyki, drugoletni maią ſobie przypominać i poprawiać pierwſzoletnich. Gdy ſię tłumaczy drugoletnim, pierwſzoletni będą częścią ſłuchać, co iuž mogą na ſwych początkach poiąć, częścią tłumaczyć na piſmie wypiſy, częścią charakter formować.*	*Dla pierwſzoletnich* Moralna nauka na Klaſsę I. i wypiſy łacińſkie. 1. *Dla drugoletnich* Moralna nauka na Klaſsę II. i wypiſy łacińſkie. NOTA. *Wſzyſcy razem będą ſłuchać iedney i drugiey części, iako łatwych do zrozumienia.*	*Dla pierwſzoletnich* Arytmetyka. *Dla drugoletnich* Dalsza Arytmetyka 6. NOTA. *Gdy ſię pierwſzoletnim lekcya daie, drugoletni będą ſobie przypominać, i pierwſzoletnich poprawiać. Gdy drugoletni biorą ſwoię lekcyą, pierwſzoletni będą częścią ſłuchać applikacyi łatwieyſzey, częścią rozwiązywać na piſmie zadane ſobie przykłady.* Formowanie charakteru dla obóletnich - 1.	*Dla obóletnich* Początki Geografii teraźnieyſzey - - - - - - 2. *Wſzyſcy razem ſłuchać maią.*
	W. PROFESSOR WYMOWY	I RAZEM NAUKI MORALNEY.	M. PROFESSOR MATEMATYKI,	I RAZEM HISTORYI NATURALNEY.
II. Dwóletnia.	*Dla pierwſzolet.* Grammatyka z Klaſsy III. o 6 *Prof.* *Dla drugoletnich* Taž ſama. *Tey wraz z pierwſzoletnemi będą ſłuchać dla wraženia ſobie w pamięć prawideł Gram.* Wypiſy z Korneliuſza, liſty Cycerona i Pliniusza iednež będą dla obóletnich; *wzięte iednego roku z Klaſsy III. drugiego z IV. ſzkół o ſześciu Profeſsorach.* 6.	*Dla pierwſzoletnich* Dzieie Aſsyryiſkie i Perſkie wraz z Geografią, i wypiſy do tych łacińſkie *Dla drugoletnich* Greckie z Geografią, i wypiſy łacińſkie 2. NOTA. *Wſzyſcy razem maią ſłuchać Dzieiów, które z wypiſami łacińſkiemi będą brane z Klaſs III. i IV. ſzkół o ſześciu Profeſsorach.* Podobnie moralna dla obóletnich wraz z wypiſami łacin. do tey materyi *wzięta z Klaſs III. i IV.* . . . . 1.	*Dla pierwſzoletnich* Powtorzenie Arytmetyki i Część pierwsza Geometryi. *Dla drugoletnich* Kończenie Części pierwſzey Geometryi. 8. NOTA. *Daiąc tę lekcyą podobnie poſtąpić należy, iak w pierwſzey Klaſsie podczas Arytmetyki dawaney dla obóletnich.*	*Razem dla pierwſzoletnich i drugoletnich* Hiſtorya naturalna na przemiany, iednego roku o ogrodnictwie brana *z Klaſsy III*, drugiego o rolnictwie z IV *Szkoł o ſześciu Profeſsorach* - - 2 Wypiſy łacińſkie ſtoſowane do teyže materyi - - - - - - - - - - 1.
III. Dwóletnia.	ROK. I. *Razem dla pierwſzoletnich i drugoletnich.* Cwiczenie ſię w wymowie, Mowy niektóre; wypiſy z róžnych Poetów Klaſsycznych; *Jak w Klaſsie V. Roku I. Szkoł o ſześciu Profeſsorach.* 6.	Dzieie Rzymſkie z Geografią i wypiſy do tych łacin. z *Klaſsy V. Roku I.* - - 4 Powtorzenie Moralney z poprzedzaiących Klass, i wypiſy łacińſkie *podobnie, iak w Klaſsie V Roku I.* 1.	Druga Część Geometryi - - - 4. Ryſunki miernicze i inne - - 1.	Wſtęp do Fizyki z *Klaſsy IV. Szkoł o ſześciu Profeſsorach* - - 4.
	ROK. II. *Razem dla pierwſzoletnich i drugoletnich* Cwiczenie ſię w wymowie. Mowy niektóre; wypiſy z różnych Poetów Klaſsycznych *Jak w Klaſsie V. Roku II.* 6.	Moralna, prawo, i wypiſy łacińſkie do tey materyi, *iak w Klaſsie V. Roku II.* 4. Dzieie Narodowe z *Klaſsy VI.* - - 1.	Algebra - - - - - - 4. Botanika - - - - - - 1.	Hiſtorya naturalna o kopalnych, y wypiſy łacińſkie; *iak w Klaſsie V. Roku I.* - - - - - - 2. Hiſtorya ſztuk i kunſztów; wypiſy łacin. do tychže; *iak w Klaſsie VI.* - 2.

NAUKA CHRZESCIANSKA

będzie dawana w každą Niedzielę i w Swięta.

Nro 2mo do Tabl: II.

ROZŁOZENIE DZIENNE TABLICY I. NA GODZINY, PORZĄDKIEM TRZECH KLASS Z ODMIANĄ PROFESSOROW.

KLASSY	Godziny				
I. *Dwóletnia.*	od 8.-9. – 9-10.	*Pon. Srz. Piąt* Gram. wypisy łacin.	....	*Wtor. Czw. Sob.* Arytmetyka.	
Professor pierwszey Klassy.	2-3 – 3-4	*Srz. Sob.* Gram. wyp łacin.	*Piąt.* Moral. wyp. łac.	*Piąt.* Charakter	*Pon.* Początki Geogr. teraźnieyszey.
		W PROFESSOR WYMOWY I MORAL.		M. PROFES. GEOM. I HIST. NATUR	
II. *Dwóletnia.*	8-9 – 9-10	*Pon. Srz. Piąt.* Gram. wypisy łacin.	....	*Wtor.* Arytmet. *Czw. i Sob.* Geomet.	
	2-3 – 3-4	....	*Sob.* Dzieie, wyp. łac. *Srz.* Moral. wyp. łac.	*Pon.* Geometrya.	*Srz.* Wypisy łac. do Ogrod. albo Roln. *Piąt.* Ogrodnict. albo Rolnict.
ROK pierwszy.	8-9 – 9-10.	*Wtor. Czw. Sob.* Cwiczenie się w wymowie, wyp. łacin.	....	*Pon. Pią.* Część druga Geometryi.	*Srz.* Wstęp do Fizyki.
III. *Dwóletnia.*	2-3 – 3-4	....	*Srz.* Powtorze. Moral. wyp. łacin. *Piątek, Pon.* Dzieie wyp. łacin.	*Srz.* Rysunki miern.	*Sob.* Wstęp do Fizyki.
ROK drugi.	8-9 – 9-10	*Wtor. Czw. Sob.* Cwiczenie się w wymowie, wypisy łacin.	....	*Pon. Piąt.* Algebra.	*Srz.* Kopalne, wyp. łacin.
	2-3 – 3-4	....	*Srz.* Dzieie Narodow. *Piąt. Pon.* Moralna, Prawo, wyp. łacin.	*Srz.* Botanika.	*Sob.* Hist. sztuk i kunsztów, wyp. łacin.

Msza Studentska codzień ma się zaczynać o godzinie siódmey.

Nro 2do do Tabl. II.

TOZ SAMO ROZŁOZENIE TABLICY I. NA GODZINY, PORZĄDKIEM KLASS I DNI.

KLASSY.	Godziny.	Poniedziałek	Wtorek	Srzoda	Czwartek	Piątek	Sobota
	od 8 do 9	.					
I.		Grammat. wyp. łaciń.	Arytmetyka.	Grammat. wyp. łaciń.	Arytmetyka.	Grammat wyp łacin.	Arytmetyka.
	9 - 10						
Dwóletnia.	2 - 3	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	Charakter.	
		Począt. Geogr. terażn.		Grammat. wyp. łaciń.			Grammat. wyp. łaciń.
	3 - 4	. . . .	. . . . . .	. . . . .	. . . . .	Mor. wyp. łac.	
	8 - 9						
		W. Grammat. wyp. łac.	M. Arytmet.	W. Grammat. wyp. łac.	M. Geometrya.	W. Gram. wyp.	M. Geometrya
II. *Dwóletnia.*	9 - 10						
	2 - 3	. . . .	. . . .	M. Wyp. łaciń. do Ogrodn. i Rolnict.	. . . .		
		M. Geometrya.				M. Ogrodnict. albo Roln.	Dzieie, wypisy łaciń.
	3 - 4	. . . .	. . . .	W. Moralna wyp. łaciń.	. . . .		
	8 - 9	. . . .	. . . .	. . . .			
		M. Geometrya.	W. Cwiczenie się w wymo. wyp. łaciń.	M. Wstęp do Fizyki.	W. Cwiczenie się w wymo. wyp. łaciń.	M. Geometrya.	W. Cwiczenie się w wym. wyp. łaciń.
	9 - 10	. . . .	. . . .				
	2 - 3	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .		
ROK pierwszy.		W. Dzieie, wypisy łaciń.		W. Powtórzen. Moralney, wyp. łaciń.		W. Dzieie, wyp. łaciń.	M. Wstęp do Fizyki.
	3 - 4	. . . .	. . . .	M. Rysun. mier.	. . . .		
III.							
Dwóletnia.	8 - 9						
ROK drugi.		M. Algebra.	W. Cwiczenie się w wym. wyp. łaciń.	M. Kopal. wyp. łaciń.	W. Cwiczenie się w wymo. wyp. łaciń.	M. Algebra.	W. Cwiczenie się w wym. wyp. łaciń.
	9 - 10						
	2 - 3	. . . .	. . . .	W. Dzieie Narodowe.	. . . .		
		W. Moralna, Prawo, wyp. łaciń.				W. Moral. Prawo, wypisy łaciń.	M. Hist. sztuk i kunsztów, wyp. łaciń.
	3 - 4	. . . .	. . . .	M. Botanika.	. . . .		

Tabl: III.. Roz. XVI.

ROZŁOZENIE NAUK I GODZIN W SZKOŁACH O CZTERECH PROFESSORACH, Z KTORYCH NA KAZDEGO PRZYPADA PRZEZ TYDZIEN PO GODZIN 20.

KLASSY.	W. PROF. WYMOWY i razem	MORALNEY	M. PROFES. MATEM.	F. PROFES. FIZYKI.
I. Dwóletnia. Profesor pierwszey Klassy.	W tey klasie Grammatyka, i inne nauki będą dawane przez godzin 20. na tydzień, tym sposobem, iaki iest na Tablicy II. dla pierwszey klasy dwóletniey w szkołach o trzech Profesorach, i w rozłożeniu teyże dziennym przepisany.			
II. przez ieden Rok	Grammatyka; wypisy z Korneliusza Neposa; Listy Cycerona i Pliniusza godz. 6. *Jak w Klassie III. o sześciu Professorach.*	Dzieie Assyryiskie; wypisy do tych łacińskie - - - 1. Moralna, wypisy łacińskie - - - 1. *wszystko iak w Klassie III. Szkoł o sześciu Professorach.*	Powtórzenie Arytmetyki - - - - 2. Część pierwsza Geometryi - - 6. Rysunki miernicze - 1.	Ogrodnictwo godz. - 2. Wypisy łacińskie do tegoż - - - - 1. *Jak w Klassie III. szkoł o sześciu Professorach.*
III. przez ieden Rok	Wypisy z tychże Autorew, co wyżey. Cwiczenie się w wymowie. } 3. *Jak w Klassie IV. Szkoł o sześciu Professorach.*	Dzieie Greckie z Geografią; wypisy łacińskie - - - 1. Moralna i wypisy łacińskie - - - 1. *Jak w Klassie IV. szkoł o sześciu Professorach.*	Algebra - - - - 4. Kończenie Części pierwszey Geometryi, i Część iey druga 3.	Rolnictwo - - - 2. Wypisy łacińskie do tegoż - - - - 1. Wstęp do Fizyki - 4. *Jak w Klassie IV. szkoł o sześciu Professorach.* Botanika - - - 1.
IV. Dwóletnia.	ROK I. *Razem dla pierwszoletnich i drugoletnich.* Wypisy z różnych Poetow Klassycznych; mowy niektóre - - 1. *Jak w Klassie V. Roku I. i II. szkoł o sześciu Professorach.*	Dzieie Rzymskie z Geografią; i wypisy do tychże łacińskie - - 3. Moralna, Prawo, wypisy łacińskie - - 3. *Jak w Klassie V. Roku I. i II.*	Kończenie Części drugiey Geometryi - 3. Rysunki miernicze - 1.	Przypomnienie wstępu do Fizyki, i Część iey pierwsza - - 6. Historya naturalna o kopalnych, i wypisy łacińskie do tychże . . . 2. Botanika . . . 1. *Jak w Klassie V. Roku I. szkoł. o sześciu Professorach*
	ROK II. *Razem dla pierwszoletnich i drugoletnich* Uwagi i wiadomości o Wymowie i Poezyi; Mowy Cycerona, Liwiusza, Kurcyusza, Tacyta; List Horacyusza *de arte Poetica*. *Jak w Klassie VI.* } 5	Dzieie narod. z *Klassy VI.* - - - 1. Powtórzenie Moralney z poprzedzaiących Klass, i wypisy łacińskie - - 1.	Kończenie Algebry - - 2. Logika z *Klassy VI.* 2.	Przypomnienie wstępu do Fizyki, i Część iey 2ga, *iak w Klassie V. Roku II.* 6. O zachowaniu zdrowia, i wypisy łacińskie z *Klassy V. Roku II.* - . 1. Historya sztuk i kunsztow; wypisy łacińskie, *iak w Klassie VI.* - - - - 2.

N A U K A C H R Z E S C I A N S K A

będzie dawana w każdą Niedzielę i w Swięta.

Nro 2do do Tabl: III.

ROZŁOZENIE TABLICY III. NA GODZINY, PORZĄDKIEM CZTERECH KLASS Z ODMIANĄ PROFESSORÓW.

KLASSY	Godziny	W. PROF. WYMOWY i razem MORALNEY		M. PROF. MATEM.	F. PROF. FIZYKI.
I. *Dwóletnia. Professor pierwszey Klassy.*	od 8. - 9. / 9 - 10. / 2 - 3 / 3 - 4	W tey Klassie lekcye iść będą podług rozłożenia dziennego przyłączonego do Tablicy II. Nro. 1mo.			
II. *przez ieden Rok.*	8 - 9 / 9 - 10	*Pon. Srz. Piąt.* Gram. wypisy łaciń.	- - - - - - - - - -	*Wtor.* Arytmet. *Czw. Sob.* Geometrya.	
	2 - 3	. . . .	*Srz.* Dzieie, wyp. łac.	*Sob.* Rysunki miernic.	
				Pon. Geometrya.	*Piąt.* Ogrodnictwo.
	3 - 4	. . . .	*Sob.* Moral. wyp. łac.	. . . . - - - -	*Srz.* Wyp. łac. do Ogr.
III. *przez ieden Rok*	8 - 9 / 9 - 10.			*Pon. Srz.* Algebra. *Piąt.* Geometrya.	*Wtor. Czw.* Wstęp do Fizyki. *Sob.* Rolnictwo.
	2 - 3	*Sob.* Wyp. łac. ćwiczenie się w wymowie. *Piąt.* Toż samo.	*Pon.* Dzieie, wyp. łac.	. . . . .	*Srz.* Botanika.
	3 - 4	. . . .	*Srz.* Moral. wyp. łac.	*Sob.* Geometrya.	*Pon.* Wyp. łac. do Rol.
ROK pierwszy	8 - 9	. . . .	*Sob.* Dzieie, wyp. łac. *Wtor.* Dzieie, wypisy łac. *Czw.* Moralna, wyp. łaciń.		*Pon. Srz. Piąt.* Fizyka.
	9 - 10	. . . .	*Sob.* Moral. wyp. łac.		
	2 - 3	. . . .	- - - - - - -	*Piąt.* Rysunki miern. *Srz.* Geometrya.	*Pon.* Botanika. *Sob.* Kopalne; wypisy łaciń.
	3 - 4	*Pon.* Wyp. łac. mowy niektóre.	- - - - - - -	*Pią.* Geometrya.	
IV. *Dwóletnia.* *ROK drugi.*	8 - 9	- - - - - - -	*Sob.* Dzieie narodowe.		*Pon. Srz. Piąt.* Fizyka.
	9 - 10.	*Wtor. Czw.* Uwagi, i wiad. o wymowie, i Poezyi, wyp. łac. *Sob.* Toż samo.			
	2 - 3	- - - - - - - - -	- - - - - - - -	- - - - - - - *Srz.* Algebra, *Piąt.* Logika.	*Pon.* O zdrowiu wraz z wypisami. łac. *Sob.* Historya sztuk i kunszt. wyp. łac
	3 - 4	- - - - - - -	*Pon.* Powtórzenie Moralney; wyp. łac.		

Msza Studentska codzień ma się zaczynać o godzinie siódmey.

Nro 2do do Tabl. III.

TOZ SAMO ROZŁOZENIE TABLICY III. NA GODZINY, PORZĄDKIEM KLASS I DNI.

KLASSY.	*Godziny.*	*Poniedziałek*	*Wtorek*	*Srzoda*	*Czwartek*	*Piątek*	*Sobota*
I. *Dwóletnia.*	od 8 do 9, 9 - 01, 2 - 3, 3 - 4	Tym porządkiem, iak w Rozłożeniu dziennym przyłączonym do Tablicy II. Nro. 2do.					
II. *przez ieden Rok*	8 - 9, 9 - 10	W. Grammat. wyp. łaciń.	M. Arytmetyka.	W. Grammat. wyp. łaciń.	M. Geometrya.	W. Grammat. wyp. łacin.	M. Geometrya
	2 - 3	. . . .	. . . .	W. Dzieie, wyp. łaciń.	. . . .	. . . .	M. Rysunki.
		M. Geometrya.				F. Ogrodnict.	
	3 - 4	- - - -	- - - -	F. Wyp. łaciń. do Ogr.	. . . .	. . . .	W. Moral. wyp. łaciń.
III. *przez ieden Rok.*	8 - 9, 9 - - 10	M. Algebra.	F. Wstęp do Fizyki.	M. Algebra.	F. Wstęp do Fizyki.	M. Geometrya	F. Rolnictwo,
	2 - 3	W. Dzieie, wyp. łaciń.	. . . .	M. Botanika.	. . . .	. . . .	Wyp. łac. ćwiczen. w wym.
						W. Wyp. łaciń. ćwicz. w wym.	
	3 - 4	F. Wyp. łaciń. do Rolnict.	- - - -	W. Moral. wyp. łac.	- - - -	- - - -	M. Geometrya
IV. *Dwóletnia.* *ROK pierwszy.*	8 - 9	. . . .	. . . .	. . .	- - - -	. . . .	W. Dzieie, wypisy łaciń
		F. Fizyka.	W. Dzieie, wypisy łaciń.	F. Fizyka.	W. Mor. wyp. łaciń.	F. Fizyka.	
	9 - 10	- - - -	- - - -	. . . .	- - - -	. . . .	W. Moralna, wyp łaciń.
	2 - 3	F. Botanika.	. . . .	. . . .	. . . .	M. Rysunki.	
				M. Geometrya.			F. Kopalne.
	3 - . 4	W. Wyp. łac mowy niektóre	. . . .	. . . .	. . . .	M. Geometrya.	
ROK drugi.	8 - 9	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	W. Dzieie narodowe.
		F. Fizyka.	W. Uwagi, wiadom. o wym. i Poez. wyp. łacińskie.	F. Fizyka.	W. Uwagi, wiadom. o wym. i poez. wyp. łaciń.	F, Fizyka.	
	9 - 10	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	W. Uwagi, wiadom. o wym. i Poez. wyp. łaciń.
	2 - 3	F. O zdrowiu wraz z wyp. łaciń.	. . . .				
				M. Algebra.	. . . .	M. Logika.	F. Hist. sztuk i kunsztów, wyp. łaciń.
	3 - 4	W. Powtorzen. Moral. wyp. łaciń.	. . . .				

Tabl: IV. Roz. XVI.

ROZŁOZENIE NAUK i GODZIN w SZKOŁACH o PIĘCIU PROFESSORACH, z KTORYCH NA KAZDEGO PRZYPADA PRZEZ TYDZIEN PO GODZIN 20.

Gdzieby dla liczności uczniow potrzeba było mieć pięciu Profeſsorów, porządek dla tych będzie ułożony ſtoſownie do trzech poprzedzaiących Tablic, a to w ten ſpoſób: ieżeliby większa liczba uczniów była w pierwſzych klaſsach, tedy Klaſsy I. i II. pòydą tym rozłożeniem nauk i godzin, iakie ieſt na Tablicy I. ułożoney na ſzkoły o ſześciu Profeſsorach; trzy zaś dalſze wypełnią przepis Klaſs II. III. i IV. na Tablicy III. ſzkół o czterech Profeſsorach, tak, iż Klaſsa druga na Tablicy III. będzie uważana trzecią, trzecia czwartą, czwarta piątą, zachowuiąc wiernie rozłożenie nauk i godzin na każdą przepiſane. Lecz, gdzieby większa liczba uczniów znaydowała ſię w wyżſzych klaſsach, tedy Klaſsa I. może być dwòletnia i ſtoſowna do rozłożenia nauk i godzin, iakie ieſt na Tablicy II. ſzkół o trzech Profeſsorach; cztery zaś dalſze wykonane będą, iak ſą rozrządzone na Tablicy I. ſzkół o ſześciu Profeſsorach, tak, iż klaſsa trzecia na Tablicy I. będzie uważana drugą, czwarta trzecią, piąta czwartą, ſzòſta piątą. A zatym wyſzczegulnienie Tablicy IV. przez rozkład na pięciu Profeſsorów tu ſię niekładzie, iako łatwo z poprzedzaiących mogącey ſię uformować, gdzieby potrzeba było tey liczby Nauczycielów. Ta tylko zoſtawuie ſię przeſtroga, ażeby nic nieodmieniać z porządku tygodniowego i dziennego nauk i godzin w nadmienionych trzech Tablicach i w innych do nich przyłączonych opiſanego, które Rządzcy ſzkół i Nauczyciele wiernie wypełnić powinni.

NAUKA CHRZESCIANSKA

będzie dawana w każdą Niedzielę i w Swięta.

PROTOKOŁ MIEYSCOWY WIZYT

PRZEZ

GENERALNYCH WIZYTATOROW

lub przez REKTOROW WYDZIAŁU N.

ODPRAWIONYCH

W SZKOŁACH N.

ZACZĘTY

W MIESIĄCU N. ROKU N.

NOTA. Papier tego Protokołu i innych kfiąg rządowych, ile można, będzie tey wielkości, iaką określaią wkoło linie na tym wzorze, a zwłafzcza rapporta pofyłane do Szkoły Główney zachowaią koniecznie tę miarę papieru, dla łatwieyfzey ich oprawy w iednę kfięgę.

WIZYTA GENERALNA SZKOŁ N.

ZGROMADZENIA AKADEMICKIEGO

lub XX. PIAROW, BAZYLIANOW &c.

ODPRAWIONA W ROKU N.

przez N. - - GENERALNEGO WIZYTATORA.

lub przez N. - - REKTORA WYDZIAŁU N.

Zaczęta dnia n. miesiąca n. skończona dnia N.

ZAGAIENIE WIZYTY NA OBRADZIE.

Imiona Osób.

Dnia, *ut supra*, zaczęta i zagaiona iest Generalna Wizyta na obradzie zgromadzenia, którą składali, N. Rektor *vel* Prorektor, N. Prefekt, N. Zasłużony, N. Professor &. N. Kaznodzieia. Po przemowie stosowaney do okoliczności dałem do czytania instrument Delegacyi Wizytatorskiey; czytana była księga przestrog na przeszłey generalney wizycie zostawionych; uczynione potym pytania o stanie szkół, prowadzeniu nauk, postępku uczniów w nauce i obyczaiach; o Dyrektorach i fizyczney edukacyi; słowem przebieżone w generalności ustawy Kommissyi na szkoły przepisane. Powzięte z tey obrady potrzebne wiadomości osobno w pamiętniku zapisałem do dalszego rozważenia, z których, iako i z dalszych, w następuiących dniach robot ułożone artykuły są te:

KSIĘGI RZĄDOWE.

Podane mi były księgi tyczące się rządu szkół i domu, inwentarze &c. wyrażone pod rozdziałem VIII. *Rektor*. podług wzorów. *Te Wizytator, gdy będą dokładne, podpisze.*

ROZMOWY OSOBISTE.

Porządkiem, zacząwszy od Rektora, przyzywane były osoby zgromadzenia &c. Przełożenia ich są te &c. *Nic niewyrazi w tym akcie, coby sekretu wyciągało; to zapisze osobno w swoim pamiętniku.*

NABOZENSTWO

Nabożeństwo się wypełnia stosownie do ustaw takowym porządkiem &c. Obchodzona bywa corocznym nabożeństwem pamięć dobroczyńców edukacyi. Msze się za nich odprawuią &c. Co zapisano bywa w księgę na to sporządzoną. *Nadmieni, ieśli sam tylko Kaznodzieia powinność duchowną odbywa, lub kto mu iest na pomocy.*

DOM, KOSCIOŁ, SALE SZKOLNE.

Te budowle w dobrym stanie zostaią, równie iak biblioteka i *Musæum. Naznaczy co przybyło, a co ubyło z Inwentarzów &c.* Stół spolny się utrzymuie, ekonomika tym idzie porządkiem &c.

KASSA PROWINCYONALNA i PŁACA ZGROMADZEN.

Kassa w tym stanie &c. Płaca dochodzi wszystkich &c. *Postąpi podług ustawy.*

ZWIEDZENIE KLASS, LICZBA UCZNIOW.

Zwiedzaiąc klassy, znalazłem liczbę uczniów wynoszącą do N. Lekcye idą podług rozłożenia nauk w ustawach przepisanego z książek elementarnych. Doświadczenie Klassy pierwszey trwało godzin N. drugiey godzin N. trzeciey &c. Zadawane były pytania przezemnie i przez NN. Znaydowali się przytomni NN. Ze wszystkich rodzaiów nauk uczniowie ściśle doświadczani byli. Naywięcey się popisali w pierwszey klassie NN. w drugiey NN. w trzeciey &c. Czytane były w wyższych klassach kompozycye, w niższych przeglądane formowania charakteru. Mowa stosowana do dzieła wizyty poprzedzała i kończyła każde doświadczenie. *Słowem zapisze różne mogące wypaść zdarzenia.*

J Ę Z Y K I   C U D Z O Z I E M S K I E.

Metrowie ięzykow NN. Przykładaią ſię do nich uczniowie w liczbie NN.

EXAMINA MIESIĘCZNE, POPISY ROCZNE.

Te ſię podług uſtaw pełnią. Jeſt kſięga one zapiſuiąca. Na popiſach rocznych przytomni bywać zwykli goście NN&c.

KANDYDACI DO NAUCZYCIELSTWA.

Wpraſzaią ſię NN. Zgromadzenie o nich zaświadcza. Na doświadczeniach Wizytatorſkich wybornie ſię popiſali &c.

EDUKACYA FIZYCZNA, DYREKTOROWIE.

Zwiedzane bywaią przez Prefekta ſtancye uczniów, przeſtrzegane ochędóſtwo, i porządek w pomieſzkaniach &c. Gry ſą, piłka, muſtra, ubieganie ſię &c. Zdrowie ſłużyło, lub podlegali ſłabościom: Dyrektorom czytaią ſię ich uſtawy &c. Przełożenia im podczas wizyty uczynione ſą te &c.

U C Z N I O W I E   F U N D U S Z O W I.

W liczbie ich ieſt NN. Poſtępek, ochędoſtwo &c. Na funduſz wpraſzaią ſię ci NN.

K O N W I K T Y,   P E N S Y E.

Są z pozwoleniem Kommiſsyi te. Młodź z nich do ſzkół publicznych chodzi &c. *Wypytać ſię, ieśli nie ma ſzkół w okręgu wydziału bez pozwolenia Kommiſsyi.*

S Z K O Ł Y   P A R A F I A L N E.

Są te NN. odległość ich taka &c. Urządzenie Rektora z Prorektorem względem wizytowania onych ieſt takie &c

P A T E N T A.

Bez patentów Prefekta lub liſtu Wizytatora nie byli do ſzkół przyimowani.

S P R A W Y.

Sprawy takowe były, tak ſię zakończyły &c. *lub* ſąd przez Wizytatora złożony &c

I N N E   A R T Y K U Ł Y.

Różne okoliczności, i zdarzenia mogą ieſzcze uformować inne artykuły, które ſię w akt wizyty wpiſzą, z przeſtrogą zawſze dla Wizytatora, aby ſekretne wiadomości w pamiętniku iego tylko zoſtały. Przeſtrogi ſtoſowne do tego aktu i innych okoliczności wpiſzą ſię w kſięgę oſobną, na to ſporządzoną.

Z A K O N C Z E N I E   W I Z Y T Y.

Po roztrząśnieniu wyrażonych i innych materyi tyczących ſię ſzkół i zgromadzeń, ſproſiłem oſoby, którym uczyniłem niektóre przełożenia, zaleciłem zachowanie uſtaw &c. Dałem do czytania ten akt wizyty wciągniony w protokół mieyſcowy, z którego wypis, aby podpiſali, upraſzałem. Dan N. dnia &c. N. Wizytator Generalny mpr.

NOTA. *Ta cała wizyta wypiſana będzie dla Wizytatora z położeniem na początku:*

Wypis z Protokółu mieyſcowego Generalnych wizyt.

WIZYTA GENERALNA SZKOŁ N.

ZGROMADZENIA &.

na końcu. Wyięto z protokołu, czyli Aktów Generalnych Wizyt ſzkół N.

Na co ſię zgromadzenie podpiſuie.
wſzyscy maią podpiſać ſię.

Potym będzie dana do czytania kſięga oſobna przeſtrog ſtoſowanych do tego aktu i innych okoliczności, którey wzór naſtępuie.

KSIĘGA PRZESTROG I ZALECEN

ZOSTAWIONYCH

PRZEZ

GENERALNEGO WIZYTATORA

SZKOŁOM WYDZIAŁOWYM N. lub *SZKOŁOM PODWYDZIAŁOWYM N.*

NALEZĄCYM DO WYDZIAŁU N.

ZACZĘTA W MIESIĄCU N. ROKU N.

ROK N.

W MIESIĄCU N.

Odprawiła się Wizyta Generalna, zaczęta dnia N. skończona N, którey Akt wciągniony iest w protokoł mieyscowy Wizyt. Tu się osobne zostawuią zgromadzeniu przestrogi i zalecenia. *Naprzód &c.*

Wzór III. Roz. IV.

RAPPORT

WIZYTY GENERALNEY SZKOŁ NN.

Wymieni wszystkie szkoły.

ODPRAWIONEY PRZEZ N. &c.

ALBO

WIZYTY WYDZIAŁU N.

ZAWIERAIĄCEGO SZKOŁY NN.

ODPRAWIONEY PRZEZ N. REKTORA WYDZIAŁU N.

W ROKU N.

DANY SZKOLE GŁOWNEY.

NOTA. Papier tego rapportu będzie, koniecznie takowey wielkości iaką określaią wkoło linie na tym wzorze, a to dla łatwieyszey oprawy wszystkich rapportow w iedną księgę.

RAPPORT WIZYTY GENERALNEY PRZEZ N.

PRZESTROGA. Rozmaite ſą roboty pod czas Wizyty, iedne ſłużące wſzyſtkim ſzkołom, drugie właściwe niektórym mieyſcom, inne naoſtatek wypadaiące z rożnych zdarzeń i okoliczności: rapport zaś Wizytatora wſzyſtko to zamykać i określić powinien. Bezſtronność i roſtropność powoduiąca go poda mu zdania; Akt wizyty, przeſtrogi i zapiſania w pamiętniku podadzą mu materye.

ARTYKUŁY GENERALNE WIZYTY WSZYSTKIM SZKOŁOM SŁUŻĄCE.

Opiſze krótko ſpoſób ſwóy wizytowania generalnie we wſzyſtkich ſzkołach zachowany: przywiedzie rzecz przemowy ſwoiey przy zagaieniu wizyty na obradzie, tudzież mów i przełożeń podczas zwiedzenia klaſs do uczniów mianych: wyrazi ſpoſób, iakim czynił doświadczenia w ich poſtępku: nadmieni o rozmowach ſwoich z obywatelami, o innych robotach wſzyſtkim ſzkołom ſpólnych, o zakończeniu wizyty &c.

WYSZCZEGULNIENIE WIZYTY.

I. WYDZIAŁ N.

1. SZKOŁY N. STANU AKADEM. *lub* ZAKONNE. N. — *Ma zachować porządek artykułów, iaki ieſt w akcie Wizyty położony, którego wypis przyłączy.*

ZAGAIENIE WIZYTY NA OBRADZIE.

Imiona Osób.

Wizyta Generalna zaczęta i zagaiona była na obradzie zgromadzenia, dnia N. mieſiąca N. Skończona dnia N. Szkoły te ſą o ſześciu, trzech, czterech &c. Profeſsorach. Imiona ich ſą położone w Tabelli generalney, i w akcie wizyty.

KSIĘGI RZĄDOWE.

Da Wizytator zdanie o dokładności onych, podług Roz: VIII. *Rektor.*

ROZMOWY OSOBISTE.

Do tego, co w akcie wizyty wyraził, przyda wiadomości w ſwym pamiętniku zapiſane, i ſzczegulnieyſze donieſienia tyczące ſię Szkół i edukacyi; wyrazi, iakie przedſięwziął potrzebne zaradzenia i śrzodki &c. Poſtąpi, iak przepiſuie artykuł 11. w Roz: IV. *Wizyta.*

NABOZENSTWO.

Opiſze nabożeńſtwo, obyczaie osób zgromadzenia, dyrektorow i uczniów &c. Da zdanie o Kaznodziei.

DOM, KOSCIOŁ, SALE SZKOLNE.

Do tego, co położył w akcie wizyty, przyda zdanie ſwoie o ſtanie budowli, o dozorze domu, ſtole ſpólnym &c. da zdanie o Inwentarzach &c. Bibliotece, *Musæum* &c. podług art. 13. w Roz. IV. *Wizyta*; także podług Rozdziału IX. *Dom.*

KASSA PROWINCYONALNA i PŁACA ZGROMADZEN.

Podług tegoż 13. artykułu w Rozdziale IV. i podług Rozdziału X. względem Kaſsy poſtąpi i wyrazi wſzyſtko w rapporcie. Nadmieni także, ieśliby co poſtrzegł zdrożnego względem płacy. Roz. XXIII, *Płaca.*

ZWIEDZENIE KLASS, LICZBA UCZNIOW.

Do tego, co ieſt w akcie wizyty opiſane, przyda w rapporcie zdania ſwoie o Rektorze, oſobach zgromadzenia, lekcyach &c. wymieni uczniów oſobliwſzym poſtępkiem przewyżſzaiących: poſtąpi we wſzyſtkim podług artykułów 14. 15. 16. w Rozdz. IV. *Wizyta*, i innych przepiſów w uſtawach Rektora, Prefekta, Nauczycielów, uczniów, klaſsy i nauki &c.

JĘZYKI

JĘZYKI CUDZOZIEMSKIE.

Da zdanie o metrach i uczniach, do czego przeczyta w Roz. XV. *O ięzykach i innych pobocznych naukach.*

EXAMINA MIESIĘCZNE, POPISY ROCZNE.

Opisze, iak się te pełnią &c. Przeczyta Rozdział XVII. *Examina i Popisy.*

KANDYDACI DO NAUCZYCIELSTWA.

Zapisze o nich zdania podług artykułu 16. w Roz: IV. *Wizyta,* i podług Roz: V. *Kandydaci.*

EDUKACYA FIZYCZNA, DYREKTOROWIE.

Postąpi w tym, i opisze podług przepisów w ustawach.

UCZNIOWIE FUNDUSZOWI.

Stosować się ma do art. 18. w Roz. IV. *Wizyta,* i do Roz. XIX. *Uczniowie Funduszowi.*

KONWIKTY, PENSYE.

Postąpi podług art. 19. w Roz. IV. *Wizyta,* i art. 22. w Roz. VIII. *Rektor.*

SZKOŁY PARAFIALNE.

Zachowa przepisy pod Rozdziałami IV. *Wizyta,* VIII. *Rektor,* XXII. *Szkoły Parafialne.*

PATENTA, SPRAWY, OBRADY ZGROMADZEN, WIZYTY REKTOROW WYDZIAŁOWYCH uformuią tyleż artykułow Wizytatorowi do rapportu. Prócz tych, inne artykuły wypaść mogą z różnych okoliczności, zdarzeń &c. Przeto Wizytator ma dobrze wrazić sobie Rozd. IV. o *Wizytach*, a w szczegulności art. 6; także ma mieć przed oczyma całe Ustawy Kommissyi Edukacyi na szkoły przepisane, do których się ma stosować, i ieśli te przez zgromadzenia Akademickie były pełnione, przeświadczyć się, wykonanie onych zalecić, i wiernie szkole Główney rapportować &c.

ZAKONCZENIE WIZYTY I ZOSTAWIONE PRZESTROGI

Po przeczytaniu Aktu Wizyty przed zgromadzeniem, i podpisaniu przez nie wypisu tegoż aktu z protokołu, czytane były następuiące przestrogi i zalecenia, zostawione w księdze na to sporządzoney. *Tu ie wszystkie wiernie wyrazi.*

---

2. SZKOŁY N. ZGROMADZENIA N. *Podobnie w każdych szkołach przeydzie wszystkie opisane artykuły, stosuiąc ie do każdego mieysca.*

TABELLA GENERALNA

Wydział	Szkoły należące do Wydziału	Osoby Zgromadzenia
Wielkopolski	Poznań	Rektor N. Prefekt N. Profesor N. &c. Kaznodzieia N. Zasłużony N.
	Kalisz	Prorektor N &c.
	N.	N. &c.
Wydział N.	N.	N. &c.
	N.	N. &c.

WIZYTY PRZEZ N. ODPRAWIONEY

Metrowie	Kalecy	Uczniowie Fundufzowi	Szkoły Parafialne
N.	N.	N. &c.	N. &c.

Wzór IV. Roz. VII.

DZIEIE
OBRAD WYDZIAŁOWYCH N.
ODPRAWIONYCH W MIESCIE N.
ZACZĘTE W MIESIĄCU N.

ROKU N.

DZIEIE OBRAD WYDZIAŁOWYCH.

Rok	Dzień Miesiąca	
N.	N.	Zagaione ieſt poſiedzenie z oſobami zgromadzonemi, dla wybrania oſob na urzędy, podług uſtaw Prześwietney Kommiſsyi. Znaydowały ſię na tym poſiedzeniu: 1mo. Oſoby ſzkół tuteyſzych Wydziałowych NN. 2do. Oſoby ſzkół NN. należących do tego Wydziału N. *Należy wyrazić wſzyſtkie oſoby, które wchodziły do poſiedzenia.* Ułożono to &c. Przyſtąpiono do tego &c. Poſiedzenie odłożone na dzień N.
N.	N.	Odprawiło ſię poſiedzenie w materyi N. &c. *J tak podobnie innych dni będą wyrażone materye poſiedzeń. Gdy ſię te zakończą, podpiſzą ie wſzyſtkie oſoby. Ktòreby nie były przytomne, wzmiankować należy, dla czego.*

DZIEIE

OBRAD DOMOWYCH CO DO RZĄDU EKONOMICZNEGO

W SZKOŁACH WYDZIAŁOWYCH N.

albo W SZKOŁACH PODWYDZIAŁOWYCH N,

NALEZĄCYCH DO WYDZIAŁU N.

ZACZĘTE *w* MIESIĄCU N.

ROKU N.

DZIEIE OBRAD DOMOWYCH CO DO RZĄDU EKONOMICZNEGO

Rok	Dzień Miesiąca	Materye obrad	Resultatum
N.	N.	Złożone posiedzenie względem obrania Prowizorów i ułożenia materyi ekonomicznych &c.	Obrany Prowizorem N. Udecydowano względem N.
	Dnia N.	Ukazał rachunki Prowizor Zgromadzeniu.	Examinowane i podpisane rachunki domowe.

DZIEIE

OBRAD DOMOWYCH CO DO SPRAW SZKOLNYCH N.

W SZKOŁACH WYDZIAŁOWYCH N. albo *W SZKOŁACH PODWYDZIAŁOWYCH N.*

NALEZĄCYCH DO WYDZIAŁU N.

ZACZĘTE W MIESIĄCU N. ROKU N.

DZIEIE OBRAD CO DO SPRAW SZKOLNYCH

Rok	Dzień Mieſiąca	Materya Obrad	Reſultatum
N.	N.	Złożone poſiedzenie ze Zgromadzeniem z okoliczności N. Dla naradzenia ſię względem N. Z przyczyny N. Dla poprawienia nieporządku. Dla ogłoſzenia liſtu okolnego N. *i tym podobnych użyią wyrazow.* Znaydowali ſię na nim N. Rektor N. Prefekt NN. Profeſſorowie NOTA. *Jeśliby ſię który nieznaydował, należy zanotować, dla czego.*	Uchwalono, aby &c. Zdało ſię zgromadzeniu, aby &c. Zabieżono przez te śrzodki &c Porządek ułożony. Zalecono wykonanie rozkazow Prześwietney Komiſsyi: *i tym podobnych użyią wyrazow.* *Reſultatum to ma być podpiſane przez zgromadzenie.*

KSIĘGA PORZĄDKU OSOB ZGROMADZENIA

W SZKOŁACH WYDZIAŁOWYCH N.

albo PODWYDZIAŁOWYCH N.

NALEZĄCYCH DO WYDZIAŁU N.

ZACZĘTA *w* ROKU N.

PORZĄDEK OSOB ZGROMADZENIA

W SZKOŁACH N. W ROKU N.

Osoby zgromadzenia z wyrażeniem ich oyczyzny	Wiek	Lata w zgromadzeniu	Powinności przydatkowe	Płaca		
				Pierwiaftkowa	Dorobkowa	Urzędowa
Rektor *lub* Prorektor N. z *Woiewodztwa Poznańfkiego lub Wołyńfkiego* &c.	N.	N.	N.	N.	N.	N.
Prefekt						
Profefsor Fizyki						
Profefsor Matematyki						
Profefsor Wymowy						
Profefsor Prawa						
Profefsor II. Klafsy						
Profefsor I. Klafsy						
Kaznodzieia						
Zafłużony						
Subftytut						
Metr języka						
Kandydat pofłany do Szkoły Główney						
Kaleka						

Nota. Prócz tego Rektor wpifze w tęż kfięgę porządek wfzyftkich zgromadzeń fwego wydziału.

Wzór VIII. Rozd: VIII.

RAPPORT

REKTORA *lub* PROREKTORA

O OSOBACH ZGROMADZENIA SZKOŁ N.°

DO SZKOŁY GŁOWNEY

ROKU N.

NOTA. Papier tego rapportu i następuiących będzie koniecznie takowey wielkości, iaką określaią wkoło linie na tym wzorze, a to dla łatwieyszey oprawy wszystkich rapportów w iednę księgę.

RAPPORT O OSOBACH ZGROMADZENIA

Osoby zgromadzenia z wyrażeniem ich oyczyzny	Wiek	Lata w zgromadzeniu	Zdrowie	Zdatność	Pilność	Obyczaie	Przydatkowe powinności
Rektor (a) *lub* Prorektor N.	N.	N.	- - -	- - -	- - -	- - -	- - -
Prefekt N.	N.	N.	Dobrego.	Nadmierney.	Wielkiey.	Stateczny. Uważny. Płochy.	
Profesor Fizyki N.	N.	N.					
Profesor Matematyki							
Profesor Wymowy							
Profesor Prawa							
Profesor II. Klasy							
Profesor I. Klasy							
Kaznodzieia							
Zasłużony							
Substytut							
Metr języka							
Kandydat posłany do Szkoły Główney							
Kaleka							

(a) *O Rektorze zdanie w rapporcie Wizytatora*

NOTA 1mo. Na końcu rapportu położy szczególne doniesienia wyięte z opisu Dzieiów i wynalazków; przyłączy uwagi i postrzeżenia, które podadzą mu Nauczyciele względem ksiąg Elementarnych, oraz wyrazów służących do umieiętności i sztuk różnych.

2do. Ten rapport o osobach zgromadzenia poszle tylko do Szkoły Główney, nie wciągaiąc go w protokół domowy rapportów podług *art. 12. w Rozdziale VIII.* Będzie iednak książka, w którey Rektor i Prorektor przy zdaniu urzędów podadzą następcom swoim informacyą tak o osobach zgromadzenia, iako o całym rządzie. Podobnie postąpią inni zdaiący urzędy swoie, podług szczególnych każdego obowiązków. *Patrz art: 7. w Roz. VII.*

Wzór IX. Roz. VIII.

RAPPORT

O DYREKTORACH SZKOŁ WYDZIAŁOWYCH N.

lub PODWYDZIAŁOWYCH N.

DO SZKOŁY GŁOWNEY

W ROKU N.

NOTA. *Rektor ten rapport podany sobie od Prefekta, przeszle wraz z innemi rapportami do Szkoły Głowney.*

RAPPORT O DYREKTORACH

Nazwiſko	Liczba uczniów	Zdatność	Jeśli zadosyć czyni	*Dalsze zdanie względem nauk, obyczaiów, odsyła się do rapportu o studentach, stosownie do klaſs, w których się ſam dyrektor uczy.*
N.	N.	Mierney Nadmierney	Powtarza lekcye, albo nie; ieśli chodzi z uczniami na rekreacye? Czy ochędóstwa przeſtrzega &c.	ieſt w Klaſsie N.

RAPPORT

REKTORA *lub* PROREKTORA

O STUDENTACH SZKOŁ WYDZIAŁOWYCH N. lub PODWYDZIAŁOWYCH N. DO SZKOŁY GŁOWNEY w ROKU N.

NOTA. Ten wzór ſłużyć oraz będzie Prefektowi za wzór XVIII. do ſporządzenia kſięgi, w którą ſię zapiszą zdania o poſtępku uczniów podczas examinów i popiſów, maiące ſłużyć do układania rapportu do Szkoły Głowney.

RAPPORT O STUDENTACH SZKOŁ N.

KLASSA I.

Nazwiſko i oyczyzna.	Wiek.	Zdrowie.	Pilność.	*Postępek* w łacinie.	w Arytmetyce.	w Moraln.	w formowaniu charakteru.	Obyczaie.
1, N. z Woiewodztwa N. *wyrazi urząd, ieśli ma.* *Jeżeliby drugi rok ſiedział w iedney klaſsie, przyda:* Drugi rok ieſt w tey klassie.	N.	dobrego. ſłabego.	dobrey. mierney. nadmierney, małey.	dobrego miernego, nadmiernego, małego.	&c.			płochy, uważny, ſtateczny
2. N. &c.								

KLASSA II.
podobnie, iak pierwſza.

RAPPORT O STUDENTACH SZKOŁ N.

KLASSA III.

Nazwisko i oyczyzna	Wiek.	Zdrowie.	Pilność.	*Postępek* w łacinie	w Geometryi.	w Historyi naturalney	w Moraln.	w Historyi dzieiów ludzkich.	Obyczaie.

KLASSA IV

Nazwisko i oyczyzna.	Wiek.	Zdrowie.	Pilność.	*Postępek* w łacinie.	w Geomet. i Algebrze.	w poczat. Fizyki i Historyi natur.	w Moraln.	w Historyi dzieiów ludzkich	Obyczaie.

RAPPORT O STUDENTACH SZKOŁ N.

KLASSA V. DWOLETNIA.

Nazwiſko i oyczyzna	Wiek	Zdrowie	Pilność	Postępek					Obyczaie
				w łacinie i wymowie	w Geometryi lub Algebrze.	w Fizyce i Hiſtoryi naturalney	w Moraln. i Prawie	w Hiſtoryi dzieiów	

KLASSA VI.

Nazwiſko i oyczyzna	Wiek	Zdrowie	Pilność	Postępek					Obyczaie
				w łacinie i wymowie	w Logice	w Hiſtoryi ſztuk i kunſztów	w Moraln. i Prawie	w Hiſtoryi dzieiów	

Wzór XI. Rozdz: IX.

INWENTARZ DOMU

ZGROMADZENIA AKADEMICKIEGO N.

Y SPRZĘTOW DOMOWYCH

SPORZĄDZONY MIESIĄCA N.

ROKU N.

OPISANIE DOMU, a naprzód DOŁ

Wchodząc do *Collegium* od ulicy N. furta maiąca ſklepienie, do którey drzwi podwóyne wielkie dębowe na zawiaſach potroynych. Ławy w niey dębowe w koło do ściany przybite; poſadzka z kamienia Krakowſkiego. Z furty na kurytarz dolny drzwi poiedyncze dębowe na zawiaſach podwoynych z zamkiem pol ſkim. Na lewey ſtronie furty izba dla Murgrabiego, do którey drzwi ſoſnowe poiedyńcze z zamkiem francuſkim, okna taflowe w ołow oprawne; piec biały w paſki niebieſkie, podłoga z tarcic ſoſnowych. Za izbą Murgrabiego, izba ſzafarza, do którey drzwi ſoſnowe &c.

Takim ſposobem opisanie kuchni, refektarza i każdey izby dolney być powinno.

Po opiſanym dole naſtępować ma *pierwsze piętro, drugie &c. potym piwnice.*

Nakoniec przyległe *Collegio* mieſzkania: ogrod, wſzęlkie place &c.

SPRZĘTY DOMOWE

SZAFY

Szafa dębowa z drzwiami podwóynemi z zamkiem francuſkim, i czterema pułkami.	w izbie Rektora lub N.

KRZESŁA

Krzeseł 12 Gdańſkich ſkorą zieloną złotem nabiianą powleczone, używane,	6 w izbie Rektora 3 u Prefekta 3 u Prof. Matematyki.

STOLIKOW &c.

Toż ſamo ma ſię rozumieć o wſzyſtkich ſprzętach, naczyniach i narzędziach domu, których pod ſwemi tytułami dokładne powinno być opiſanie, a na boku oznaczenie do czyiego ta rzecz dana ieſt używania.

I N W E N T A R Z

SZKOŁ WYDZIAŁOWYCH N. *albo* PODWYDZIAŁOWYCH N.

I ICH SPRZĘTOW

SPORZĄDZONY MIESIĄCA N.

ROKU N.

OPISANIE SZKOŁ

Szkoły ſą murowane, od *Collegium* oſobne, o dwóch piętrach, prócz dołu. Na dolnym kurytarzu po prawey ſtronie dwie klaſsy: druga i trzecia. Po lewey także dwie: pierwſza i czwarta. W klaſsie pierwſzey drzwi ſoſnowe na zawiaſach żelaznych z zamkiem francuſkim, trzy okna taflowe w ołów oprawne, kraty żelazne od ulicy, maiące pułap, piec zielony z blachą żelazną; ławek w całey klaſsie 20. *W klaſsie drugiey, trzeciey, &c. podobne będzie opiſanie, wyrażaiąc pierwſze, drugie &c. piętra, a oſobliwie powinien dokładnie opiſać ſale, gabinet Hiſtoryi naturalney, Muſæi i Biblioteki.*

SPRZĘTY SZKOLNE

1. Muſæum; w ktòrym iakie ſię znayduią inſtrumenta, te opiſać pod oſobnemi tytułami. *Naprzykład*: Fizyczne, Geometryczne &c.

2. Gabinet hiſtoryi naturalney. *Opiſze wſzyſtkie oſobliwości* &c.

3. Regeſtr kſiąg biblioteki; *porządny uczyni.*

4. Mappy, ryſunki, tablice, *iakie w ktòrych ſię klaſsach znayduią, wymieni,*

INWENTARZ KOSCIOŁA

i SPRZĘTOW KOSCIELNYCH

PRZY SZKOŁACH WYDZIAŁOWYCH N. *albo* PODWYDZIAŁOWYCH N.

Z WYDZIAŁU N.

SPORZĄDZONY MIESIĄCA N.

ROKU N.

OPISANIE KOSCIOŁA

Wchodząc do Kościoła od ulicy N. drzwi dębowe podwoyne w kostkę, na potróynych zawiasach, z podwóynemi zasuwami, z zamkiem polskim. W Kościele po prawey stronie okien siedm wielkich i tyleż po lewey, nad któremi, bliżey sklepienia, tyleż okien owalnych. Szkła w tych oknach w drzewo oprawne. Ołtarzów wszystkich razem z wielkim 13. Ołtarz wielki SS. Piotra i Pawła pozłacany &c. Ołtarze poboczne &c.

Zakrystya &c.

Skarbiec &c.

Dzwony &c.

SPRZĘTY KOSCIELNE

APPARATY

Ornat i para dalmatyk na dnie zielonym, złotem wyszywane nowe, albo używane.

Ornaty cztery czerwone z adamaszku z lamką złotą &c.

Srebro, to iest: kielichy, patyny, puszki, monstrancya, i inne sprzęty będą opisane.

Wzór XIV. Rozdz: X. i XXIII.

R A C H U N E K

KASSYERA PROWINCYONALNEGO

I WSZYSTKICH PRZEŁOZONYCH SZKOŁ

ODBIERAIĄCYCH i ROZDAIĄCYCH OPŁATĘ

ZDANY

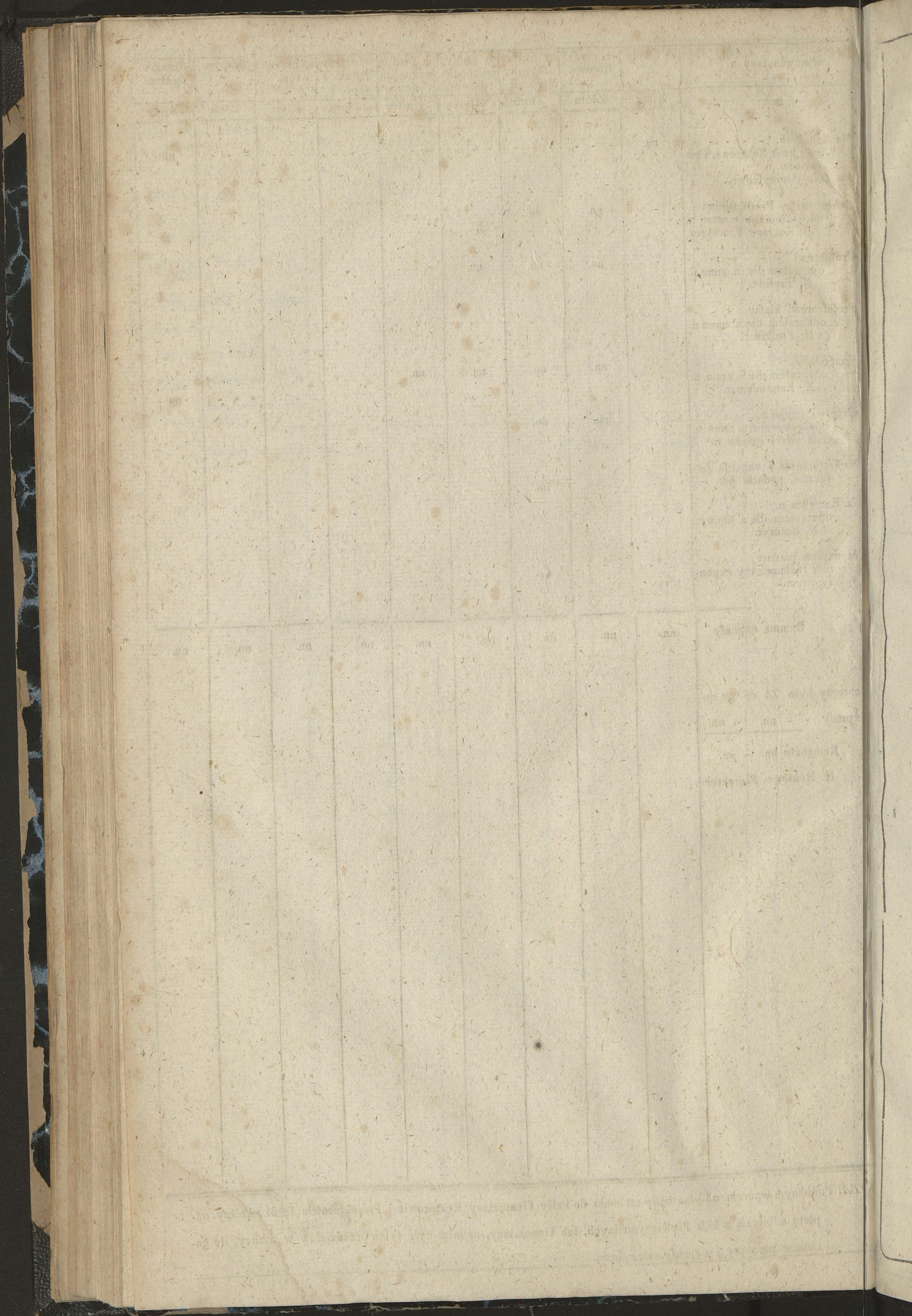
KASSIE GENERALNEY

Z RATY Ń. w ROKU N.

Percepta z Raty N. do Kasfy Prowincyonalney N.	z Remanentu		z Dobr		od Summ		Potoczna i extraordyn.		Prawna		z Kasfy N.		Summa ogólna.	
	Złote	gro.	Złote	gro.	Złote	gr.	Złote	gro.	Złote	gro.	Złote	gro.	Złote	gro.
Remanentu od oftatnich rachunków - - - - -	nn.	- -	- -	- -	- -	- -	- -	- -	- -	- -	- -	- -	nn.	- -
Z Dobr n. za Ratę n. - -	- -	- -	nn.		- -	- -	- -	- -	- -	- -	- -	- -	nn.	- -
Z Dóbr n. za Ratę n. - -	- -	- -	nn.											
Od fummy n. na Dobrach n. za Ratę n. - - - -	- -	- -	- -	- -	nn.	- -	- -	- -	- -	- -	- -	- -	nn.	- -
Od fummy n. na Dobrach n za Ratę n. - - - -	- -	- -	- -	- -	nn.	- -								
Z naymu apteki *v.* drukarni	- -	- -	- -	- -	- -	- -	nn.	- -	- -	- -	- -	- -	nn.	
Z naymu ftancyi - - - -	- -	- -	- -	- -	- -	- -	nn.	- -						
Za kondemnatę od JP. n. - -	- -	- -	- -	- -	- -	- -	- -	- -	nn.	- -	- -	- -	nn.	
Za expens pozwu od JP. n.	- -	- -	- -	- -	- -	- -	- -	- -	nn.	- -				
Z kafsy Generalney *v.* Prowincyonalney - - -	- -	- -	- -	- -	- -	- -	- -	- -	- -	- -	nn.	- -	nn.	nn.
Summa percepty	nn.	nn.	nn.	nn.	nn.	nn.	nn.	nn.	nn.	nn.	nn.	nn.	nn.	nn.

Expens Raty n z kaſsy Prowincyonalney n.	na ſzkoły.	na penſyą ſtołową.	na penſyą ręczna pierwiaſt.	na penſyą ręczną dorobkową.	na penſyą ręczną urzędowa.	na ſarta tecta podatki i extraord.	na Emerytów.	Prawna.	Summa ogólna.
	Złote	Złote	Złote	Złote	Złote	Złote	Złote	Złote	Złote
Na Szkoły n. - - - - - *vide* kwit Rektora *v.* Prorektora n. Na ſzkoły mieyſcowe.	nn.	- - -	- - -	- - -	- - -	- - -	- - -	- - -	nn.
Rektorowi *v.* Prorektorowi - odebrałem die n. anno n. N. Rektor *v.* Prorektor.	- - -	nn.	nn.	- - -	nn.				
Prefektowi - - - - - - odebrałem die n. anno n. N. Prefekt.	- - -	nn.	nn.	nu.	- - -				
Profeſsorowi klaſsy - - - - odebrałem die n. anno n. N. Profeſsor.	- - -								
Kaznodziei - - - - - - odebrałem die n. anno n. N. Kaznodzieia.	- - -	nn.	nn.	nn.	nn.		- - -	- - -	nn.
Metrowi języka n. - - - odebrałem die n. anno n. N. Metr języka n.	- - -	nn.	nn.	- - -	- - -				
Na ſarta tecta i expenſa potoczne, podatki &c. -	- - -	- - -	nn.	- - -	- - -				
Na Emeryta n. - - - - odebrałem die n. anno n. N. Emeryt.	- - -	- - -	- - -	- - -					
Na expens prawny - - - *vide* rachunek tey expenſy lit. n.	- - -	- - -	- - -	- - -	- - -				
Summa expenſy	nn.	nn.	nn.	nn.	nn.	nn.	nn.	nn.	nn.
Percepty było Zł. nn. gr. nn. Expenſy - - nn. - nn. Remanetn nn. - nn. N. Rektor *v.* Prorektor.									

NOTA. Podobnym wzorem odſyłać będą rachunki do kaſsy Generalney Rektorowie i Prorektorowie ſzkół, którzy odpłatę odbieraią z kaſs Prowincyonalnych, lub Generalney, czyniąc tyle tylko przedziałów w tablicy, ile gatunków percepty i expenſy mieć będą.

ZAPISY STUDENTOW

PRZYCHODZĄCYCH Y ODCHODZĄCYCH

W SZKOŁACH WYDZIAŁOWYCH N. *albo* PODWYDZIAŁOWYCH N.

Z WYDZIAŁU N.

ZACZĘTE 29. WRZESNIA ROKU N.

SKONCZONE 29 LIPCA ROKU N.

ZAPIS PRZYCHODZĄCYCH

Przyiścia		Nazwisko i oyczyzna	Wiek	z domu, lub z innych szkół; czy miał patenta.	Do ktorey klasy.	Sposób sustentacyi.
Rok	Dzień Miesiąca.					
N.	NN.	1. N. z Woiewodztwa N. *ieśli ma urząd, dodać.*	N.	Z domu. Ze szkół. Z patentami.	N.	Kosztem swoim. *lub* cudzym. *lub* z dyrekcyi. *lub* z iałmużny.
		2. N. &c.				
		3. N. &c.				

NOTA. Zapisy Studentów przychodzących i odchodzących, nie przez alfabet będą czynione, ale, iak kto pierwey przyszedł; na końcu zaś księgi będzie porządek abecadłowy odsyłaiący do tych zapisów.

ZAPIS ODCHODZĄCYCH

Odeyścia.		Z klaſsy.	Zdrowie.	Zdatność do nauk. Poſtępek.	Obyczaie.	Patenta czyli świadectwa.
Rok	Dzień Mieſiąca					
N.	N.	N.	Miernego. Dobrego. Słabego.	Ukazał ſpoſobność do nauki N. Do nauki N. wcale żadney w nim zdatności niewidać. poſtępku żadnego, albo mały, mierny, nadmierny, uczynił.	Stateczny. Rozwięzły. Płochy. Uważny.	Wziął, niewziął.

PORZĄDEK NAZWISK ABECADŁOWY, ODSYŁAIĄCY KAZDEGO DO ZAPISU.

Pierwſza liczba znaczy *Rok*, druga *kartę*, trzecia *zapis nazwiſka.*

	liczba				liczba				liczba		
	roku	karty	zapiſu		roku	karty	zapiſu		roku	karty	zapiſu
A.	N.	N.	N.	D.	N.	N.	N.	G.	N.	N.	N.
B.	N.	N.	N.	E.	N.	N.	N.				
C.				F,				H. &c.			

Porządek abecadłowy na oſobnym ſexternie wprzód zrobiony, dla niemylnego ułożenia alfabetu, będzie potym wpiſany przy kończącym ſię zapiſywaniu kſięgi.

Wzór XVI. Roz. XIII.

OPIS DZIENNY

OSOBLIWSZYCH DZIEIOW i PRZYPADKOW MIEYSCA

W SZKOŁACH WYDZIAŁOWYCH N. *lub* PODWYDZIAŁOWYCH N.

Z WYDZIAŁU N.

ZACZĘTY w MIESIĄCU N. ROKU N.

NOTA. Ta Dzieiów księga nie codzień ma się zapisywać, ale w ten czas tylko, gdy się co ważnego zdarzy; co należeć będzie do Prefekta, lub Prorektora.

OPIS DZIENNY

Rok	Dzień Mieſiąca	DZIEIE.
N.	N.	Odprawił ſię popis przy licznym zgromadzeniu gości, między któremi znaydowali ſię NN. Pytania zadawali NN.
	N.	Przeieżdżał przez to miaſto Ceſarz Jmć Rzymſki Jozef II. powracaiący przez Litwę z Mohylowa gdzie był dla widzenia ſię z Imperatorową Roſsyiſką Katarzyną II. Oglądał tu &c.
	N.	Spadł grad gwałtowny w okolicach tuteyſzych, połamał i wytłukł zboża; burza drzewa powywracała &c.
	N.	Odprawił ſię anniwerſarz za dobroczyńców funduſzu Edukacyinego &c.
N.	N.	Ziazd był wielki na tuteyſze Seymiki, które ſię odprawiły ſpokoynie, obrani Deputatami NN.

NOTA Różne zdarzenia, czy intereſsuiące, czy ku ciekawości, maią być zapiſane.

Wzór XVII. Rozdz: XIII.

RAPPORT

MIESIĘCZNY DYREKTOROW O UCZNIACH

W SZKOŁACH WYDZIAŁOWYCH N. *albo* PODWYDZIAŁOWYCH N.

Z WYDZIAŁU N.

DANY PREFEKTOWI *lub* PROREKTOROWI

W MIESIĄCU N.

ROKU N.

Nazwiſko i lata uczniów.	Klaſsa.	Stancya.	Bywanie w ſzkołach, powtarzanie lekcyi w ſtancyi.	Pilność.	Formowanie charakteru.	Ochędóſtwo.	Poſłuſzeńſtwo.
NN.	N.	Na ulicy N. w domu N.	Był, *lub* nie był razy N. Powtarzanie lekcyi dwa razy na dzień.	Mierney. Nadmierney. Zadney.	Mierne. Dobre. Gładkie.	Zachownie. Nie zachowuie.	Poſłuſzny. Krnąbrny.

O P I S

WYNALAZKOW i DOSWIADCZEN WAZNYCH.

PRZEZ NAUCZYCIELOW *lub* INNE OSOBY UCZYNIONYCH

W SZKOŁACH WYDZIAŁOWYCH N. *lub* PODWYDZIAŁOWYCH N.

Z WYDZIAŁU N.

albo W OKOLICACH MIEYSCA

ZACZĘTY w MIESIĄCU N. ROKU N.

ROK N.

Wynaleziona ieſt machina N. przez Profeſsora N. ſkłada ſię z tych części &c. Uczynione ſą doświadczenia w przytomności Jchmciów NN.

W Dobrach N. przez N. wydoſkonalony ieſt pług do orania, którym ſię czyni ulga ſprzężaiowi &c. Części ſą takie &c.

W Dobrach N. wynaleziona ieſt ſól.

T A B L I C A

RZECZY ZAWARTYCH W USTAWACH.

A

B

C

D

E

M

N

T

U

W

Biblioteka Jagiellońska
stdr0026488

